LÄHIHOITAJAN AMMATILLISUUS TURVALLISUUDEN TUNTEEN TUOTANTONA

Ville-Aleksi Valli

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiologia
Pro gradu -tutkielma
Heinäkuu 2018

TAMPEREEN YLIOPISTO, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiologia
VALLI, VILLE-ALEKSI: Lähihoitajan ammatillisuus turvallisuuden tunteen tuotantona
Pro gradu -tutkielma, 112 s., 1 liite.
Heinäkuu 2018

Tämä Pro Gradu tutkii lähihoitajan ammatillisuuden tuottamista lähihoitajakoulutuksessa. Tutkielman on tarkoitus tarkastella, mikä lähihoitajakoulutuksessa nähdään ammatillisuutena ja mikä ei. Tarkastelun teoreettisena taustana toimii suomalaisen naisten terveystyön ammatillistumisen historia, hoivan käsite ja Arlie Russell Hochschildin emotionaalisen työn käsitteistö. Jäsennän havaintojani sosiaaliantropologi Mary Douglasin ajatuksilla kulttuurisista kategorioista.

Tutkielma on toteutettu sekundaarianalyysilla sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksesta etnografisin menetelmin vuosina 2007–2010 kerätyistä oppilaiden ja opettajien haastatteluaineistoista, sekä niiden kanssa samaan aikaan kerätystä havaintoaineistosta. Näitä aineistoja on täydennetty yhdellä lähihoitajien ammatillisiin opintoihin tarkoitetulla oppikirjalla. Aineistoja on tutkittu teoriaohjautuvan sisällönanalyysin menetelmällä.

Analyysin tuloksien perusteella lähihoitajan ammatillisuutta tuotetaan eronteoin, joissa keskeinen eronteon periaate on hoidettavan turvallisuuden tunne. Ammatillisuutta on turvallisuuden tunnetta synnyttäväksi ja säilyttäväksi tulkitut käytöstavat ja ulkonäkö, epäammatillisuutta taas turvallisuuden tunnetta heikentävät ja vaarantavat käytöksen tavat ja ulkonäkö. Turvallisuuden tunnetta tuottavana käytöksenä oppilaitoksessa pidetään kommunikointia, toimeen tulemista kaikkien hoidettavien kanssa ja rauhallisuutta. Ammatillisen käytöksen on ilmennettävä kunnioittavuutta, tahdikkuutta ja kiltteyttä. Ammatillisen, turvallisuutta tuottavaksi tulkitun ulkonäön on oltava neutraali eli huomiota herättämätön sekä puhdas ja siisti, mikä tarkoittaa hygienian lisäksi sitä, ettei lähihoitaja ole koristautunut liiaksi lävistyksin, näkyvin tatuoinnein ja koruin, ja että hiukset ovat kiinni ja pukeutuminen ei ole seksuaalisesti paljastavaa.

Turvallisuuden tunnetta tuottava ammatillisuus sukupuolittuu, kun toimitaan hoidettavien kanssa jotka ovat ”haastavia” eli aggressiivisia, sekavia tai ahdistelevia. Miehen läsnäoloon liitetään turvallisuuden tunne fyysisen ylivallan oletuksen kautta, kun taas naisen läsnäolo voi tuottaa turvallisuutta rauhoittamalla.

Tutkielma valottaa, kuinka tunteet saavat institutionaalisen muodon ammatillisuudessa.

Työni kytkeytyy sukupuolittuneen terveys- ja hoivatyön ammatillistumisen ja sen määrittelyjen historiaan. Tutkielma tuottaa tietoa matalasti koulutetun, työväenluokkaisen hoivatyön ammatillisuuden säätelystä.

Avainsanat: Lähihoitaja, ammatillisuus, emotionaalinen työ, hoiva, sukupuoli, yhteiskuntaluokka

Sisällys

1 JOHDANTO ... 1
2 LÄHIHOITAJAN AMMATILLISUUS YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ .. 6
2.1 Lähihoitajan tutkinto ja ammatti ... 6
2.2 Hoiva- ja terveysammattien ammatillisuus ja niiden tutkimus ... 10
2.3 Ammatillisuus paikkana hierarkiassa ja hallintana ... 19
2.4 Hoiva ja lähihoitajuus ... 22
2.5 Hoiva arvona ... 25
2.6 Emotionaalinen (palkka)työ ... 26
2.7 Emotionaalinen työ ja hoiva ... 28
2.8 Tutkimuskysymys ... 29
3 TUTKIMUSMENETELMÄT ... 31
3.1 Tutkimusaineistot ... 31
3.2 Teoriaohjaava sisällönanalyysi ja aineiston rajaus ... 34
3.3 Tulosten esittämisestä ja tulkinnasta ... 47
3.4 Tutkimusetiikka ... 50
4 TURVALLISUUTTA TUOTTAVA AMMATILLINEN KÄYTÖS ... 52
4.1 Ammatillisuutta oppimassa ... 52
4.2 Turvallisuuden tunne työnä ... 55
4.3 Sosiaalinen, ihmisten kanssa toimeen tuleva, rauhallinen ... 59
4.4 Kunnioittava, tahdikas ja kiltti ... 64
4.5 Haastava asiakas ja emotionaalisen työn sukupuolijako ... 72
5 TURVALLISUUTTA TUOTTAVA AMMATILLINEN ULKONÄKÖ ... 78
5.1 Turvallisen ulkonäön adjektiivit: Neutraali, normaali, puhdas ja siisti ... 80
5.2 Mikä vaarantaa turvallisen, ammatillisen ulkonäön? ... 83
5.3 Ammatillisuus ja (epä)seksualisoitu ruumis ... 88
6 TULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTA ... 93
LÄHTEET ... 100
LIITTEET ... I
6.1 Haastattelurunko: Lähihoitajakoulutuksen etnografia. Opiskelijoiden haastattelut 2007–2010 ... i

1 JOHDANTO

Kun halutaan kuvata jonkin työn sisältöä ja samalla sen paikkaa yhteiskunnassa muiden töiden joukossa, puhutaan *ammatillisuudesta*. Kun kutsumme työntekijää ammatilliseksi, tarkoitamme, että hän ymmärtää, mistä hänen työssään on kyse osana yhteiskunnallista kokonaisuutta, ja että hän toimii tässä kokonaisuudessa tavoin, jotka vain ammatillinen työntekijä osaa. Ammatillisuutta määrittelee samalla se, mikä sen parista suljetaan ulos. Ammatillisuus on se rajaviiva, joka erottaa hyvän työntekijän huonosta, ammattilaisen maallikosta, ja hyvin tehdyn työn huonosta.

Toimiessaan ammatillisesti työntekijä tekee paitsi työnsä oikein, mutta hän myös pysyy työnsä rajojen sisällä. Ammatillisuus on väline, jolla työ jaetaan ammatin sisällä ja ammattien välillä (Fournier 2000). Ammatillinen työntekijä tekee *hänen työnsä*, ylittämättä tai alittamatta sen rajoja. Työn ja taidon kohtaaminen ei ole pelkkä tekninen tapahtuma jossa onnistutaan tai epäonnistutaan, sillä ammatillisuuden määrittelyyn ulottuu yhteiskunnallisia nimeämisiä ja intressejä (Ahola 2004, 22). Yksittäinen, työntekijän ammatillisuutta arvioiva ihminen tuskin siis luo niitä ammatillisuuden rajoja tyhjästä, joihin hän mielessään sovittelee havainnoimansa työntekijän työntekoa. Yhteiskunnallisella tasolla ammatillisuus rakennetaankin laein, määräyksin ja suosituksin (Laiho & Ruoholinna 2011, 9).

Ammatillisuus toteutuu työn käytännöissä, mutta työhön sosiaalistetaan jo ennen työhön siirtymistä opettamalla ammatillisuutta erilaisten koulutusväylien puitteissa. Näitä väyliä ovat instituutiot kuten ammattiopistot ja -korkeakoulut, ja ammatillisuutta varjellaan valtion näille instituutioille suomalla koulutuksellisella monopolilla. Ammatillisuuden on ajateltu takaavan toimijoille autonomiaa ja yhteiskunnallista arvostusta, mutta se on myös työvoiman hallinnan väline (Fournier 1999): ammatillisuuteen vedotaan perustellessa työntekijään kohdistuvia, esimerkiksi käytökseen liittyviä vaatimuksia.

Mistä ammatillisuus saa sisältönsä, kuka sen määrittelee, ja millä perustein? Vastaukset ovat tapauskohtaisia ja riippuvat tarkastelun historiallisesta ajankohdasta, mutta myös tarkastelun tasosta. Tämän Pro Gradun aiheena olevan *lähihoitajan ammatillisuuden* lähtökohtana on toiminut 1990-luvulla tehty sosiaali- ja terveyspalvelujen uudelleenorganisointi, jonka aikana ja jota varten lähihoitajan ammatti ja siihen valmistava sosiaali- ja terveysalan perustutkinto on luotu.

Lähihoitaja on alle kolme vuosikymmentä vanha, valtiollisesti synnytetty ammatti, jonka ammatillisuus määritellään virallisesti opetussuunnitelmissa, jotka taas perustuvat instituutioiden tulkintoihin ammatillisista vaatimuksista (Turpeinen 2001, 32). Lähihoitajan ammatilliset vaatimukset taas perustuvat kilpailukyvyn politiikan ja hyvinvointivaltion osaavan työvoiman tarpeen vaatimuksiin (Henriksson 2011, 110). Lähihoitaja on paitsi koulutuspoliittinen luomus, mutta myös sosiaali-, työvoimapoliittinen väline: koulutusuudistuksen oli määrä tuottaa sosiaali- ja terveysalan eri työtehtäviin joustavasti asettuvia työläisiä (Lappalainen 2011, 160).

Tyhjän päälle lähihoitajan koulutusta ja työtä ei kuitenkaan synnytetty: Lähihoitajan voidaan katsoa olevan osa ”apuhoitajuuden” (*auxiliary nursing*, Wrede 2008) eli matalasti koulutetun sukupuolittuneen hoitotyövoiman jatkumoa, johon Suomen terveydenhuoltojärjestelmä on luottanut 1940-luvulta saakka (mts. 131). Avustavien hoitajien työnjaollinen asema ja arvostus hyvinvointivaltiossa on muuttunut, kuten on hyvinvointivaltio ja sen terveydenhuoltokin: 1980-luvulla avustavan hoitajan työ valettiin uudelleen ”omahoitajuudeksi”, jonka vaatima koulutus pidentyi puolestatoista vuodesta kahteen ja puoleen vuoteen samalla, kun työlle pyrittiin saamaan sosiaalista tunnustusta (mts. 132). 1990-luvun hyvinvointivaltion uusi poliittinen suunta taas synnytti uuden, matalasti koulutettuja hoivaajia koskevan organisatorisen ajattelu- ja puhetavan, ja sille perustuvan ammatin: lähihoitajan. Lähihoitajan ammatillinen paikka määrittyy jo sen nimessä *lähelle* hoidettavaa, mutta moninaisissa ja vaihtelevissa työtehtävissä, joihin sosiaali- ja terveysalat yhdistävä toisen asteen koulutus pyrkii antamaan valmiudet. (Mts. 133). Ammatilliseksi tulemisen ensimmäinen askel on koulutus. Toisen asteen nimikesuojattujen ammattihenkilöiden koulutuksen on todettu olevan vähemmän autonominen ja tiukemmin valtiollisesti kontrolloitu kuin esimerkiksi ammattikorkeakoulun, joka nauttii tiedekorkeakoulujen kanssa opetussuunnitelmallisesta autonomiasta (Laiho & Ruoholinna 2008, 37). Toisin sanoen, valtiollisen kontrollin reitti lähihoitajan ammatillisuuden säätelyyn on verrattain lyhyt.

Lähihoitajan ammatillisuus ei siis synny mikrotaloudellisessa vaihdossa, jossa asiakkaat tyydyttyvät kuluttamastaan hyödykkeestä, minkä myötä työn tekemisen tapa vakiintuu maksavan asiakaan ja työntekijän preferenssien muodostaman tasapainon mukaiseksi. Lähihoitaja ei ole myöskään ammatti, joka tuomarien tai lääkärien kaltaisesti alkaa toteuttaa yhteiskunnallista funktionaalista välttämättömyyttä, täyttää ammattikunnan itse

itselleen asettamat normit ja näin saa ansaitsemansa yhteiskunnallisen, ammatillisen statuksen (Henriksson 1998, 17–18). Lähihoitaja voidaan ajatella enemmänkin ei-professioammattina (tai puoliprofessioammattina, mts. 39), johon kohdistetaan kurinpidollista valtaa, jonka *modus operandi* on *ammatillisuuteen vetoaminen* (Fournier 1999, 284).

Suomalaisista ammatillisista koulutuksista lähihoitajan koulutus on yksi sukupuolisesti segregoituneimmista, kuten on myös ala jolle se valmistaa: perusasteen jälkeen sosiaali- ja terveysalalle valmistuneista lähes 90 prosenttia on naisia (Tilastokeskus 2016, 23), mikä vastaa myös toteutunutta alan sukupuolijakoa (Laiho & Ruoholinna 2011, 12). *Hoivan*, eli lasten, apua tarvitsevien aikuisten ja vanhusten huolenpidon, auttamisen,ja hoitamisen (Anttonen & Zechner 2009, 16–17, 34) ja naissukupuolen yhteys on kuitenkin vanhempi kuin sen palkkatyömuoto ja koulutus: hoiva on ajallisesti kapitalismia ja hyvinvointivaltiota edeltävää yhteiskunnallista työtä, joka on tehty pääsääntöisesti kotitalouksissa (Henriksson 1997, 119). Historiallisesti hoiva on ollut naisten suorittamaa, uusintavaa kotityötä. Hoiva on palkkatyömuodossaankin yhä myös kulttuurisesti merkitty naisen työksi – myös naistyöntekijöiden näkemyksissä (Tedre 1999, 55; Tedre 1999a; 116). Yksityinen hoiva on yhä pitkälti naisen vastuulla, eikä sukupuolijako ole julkisen sektorin palkkatyössä murtunut (Tedre 1999, 53–54). Tilastojen ja hoivan kulttuurisesti luonnollistuneen sukupuolittuneisuuden valossa hoivatyötä on vaikea pitää sukupuolineutraalina tänäkään päivänä (vrt. Tedre 1999, 54).

Terveystyön hierarkiat ja sitä vastaavat koulutukset eivät ole vain eroja naisten ja miesten välillä, vaan myös eroja naisten kesken. Ruumiinläheinen, intiimi hoiva on Suomessa tyypillinen alempien sosiaaliryhmien naisten työ (Käyhkö 2006, 18; Tedre 1999, 53). Käytännön hoivatyötä on historiallisesti tehnyt apuhenkilöstö, jota ammatillistettaessa siihen on kohdistettu ”keskisäädystä” peräisin olevaa moraalikoodistoa (Henriksson 1998, 81–82).

Koulutus on yhteiskunnallisen erottelun ”paikka” (Brunila, Hakala, Lahelma & Teittinen, 2013, 14), osa ideologista luokittelujärjestelmää, jossa yksilölle oletettu tuleva asema yhteiskunnassa määrittää sen, mitä hänelle katsotaan tarpeelliseksi opettaa ja millaisin käytännöin. Kouluinstituutio tuottaa ja ylläpitää sosiaalista ja yhteiskunnallista järjestystä opettamalla, kouluttamalla ja kasvattamalla, eikä tämä prosessi ole aina näkyvä. (Käyhkö 2006, 67–68.) Sektorienvälisyydestään ja laajuudestaan huolimatta – ja osittain sen

vuoksi – katson lähihoitajan koulutuksen olevan lähimpänä yhteiskunnallisen hoivan tehtävän suorittajan koulutusta, ja lähihoitajan työtehtävien olevan lähimpänä hoivan institutionaalista palkkatyömuotoa tämän hetken Suomessa.

Hoiva on kiistelty käsite, jonka eri määrittelyille on kuitenkin olemassa joitakin yhteisiä nimittäjiä. Hoivan ja *tunteiden* yhteys on eräs määrittelykamppailun kohde hoivan määrittelyissä, johon luultavasti kaikki hoivan määrittelyt ottavat kantaa. Hoivan englanninja ruotsinkieliset, niin tieteessä kuin arkikielessä käytetyt vastineet *care* ja *omsorg* merkitsevät tunteita; välittämistä ja huolta. Alun perin kapitalistisen voitontuotannon kontekstissa suoritetun asiakaspalvelutyön ”emotionaalista komponenttia” tutkinut A.R. Hochschild (1983) käyttää hoivan sijasta konkreettisesti palkkatyöhön viittaavaa käsitettä emotionaalinen työ (*emotional labour)* sisällyttääkseen tunteet tarkastelun kohteena olevan *työn* eli *tuotannon* rajojen sisälle, ei ainoastaan sen sivutuotteeksi. Käsitettä on käytetty, joskin harvakseltaan, myös hoivatyön tutkimiseen. Tämän tutkielman nimi ”Lähihoitajan ammatillisuus turvallisuuden tunteen tuotantona” viittaa sekä emotionaalisen työn näkökulmaan, että sen tutkimustuloksiin. Tarkastelen ammatillisuuden määrittymistä rajaten näkökulmani tunteiden tuotantoon.

Tutkielmassa kysytään, ***miten lähihoitajan ammatillisuutta tuotetaan sosiaali- ja terveysalan ammatillisessa koulutuksessa***. Kysymys tarkentuu ammatilliseen ulkonäköön ja ammatilliseen käytökseen. Tutkimuskysymykseen vastataan erottelemalla mitä ammatillisuuteen sisällytetään ja mitä siitä rajataan ulos, mikä nimetään ammatillisuudeksi ja mikä epäammatillisuudeksi. Kysymykseen saadut vastaukset valottavat hoivatyötä koskevia normatiivisia ja sukupuolittuneita odotuksia ja tunteisiin liittyviä sosiaalisia sääntöjä, jotka tulevat näkyväksi ammatillisuuden ja epäammatillisuuden järjestyksissä.

Luku 2, ”Lähihoitajan ammatillisuus yhteiskunnallisena ilmiönä”, esittelee lähihoitajan koulutuksen ja ammatin osana suomalaista hyvinvointivaltiota ja sosiaali- ja terveysalan ammattirakennetta. Selvitän ensin aiempaa tutkimusta esittelemällä, millaisiin tehtäviin lähihoitajia koulutetaan ja miksi on nähty tarpeelliseksi luoda uusi hoiva-ammatti edeltäneiden ammattien joukkoon ja niiden tilalle. Käyn läpi, millainen historiallinen kehityskulku edeltää lähihoitajan koulutuksen ja ammatin tuloa suomalaisen työn kenttään. Samalla selvitän, millainen historia ammatillisuudella on. Luvussa 2 tarkastelen myös sosiaali- ja terveysalan työhön sovellettua hoivan käsitettä, sekä tässä tutkielmassa erityisesti hyödynnettyä emotionaalisen työn käsitettä. Kirjoitan myös hoivan ja emotionaalisen

työn yhteyksistä. Käsitteiden määrittelyn jälkeen tarkennan tutkimustehtäväni ja sen suhteen tutkielmassa käytettyihin käsitteisiin. Tutkimustehtävän esittelyssä tulee myös esiin analyysia jäsentävät Mary Douglasin (2000) ajatukset kulttuurisista kategorioista ja siitä, kuinka näitä kategorioita pidetään yllä sosiaalisesti.

Luvussa 3 esitellään tutkimusaineistot, joihin tämä työ perustuu. Aineistojen esittelyn jälkeen käydään systemaattisesti läpi tutkimusmenetelmänä käytetty teoriaohjaava sisällönanalyysi ja sen kulku aineiston rajaamisesta sen käsittelyyn, tutkimustulosten tuottamiseen ja tulosten esittelyn tapaan. Luku sisältää myös tietoteoreettista ja tutkimuseettistä pohdintaa.

Luvut 4 ja 5 ovat analyysilukuja, joista ensimmäinen käsittelee ammatillista käytöstä ja toinen ammatillista ulkonäköä. Analyysiluvuissa esitellään tutkimustulokset, joita reflektoidaan aineiston ja teorian vuoropuhelussa.

Luku 6 on sekä tiivis yhteenveto analyysiluvuissa esitellyistä tutkimustuloksista, että tutkimustulosten vertailu läheiseen tutkimuskirjallisuuteen. Lopuksi esitän mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

2 LÄHIHOITAJAN AMMATILLISUUS YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä tutkittava ilmiöalue; lähihoitajan tutkinto ja ammatillisuus. Esittelen lähihoitajan tutkintoa ja ammattia sekä niiden synnyttämisen lähtökohtia. Esittelen myös lähihoitajan, lähihoitajaa edeltäneiden ammattien ja lähihoitajan lähiammattien ammatillisuuden tutkimusta. Erottelen tutkimuksen perusteella terveysammattien ammatillisuutta sen historiassa määritelleitä erontekoja, jotka ovat perustuneet yhteiskuntaluokkaan, sukupuoleen ja moraaliin. Näiden jälkeen täsmennän, kuinka ammatillisuus ymmärretään tässä tutkielmassa. Tutkielmassa käytetyt keskeiset, analyyttiset hoivan ja emotionaalisen työn käsitteet esitellään tämän jälkeen nivellettyinä hoivatyöhön, joka on myös lähihoitajan työstä käyttämäni käsite. Lopuksi tarkennan Pro Gradun tutkimustehtävän.

2.1 Lähihoitajan tutkinto ja ammatti

1990-luvulla Suomen sosiaali- ja terveyshuollon palvelujärjestelmät muuttuivat voimakkaasti. Sektoreita ja hallinto-organisaatioita alettiin yhdistää ja muuttaa erillään olevista osista kokonaisuuksiksi samalla kun laitoshoitoa purettiin. Muutosten tavoitteena on ollut tuottaa sosiaali- ja terveyspalvelut tehokkaammin ja kehittää järjestelmää vastaamaan kokonaisvaltaistamisen vaatimuksiin ja väestön ikääntymiseen. (Rintala & Elovainio 1997, 11.) Lähihoitajan *monialainen* ammatti ja siihen johtava ammattitutkinto – joka on ollut heinäkuusta 1995 alkaen ainut sosiaali- ja terveydenhuollon toisen asteen ammattitutkinto (mts. 15) – on luotu 1990-luvun palvelujärjestelmien muutoksessa vastaamaan ”nopeasti muuttuvan työelämän tarpeisiin” (Henriksson 2011, 109). Tarpeisiin vastattiin ”työelämälähtöisellä koulutuksella”, jonka määrä oli tuottaa ”moniammatilliseen työtapaan kouliintuneita ammattilaisia ’sosiaali- ja terveydenhuollon kehitystrendeihin” (Henriksson 2011, 111). Luotiin *sektorienvälinen* lähihoitajan ammatti ja siihen valmistava koulutus. ”Monialaisuus” ja ”sektorienvälisyys” tarkoittavat siis sitä, että lähihoitajan työssä voi yhdistyä niin sosiaalialan kuin terveysalan työt, ja koulutuksen on määrä antaa valmiudet työskennellä kummalla tahansa alalla tai työssä, jossa tehdään kummankin alan työtehtäviä.

Ammatti-sanalla viitataan sekä tiettyyn työhön kaikkien töiden joukossa, mutta myös työtehtäviin tietyn alan hierarkiassa. Lähihoitajan koulutuksesta on kuitenkin sanottu, että valitessaan lähihoitajaksi kouluttautumisen, henkilö valitsee itselleen ammatin sijasta pikemminkin koulutusalan: koulutusuudistuksen oli määrä tuottaa ”moniottelijoita, jotka joustavasti sukkuloisivat sosiaali- ja terveysalan eri kentillä” (Lappalainen 2011, 160). Ehkä juuri tämän vuoksi lähihoitajan paikka sosiaali- ja terveysalojen hierarkiassa on ollut epäselvä. Epäselvyyttä on aiheuttanut ammatin vakiintumattomuus vanhojen ammattien rinnalla, rinnakkaiset ja eritasoiset koulutusväylät ja myös epäselvä julkisuuskuva (Henriksson 2011, 114).

Lähihoitajan ammatti koostettiin kymmenestä aiemmin olemassa olleesta ammatista: ammatillinen perustutkinto yhdisti seitsemän terveysalan ja kolme sosiaalialan toisen asteen ammatillista tutkintoa yhdeksi lähihoitajan ammattinimikkeeksi. Englanniksi nimike on *practical nurse for social and health care*, joka jo määritelmänä sisältää ammattikunnan sektorienvälisyyden. Lähihoitajan tutkintoa edeltäneet *terveysalan* tutkinnot olivat perushoitaja, lastenhoitaja, mielenterveyshoitaja, hammashoitaja, kuntohoitaja, jalkojenhoitaja ja lääkintävahtimestari-sairaanhoitokuljettaja. *Sosiaalialalta* lähihoitajakoulutukseen sulautetut tutkinnot olivat kodinhoitaja, kehitysvammahoitaja ja päiväkotityöntekijä. Vanhojen tutkintojen historia jatkuu lähihoitajan tutkinnon sisältämissä valinnaisissa koulutusohjelmissa. Näiden valinnaisten erikoistumisopintojen eli *osaamisalojen* ajallinen osuus kolmevuotisesta (120 opintoviikon) tutkinnosta on noin vuosi, kolmasosa tutkinnosta. Henrikssonin (2011) mukaan nykyisessä lähihoitajan tutkinnossa näkyy aiempien tutkintojen historia lähinnä kodin- ja perushoidon ammattien osalta; lähihoitajan työtä määritellään esimerkiksi Kansallisen sosiaalialan kehittämisprojektin selvityshenkilöiden loppuraportissa (Heikkilä, Kaakinen & Korpelainen 2003) ”osaamisalueeksi”, joka ulottuu ”kodinhoidollisesta perushoidolliseen työhön” (eli kodin ylläpitämiseen, peseytymisessä, pukeutumisessa, riisumisessa, ruokailussa ja wc-käynneissä auttamiseen sekä seurantaan, arviointiin ja lääkehoidon toimenpiteisiin). Vielä lähihoitajakoulutuksen alkutaipaleella lähihoitajien lisäksi koulutettiin parin vuoden ajan väkeä vanhoihin ammatteihin kuten juuri kodin- ja perushoitajiksi. Koulutuspoliittisen linjauksen taustaoletuksena on ollut kolmasosan koulutettavista siirtyminen jatko-opintoihin ammattikorkeakouluun,

mikä on myös toteutunut. (Henriksson 2011, 111–113, 114.) Näin kahden kolmasosan lähihoitajakoulutetuista voi ajatella olevan ammattikoulutettua hoivatyövoiman[1] reserviä.

2.1.1 Lähihoitajakoulutus ja työvoima- ja sosiaalipoliittiset kysymykset

Seuraavat politiikkaohjaus-asiakirjojen katkelmat ilmentävät työvoimapoliittista kysymystä ja sosiaalipoliittista kysymystä, jotka leikkaavat myös lähihoitajakoulutusta.

> *Nuorten syrjäytymistä työmarkkinoilta ja koulutuksesta tulee ehkäistä. Kuntia, koulutuksen järjestäjiä ja työvoimaviranomaisia tulee ohjeistaa säännöksin luomaan toimiva yhteistyömalli oppilaiden siirtymiselle peruskoulusta ammatilliseen koulutukseen siten, että jokainen oppilas pääsee hänelle soveltuvalle jatkoopiskelupaikalle tai muutoin sijoittuu työelämään.*
> (Kansallinen sosiaalialan kehittämisprojekti 2003, Sosiaali- ja terveysministeriö)

> *Hallituksen tavoitteena on, että vuosikymmenen lopussa 90 prosentilla 20–24 -vuotiaista olisi perusasteen jälkeinen tutkinto. Tämä edellyttää joustavaa ja nopeaa siirtymistä perusasteelta toisen asteen koulutukseen ja korkeaa toisen asteen koulutuksen läpäisyastetta.*
> (Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2014, Opetushallitus.)

> *Sosiaali- ja terveysalalla ennustetaan syntyvän voimakas työvoimavaje lähivuosina, kun samaan aikaan ikääntyvän väestön palveluiden tarve lisääntyy ja nykyinen henkilöstö eläköityy. Joissakin ammateissa on vajetta jo tällä hetkellä. Työvoimavajeen arvioidaan olevan vuonna 2025 noin 18 000 ja 65 000 työntekijän välillä […]. Vaikka lähihoitajien vajaus ei olekaan välttämättä prosentuaalisesti suurin, tämä työntekijäryhmä on niin iso, että vaje tulisi määrällisesti olemaan merkittävä.*
> (Hoiva-avustajaselvitys, Sosiaali- ja terveysministeriö 2013)

> *”Ikääntyneiden hoito on noussut tärkeimmäksi yksittäiseksi sosiaalipalvelun muodoksi. […] Valtion tavoitteena on, että vanhainkoti- ja palvelutalopaikkojen kroonisen puutteen takia mahdollisimman montaa vanhusta pystyttäisiin palvelemaan kotonaan. Tätä kuitenkin puolestaan rajoittaa osaltaan puute kotihoidon ammattilaisista. Varsinkin syrjäseutujen vanhusten hoito jää mainittujen seikkojen takia usein omaisten vastuulle. Myös erilaisten vanhuspalveluja tuottavien järjestöjen merkitys palveluntuottajina on kasvanut. Lastentarhanopettajia lukuun ottamatta riittävästi päteviä työntekijöitä korvaamaan alan eläköityvää työvoimaa ei alalla tahdo löytyä mistään. Lisäksi median luoma negatiivinen kuva alasta entisestään hankaloittaa opiskelijoiden houkuttelua alan koulutusohjelmiin.”*
> (Sosiaali- ja terveysalan työvoima- ja koulutustarpeet – Loppuraportti sosiaali- ja terveydenhuollon ennakointihankkeesta, Tukes, 2015.)

[1] Hoivasta: Luku 2.4 ”Hoiva ja lähihoitajuus”.

1990-luvun lähihoitajauudistuksen taustalla olivat eurooppalaiset elinikäisen oppimisen ja aktiivisen työvoimapolitiikan strategiat, joissa kehotettiin työnantajia, kouluttajia, ammattiliittoja ja sidosryhmiä yhteistyöhön tuottavuuden ja kilpailukyvyn puolesta sosiaalisia ongelmia ehkäisemällä ja osaavan työvoiman turvaamisella (Henriksson 2011, 110). Yhtäällä on kysymys hyvinvointivaltion tuottaman hoivan vaatimasta työvoimasta: valtio tarvitsee koulutettua työvoimaa heikosti nuoria houkuttelevaan vanhustenhoitoon. Toisaalla kysymys on ”syrjäytymisen ehkäisystä” ja sen välineeksi nähdystä opiskelupaikan takaamisesta nuorelle. Näihin kahteen kysymykseen on myös yritetty vastata yhtä aikaisesti hoivatyökoulutuksella[2].

Sosiaali- ja terveysala on Suomessa nimetty 2000-luvulla ”rekrytointi-ongelma-alaksi”: nuoria ei viehätä perinteinen, naisvaltainen terveysalan ammatti, Lähihoitajan ammatin julkisuuskuvaa tuskin on kiillottanut myöskään ”julkinen alennusmyynti vanhustenhuollon työpaikoista”, esimerkiksi toistuvat näkemykset siitä kuinka ”työttömäksi jääneitä IT-alan tai paperitehtaan työntekijöitä rekrytoidaan lähihoitajiksi vanhustenhuoltoon tasaarvon ja työelämästä syrjäytymisen ennaltaehkäisyn nimissä” (Henriksson 2011, 107, 122).

Työvoimapulaan on vastattu koulutuspoliittisin välinein. Vuonna 2013 sosiaali- ja terveysalan yhteisten koulutusohjelmien aloituspaikkoja oli valtakunnallisesti 6313, enemmän kuin millään muulla ammatillisella koulutusalalla. Samana vuonna ensisijaisesti tälle alalle hakeneita oli myös eniten, 11816 henkilöä. (Opetushallitus 2014.)

Toisen asteen koulutusta edeltäviä opinto-ohjauskäytäntöjä tutkineet Lappalainen, Mietola ja Lahelma (2013) ovat havainnoineet, kuinka erityisopetuksessa olevia nuoria ohjataan ”matalien pääsyvaatimusten koulutusaloille”, kuten sosiaali- ja terveysalalle, jotta myös matalamman keskiarvon nuorille saataisiin opinto-ohjauksen puitteissa realistiset

[2] Työelämästä syrjäytymisen ehkäisykeinona ja samalla vanhustyön työvoimapulan tilkitsemiseksi on käytetty myös sosiaalisin tavoittein perusteltua koulutuksellista ratkaisua, lähihoitajan osatutkintoa (Henriksson 2011, 13). Osakoulutuksen lisäksi ”sosiaali- ja terveysalan avustaviin tehtäviin” on luotu valmentava koulutus eli hoiva-avustajan tutkinto ikääntyvien ja vammaisten palveluihin riittävän henkilöstömäärän varmistamiseksi. Tutkinto on niin ikään koostettu lähihoitajan tutkinnon osista; kasvun tukemisen ja ohjauksen sekä kuntoutuksen tukemisen osista ja yhdestä valinnaisesta ammatillisen tutkinnon osasta. Koulutus on vuoden mittainen, ja ”opiskelija voi halutessaan jatkaa lähihoitajan tutkintoon myöhemmin muita koulutusväyliä pitkin”. (STM 2013, 7–8.) Koulutusväylien monitasoisuus ja ammattikunnan lähipiiriin kuuluva, osittain samoja työtehtäviä tekevä ”lähes-ammattilaisten” joukko on myös osaltaan edesauttanut lähihoitajan julkisuuskuvan epäselvyyttä ja ammatin vakiintumattomuutta, mutta se myös mahdollisesti heikentää lähihoitajan ammatillista arvostusta (Henriksson 2011, 114).

hakuvaihtoehdot peruskoulun jälkeiseen koulutukseen. Kiinnostavaa on myös, että matalimpien pääsyvaatimusten alat ovat aloista sukupuolittuneimmat. (Mts. 203.)

2.2 Hoiva- ja terveysammattien ammatillisuus ja niiden tutkimus

Lähihoitajuutta on tutkittu muihin hoiva- ja terveysammatteihin verrattuna vähän. Tutkimusta terveys- ja hoiva-ammattien ammatillistumisesta värittää nähdäkseni lähihoitajaa ja sitä edeltäviä ammattinimikkeitä (eli hierarkian matalimman tason ammatteja) koskeva akateemisen kiinnostuksen puute. Vaikutelman syntymistä kenties edesauttaa perinteisen professiotutkimuksen käsitteellinen rajaus: esimerkiksi Rinteen & Jauhiaisen (1988) ”Koulutus, professionaalistuminen ja valtio – Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa” huomioi 1980-luvun keskiasteen koulutusuudistuksen seurauksena keski- ja opistoasteisiin jakautuneen ammattihierarkian ja mainitsee kuinka ”*kouluasteisilta linjoilta valmistuvat terveydenhuollon hierarkian alimpiin ammatteihin, perushoitajiksi (entiset apuhoitajat), lastenhoitajiksi, kuntohoitajiksi, jne.*” (Rinne & Jauhiainen 1988, 159). Saman aikakauden sosiaalipalveluiden laajenemisesta ja erikoistumisesta mainitaan kuinka ”*eri sosiaalitoimen sektoreilla toimii suuri joukko verrattain lyhyen koulutuksen saaneita ammattikuntia (kodinhoitajat, kotiavustajat, vajaamielishoitajat, sosiaaliohjaajat, sosiaalikasvattajat, lastenhoitajat jne.)*” (mts. 296). Tämä paljon puhuva ”jne.” päättää näiden ”avustavien ammattien” (Henriksson 1998; Wrede 2008) käsittelyn reproduktioammattikuntien yli 450-sivuisessa historiikissa, joka keskittyy hierarkiassa ylempiin ammatteihin. Vaikka työn sisällöllisiä eroja on, nykyisen lähihoitajan ja menneisyyden sairaanhoitajan hierarkkista eroa voi myös kuroa umpeen muistamalla, että sairaanhoitajan tutkinto lakkasi olemasta ammattikoulututkinto – nykyistä lähihoitajan koulutusta tasoltaan vastaava – vasta 1970-luvun lopulla (Sorvettula 1998, 271–272)[3].

Nuori lähihoitajan koulutus on mielestäni ymmärrettävä jatkumona naisten terveystyön ammatillistumiselle ja ammatillisuudelle Suomessa. Lea Henriksson on tutkinut väitöskirjassaan (1998) ”naisten terveystyön ammatillistumisen politiikkaa”, eli politiikkaa

[3] Wreden (2008, 128) mukaan sairaanhoitajan tutkinnon muutos korkeakoulupohjaiseksi on lisännyt alan hierarkkisuutta, mutta alan hierarkioista on silti vain vähän tutkimusta.

jonka jatkumoksi tulkitsen myös lähihoitajan ammatin synnyttämisen muiden terveystyön ammattien joukkoon ja vanhojen tilalle. Henrikssonin tarkasteluajanjakso ulottuu aina 1810-luvulta 1940-luvulle, ja tarkasteltavat ”avainammatit” ovat kolmen sairaanhoitajasukupolven ja kahden eri aikakauden kätilöiden lisäksi diakonissat ja terveyssisaret (mt.) Henrikssonin tutkimuksen pääpaino on ammatillistumisen politiikan voimasuhteissa, ammattikulttuurisessa toimijanäkökulmassa ja naistoimijuudessa, ja siinä kysytään miten terveystyö ammatillistui, ja miten ammatillistuminen on konstruoitu teoreettisesti ja ammattihistoriallisesti. Henrikssonin väitöskirja ammattikulttuurisine kuvauksineen ja sukupuolten sekä naisten keskinäisten suhteiden järjestämisen kertomuksineen tarjoaa ainutkertaisen tutkimuksellisen taustan ja yhteiskunnallisen kontekstin lähihoitajan emotionaalisen työn erittelylle ja analyysille. Näin siitäkin huolimatta, että terveystyön ammattien aika hyvinvointivaltion rakentamisen kaudesta suunnanmuutokseen (kts. esim. Julkunen 2004) – aika jolloin juuri sosiaali- ja terveysalasta tehtiin ”merkittävä osa kansallista elinkeino- ja koulutusjärjestelmää” (Henriksson 2011, 107) – jääkin Henrikssonin tarkasteluajanjakson ulkopuolelle. Täydennän nykyaikaa lähempänä olevaa historiallis-poliittista taustaa Sirpa Wreden (2008) apuhoitajuuden ja lähihoitajuuden ammatillisuutta tarkastelevalla artikkelilla ”Educating Generalists: Flexibility and Identity in Auxiliary Nursing in Finland”.

Henriksson (1998, 57) nimittää hoivan ammatillistumista yhdeksi ”modernin Suomen” syntymisen juoneksi. Terveys- ja sosiaalityön uudistukset olivat useiden intressipiirien kiinnostuksen kohteena, ja valtio, seurakunnat ja kunta osallistuivat hoito- ja palvelujärjestelmien rahoittamiseen ja kehittämiseen. (Mts. 58, 60.) Ammatillistumisen historia ei ole ainoastaan koulutuksellisia reformeja ja valtion tasolta tehtyä työnjaon uudelleenorganisointia; se on naistoimijuutta historiallisesti niillä institutionaalisilla kentillä, jotka ovat kulloinkin vastanneet hoivasta. Valtion rooli alkaa korostua erityisesti uudelleenrakentamisen vaiheessa, ja hyvinvointivaltion suunnanmuutoksen eli (muun muassa) julkisen sektorin reformoinnin aikana 1990-luvulla sen voi katsoa olevan keskeinen toimija.

On vielä mainittava, että mieshoitajien – joita lähihoitajista on alle 10 % – osallisuus tässä taustoituksessa on olematon. Hoivan muuntuminen palkkatyöksi on historiallisesti naisten kodin piirissä suorittaman työn palkkatyömuotoistumista, ja ammatillinen työnjako on vakiinnuttanut ammatteja edeltäneen sukupuolten työnjaon terveystyön koulutus- ja työmarkkinoiden perusrakenteeksi (Henriksson 1998, 113). Kapitalistinen tuotannon organisointi ei yksin kykene selittämään sukupuolten välisen työnjaon ja ammatillistumisen

suhdetta terveystyössä; sukupuolijärjestelmä on historiallisesti edeltänyt kapitalismia. Sen sijaan sekä kapitalistinen että pohjoismainen hyvinvointivaltiollinen hoivan tuotanto on rakentanut naisellisiksi erityispiirteiksi nähtyjen tottelevaisuuden, sopeutuvuuden, alisteisuuden, tunnontarkkuuden ja näppäryyden jne. perusteella hoivatyön työpaikat sukupuolittuneesti. (mts. 119.)

2.2.1 Ammatillisuuden erontekojen perustat: sukupuoli, yhteiskuntaluokka ja moraali

Kuvaan tässä osassa hoiva- ja terveystyön ammatillisuutta eri aikakausina perustelleita ammatillisuuden ja ei-ammatillisuuden distinktioita. Etenen sairaanhoidon koulutuksen alusta ja siihen liittyvästä sairaanhoidon syntymyytistä – Florence Nightingalen tarinasta – diakoniatyöhön ja sodan ajan murroskauteen, ja lopulta hyvinvointivaltion suunnanmuutokseen jossa lähihoitajan ammatti ja tutkinto tulee mukaan sosiaali- ja terveysalan ammatilliseen hierarkiaan ja hyvinvointivaltioon. Kuvauksen on tarkoitus toimia (ammatti)kulttuurisena taustana lähihoitajan ammatillisuuden tarkastelulle ja antaa sille historiallista syvyyttä sukupuoleen, yhteiskuntaluokkaan ja moraaliin perustuvien erontekojen kautta.

Henriksson (1998, 73–83) piirtää esiin sairaanhoidon ”ideaalityyppisen perustajakuvan” lukemalla Karin Neuman-Rahnin Suomen Sairaanhoitajataryhdistykselle tilaustyönä kirjoittamaa teosta *Sairaanhoidon historia* (1927), jota Henriksson kutsuu ”ideaalityyppiseksi ammattikuntahistoriikiksi”. Henriksson tutkii, kuinka teos konstruoi ”sairaanhoidon pyhimystarun”, jonka päähenkilö on Florence Nightingale (1820–1910) ja näyttämönä Krimin sotasairaala vuosina 1854–1856 (mts. 75). Kertomus Florence Nightingalesta on Henrikssonin mukaan ”ammatillistumisen toistuva ideaalikuva, jonka variaatioihin on eri aikakausina kerätty ammattikulttuurin normeja ja käytösmalleja” (mts. 83).

Nightingale-narratiivi liioittelee sairaanhoidossa vallitsevia, korjaamisen tarpeessa olevia epäsuhtia, esittää naisten väliset suhteet ”sääty- ja luokkaeroina, maaseudun ja kaupungin välisenä juopana ja korostaa *koulutettujen ammattilaisten moraalista ylemmyyttä*” (mts. 77, kursivointi V-AV). Koulutusammatin perustamisvaiheessa oli tärkeää kohottaa työn arvostusta ja julkisuuskuvaa, ja kohottamista tehtiin vastakkainasettelulla vihollis- ja ideaalikuvien välille. Sairaanhoidon kurjuuden kuvauksen funktiona oli toimia Nightingalen esiin astumisen aikakauden vastakohtana.

Nightingalen sairaanhoitajaideaalin taustana oli viktoriaanisen ajan naisihanteet, niiden kritiikki ja diakonissa-aatteen parista saadut saksalaisvaikutteet. Naiskulttuurikritiikin kohteena oli yläluokan naisten tapaorjuus ja yhteiskunnallisen potentiaalin hyödyntämättömyys, kun taas sairaanhoidon kritiikin kohteena taas oli sairaanhoidon epäkohdat: rappio ja sivistymättömyys. ”*Sairaanhoito oli tavallisesti raaoissa käsissä, joita epärehellisyys, ahneus ja toiset rikokset olivat tahranneet*” (Neuman-Rahn 1927, 96–97, sit. Henriksson 1998, 76). Nightingale-tarina ei siis pelkästään rakenna sairaanhoitajaideaalia, vaan tapaa tulla oikeanlaiseksi (yläluokan) naiseksi sairaanhoitajuuden kautta.

Kotimainen vastine Nightingalelle oli sairaanhoitajan ammatin perustajapioneeri Sophie Mannerheim, jonka aikana 1920-luvulla ”Nightingale-argumentit” olivat tärkeitä suomalaisen naisten ammatillistumisen oikeuttamisessa: epäluuloa koulutettujen naisten terveys- ja palkkatyötä kohtaan pyrittiin murtamaan vetoamalla sivistyneen naisen erityisyyteen, uskonnollisiin ja moraalisiin kvaliteetteihin ja syntyperään pohjaavaan johtamiskykyyn. Paikallinen ammatillistumisen strategia perustui niin ikään eronteolle uuden ja vanhan, sivistymättömien maallikkonaisten terveystyön välille. (Mts. 84–85.)

Nightingale oli paitsi ihminen, mutta myös konstruoitu symboli ja myytti: myytit ja legendat palvelevat poliittisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia päämääriä ja ovat osa vallitsevaa kulttuurista järjestystä vahvistavaa ideologiaa (Henriksson 1998, 116). Brittiläinen sairaanhoidon ammatillistuminen ei tapahtunut Florence Nightingalen käden kosketuksella, vaan sääty-yhteiskunnan ylimmän kerroksen pieni ja voimakastahtoinen naisjoukko muodosti sairaalakoulutuksen johdon, joka ”asetti sävyn ja standardit, joiden mukaan kaikkia hoivatyöntekijöitä arvioitiin” (mts. 81). Konkreettisesti Nightingalen työtä on tulkittu ”kurinalaisen viktoriaanisen perhejärjestyksen rakentamisena sairaalaan” (mts. 79). Uuden ja vanhan katkosta on myös kyseenalaistettu (mts. 81–82) ja esitetty, että ennen Nightingalea ja hänen jälkeensä hoivatyötä tekivät palvelijan asemassa oleva apuhenkilöstö. Todellinen muutos oli Henrikssonin mukaan moraalinen reformi: ”uuden ylihoitajaluokasta ja keskisäädystä peräisin olevan moraalikoodin, uskonnollisen kurin ja järjestyksen” esiinmarssi. (mts. 76, 77, 81–82.) Ammatillistumisstrategia nojautui ”tiukasti sääty- ja luokkajakoa myötäileviin kulttuurisiin erontekoihin” (mts. 81).

Suomalaisen hoivan ammatillistumisen ensi-askeleita otettiin myös uskonnollisten liikkeiden areenalla. Henriksson (1998, 93) kutsuu diakoniatyötä ”ammattikulttuuriseksi ris-

teysasemaksi”: diakonissan ammatissa risteää uskonto, terveydenhuolto ja yhteiskunnallinen huoltotyö sekä alaisuus sekä lääkäreille että papeille. Ammatin synty on myös taistelevan naisasia-aatteen historiaa: kyse oli naisen vapautumisesta kutsumustyöhön, ja kutsumuksen soveliaan harjoittamisen mahdollisuudesta yhteiskunnassa. (Mts. 87–89.) Työ kiteytyi kolmeen kutsumukseen, ”Herran Jeesuksen, köyhien ja sairaiden sekä toinen toistensa palvelemiseen” (mts. 100)[4]. Diakoniatyön ammatillistumista puitteisti siis naisasian lisäksi kristillis-siveelliset ihanteet. Puritaaniset ihanteet olivat ennen 1900-luvun uutta kansalaismoraalin aaltoa koskettaneet vain keski- ja yläluokan naisia seksuaalisen puhtauden ja itsehillinnän sääntöineen, mutta järjestö- ja hyväntekeväisyystyössä ja koulutettujen ammattilaisten kautta ihanteiden ajateltiin kulkeutuvan myös kansan keskuuteen. (Mts. 105.)

1920-luku oli Suomessa hoivatyön koulutuksellistumisen sekä ammattitaito- ja koulutuskamppailujen aikaa. Terveyspoliittiset tavoitteet, kunnallisen terveystyön kehittäminen, terveyssisarkoulutuksen alkaminen, kätilöopiston perustaminen ja muutos ajattelussa hoiva-ammatin vaatiman koulutuksen suhteen olivat tausta näille kamppailuille. (Henriksson 1998, 107–115). Henriksson hahmottaa sairaanhoitajan koulutusta ja ammattia koskevan ajattelun muutoksen aikavälille 1900–1920. Sophie Mannerheimin leimaama pyrkimys tehdä sairaanhoitajasta sivistyneen naisen ammatti sai rinnalleen lääkärien intressin rakentaa lyhyt, käytännönläheinen hoivakoulutus alhaisella pohjakoulutusvaatimuksella. (Mts. 113). Asianmukainen hoito tuli turvata, mutta samalla tuli huolehtia, ettei liian koulutettu ja yläluokkainen avustajakunta kilpailisi lääkärien työmarkkinoilla. Tottuneisuutta ruumiilliseen työhön pidettiin ”hoivatyövalmiutena”, ja ruumiillista työtä suorittavien ammattiavustajien tuli asettua hierarkiassa alimmaksi. Hoivatyön ammatillista statusta on siis alentanut sen yhteys naisten palkattomaan kotityöhön. (Mts. 109.) Lääkäreille – joiden mielestä oli myös luontevaa, että heidän ammattikuntansa ohjaa ja johtaa hoivatyöntekijöiden ammatinharjoittamista ja esittää mielipiteitä oppilasvalinnoista ja koulutussisällöistä (mts. 122) – hoiva- ja kotityön yhteys oli myös tae sille, ettei sukupuolittunut työnjako hoivan ja lääkäreille varatun parantamisen välillä tullut epäselväksi (mts. 109). Ammatillistumisen sukupuoli-ideologiassa näkyy ammattikunnan sisäinen luokkakerrostuma: ruumiilliseen työhön tottuneiden, ahkerien kansannaisten ajateltiin

[4] Työn uskonnollis-kutsumuksellinen imago oli myös ristiriidassa palkkavaatimusten kanssa; kaikki diakonissat olivat laitosholhouksen alaisia 1940-luvulle saakka ja osa vielä vuoteen 1959 saakka (Henriksson 1998, 98–99).

ymmärtävän ”ihmisten jokapäiväisen elämän ongelmia”. Itsensä Nightingalen kerrotaan aloittaneen ”sairaanhoitajalähetin” tai ”säätyläiskokelaan” järjestelmän, joka perustui oletukseen, että sivistyneistön joukosta löytyy naisia, joilla on johtajaominaisuuksia. Heitä taas tarvittiin opetus- ja johtotehtäviin ja sairaanhoitajaetiketin vaalimiseen. (Mts. 117.)

Terveystyön historiassa naisten välinen ammatillinen hierarkia ja sitä vastaava koulutus ei ole vain uusintanut yhteiskuntaluokkia tiedottomana tästä funktiostaan, vaan hierarkia on tietoisesti valettu luokkarakenteen tarjoaman mallin mukaiseksi. Henriksson (1998, 116) kutsuu ammattitaidon määrittelyä yhteiskunnalliseksi, historialliseksi ja kulttuuris-ideologiseksi määrittelyprosessiksi, “jossa sukupuolten ja luokkien väliset suhteet saavat konkreettiset muotonsa”. Hoivan ammattitaidon määrittely on samalla ollut ideologista kamppailua naisen yhteiskunnallisesta paikasta. Koulutus oli (ja on yhä) sopivien ammatinharjoittajien valikoinnin ja työvoiman kasvattamisen väline (Henriksson 1998, 116.) Ammatillisen koulutuksen oli määrä kitkeä “menneisyyden taakat [ja] kouluttamattomien naisten moraalisesti arveluttava maallikko- ja kotityöperinne” (Henriksson 1998, 116-117.) Sairaanhoitajan ammatillinen koulutus painotti naistoimijuuteen kasvattamista tavalla, jossa moraalis-eettiset velvoitteet ja henkilökohtaiset ominaisuudet painottuivat. Kasvatuksellisuus opetti “säännöllisen elämän periaatteet” ja “koulutetun sairaanhoitajan tuntomerkit”, joita olivat esimerkiksi “iloinen ja vapaaehtoinen sopeutuminen asiain tiettyyn järjestykseen”. Naiserityisiä ammattitaidon määreitä olivat epäitsekkyys, auktoriteetin hyväksyminen, palvelualttius ja sovinnaisuus.[5] (Mts. 117.) Vaikka hoivaajuuteen kasvatus ja koulutus monin osin sisälsi keski- tai yläluokkaisia moraalisia ja esteettisiä sisältöjä, ei se tarkoittanut luokkarakenteen murtamista, vaan enemmänkin luokkahierarkian rakentamista.

Sota-aika oli luonnollistettujen sukupuoliominaisuuksien korostamisen aikaa. Virkasisaruuden kutsumuskäsityksissä esiintyy naisen luontaisiin kykyihin kuuluva myönteinen vire ja vaisto hoivata sairaita ja heikkoja, minkä itse luonto on suonut. Tätä vaistoa ja luontaisiksi nähtyjä taipumuksia tuli kuitenkin vahvistaa ja korostaa koulutuksen keinoin.

[5]Naishoivaajan kuvat, myytit ja legendat ovat olleet enemmänkin naisia koskevista asenteista kertovia stereotypioita, jotka ovat palvelleet poliittisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia päämääriä kuin todellista tietoa naisista terveystyöntekijöinä. Kutsumusihanne ja puhe työmoraalista ovat kätkeneet puheen naisten konkreettisesta työstä ja sen vaatimuksista. (Henriksson 1998, 116.)

Sota-aika oli monien mielestä löystyttänyt tapoja: itsekuri, uhrimieli, sopeutuvaisuus ja siveellinen ryhti olivat vaarassa. Sodan aikana lisääntyneet avioliitot koettiin merkkinä tästä vaarasta. Jo sotia ennen oli pantu myös merkille, että hoivatyö houkutteli ”työtä vieroksuvia tyttöjä”. Ylipäätään perinteisiin sitoutuneita toimijoita huolestutti hoivatyön näkeminen tavallisena leipätyönä muiden joukossa. Koulutusaktivistien näkemys hoitoammatista oli lievempi, ”kutsumusluonteinen ammatti”, jossa korostui tiede ja ammattitaito aiemman fundamentaalisen palveluhalun ja huolenpidon ohella. Hoiva-ammattikunnan sisällä käytiin keskustelua taidon ja hengellisyyden suhteesta: huolena oli hoivaajan korostuva itsekkyys henkisen kasvun kustannuksella[6]. (Henriksson 1998, 142–144.)

Henriksson (1998, 125–148) kutsuu sotavuosia 1939–1945 ”ammatilliseksi taitekohdaksi”, jolloin terveyspalveluverkostoa alettiin laajentaa ja hoivatyön ammateista alkoi pikkuhiljaa tulla hyvinvointivaltion (nais)ammatteja. Sotien aikana rakennettiin informaaleja avustusverkostoja ja osallistuttiin järjestö- ja vapaaehtoistöihin. Hoivatyö oli sotien aikana tärkeä osa naiskansalaisuutta, ja ammattitaidon ja ammattilaisten aseman määrittely oli näin osa naiskansalaisuuden ehtojen muokkaamista (mts. 126). Samaan aikaan kun sota edellytti ammatillisen toiminnan tehostamista, Henrikssonin mukaan ”voi vain ihmetellä sitä, miten paljon ammattilehdessä keskusteltiin […] työnjaosta”: vaatimattomampien tehtävien siirtämiseen vähemmän koulutetulle henkilökunnalle suostuttiin vasta pakon edessä. (Mts. 129–130.) SPR:n sairaanhoitajareservin johtaja Lyyli Hagan otti Henrikssonin (mts. 139) mukaan jopa ”elämäntehtäväkseen estää maallikkojen lyhyen kouluttamisen sotasairaanhoitoon”. Lääkintälotat taas saivat kiitosta: heidät koulutettiin sotilaan tavoin ymmärtämään ja hyväksymään asemansa iloisesti ja vapaaehtoisesti. Sairaanhoidossa keskusteltiin jopa sotilasarvojen tarpeellisuudesta hoivatyön hierarkian selkiyttämiseksi. Sotalaitoksen ihailu näkyi virka- ja työpukuasioissa: työpuku loi ammattikunnalle yhtenäisyyttä ja siirsi hoitajan yksityisihmisen kategoriasta ammattitaitoisen virkailijan kategoriaan. (Mts. 139–140.)

Sota-ajasta voi todeta tiivistyksenä, että ammattikunta rakensi ammattihierarkian alapään työpaikkoja (mts. 141): jatkosodan alussa perustettiin Apusisarjärjestö, jota voidaan pitää apuhoitajan koulutuksen esivaiheena. Apuhoitajan ammatillinen asema virallistettiin jatkosodan jälkeisenä aikana (mts. 189). Kauan pysynyt apuhoitajan koulutus muuttui vasta

[6]Kolmantena kutsumusnäkemyksenä sodan murrosaikana ilmestyneiden Sairaanhoitajatar-lehtien sivuilla esiintyi yhteiskuntavastuullisuus; järjestäytyneisyys ja kansalaistoiminta (Henriksson 1998, 144).

1980-luvulla perushoitajan koulutukseksi, joka taas sulautui seuraavalla vuosikymmenellä lähihoitajan koulutukseen. Sota-aikana tehtiin terveys- ja koulutuspoliittisia linjanvetoja, jotka koskivat muun muassa koulutuksen hajauttamista. Näillä päätöksillä oli vaikutusta pitkälle tulevaisuuteen (mts. 127). Naisisten matalapalkka-alojen asema vakiinnutettiin. Sota-aika kärjisti sekä sukupuolten välistä työnjakoa että naisten välisiä hierarkioita. (Mts. 141.) Laitos- ja kenttätyön välillä oli kuilu ja (nykyään lähihoitajan koulutukseen kuuluvan) sosiaali- ja huoltotyön tarpeellisuudesta oli vaikea vakuuttaa lääkäreitä, koska ”sosiaalihoitajan työ laitoksen ja kodin yhdyssiteenä” saattoi tuntua köyhäinhoidolta. (Mts. 130–131.) Sota-ajan ammatillistumispolitiikan koululaitoksen uudistamisessa ja opetussuunnitelmissa näkyi kurin, työn ja toiminnallisuuden korostus kasvatusnäkemyksissä. Tässä näkyy konkreettinen askel hoivan palkkatyömuotoistumisessa: kotona tehtyjä töitä ammatillistettiin[7]. Valtio synnytti avustavan, tilapäisen lisätyövoiman pikakoulutusta, joka kuitenkin synnytti pysyviä aloja. Sairaanhoidon ”avustavien tehtävien” siirtäminen hierarkiassa alaspäin ei ollut yksinomaan hyväksytty asia: ajateltiin että sairaanhoitaja unohtaa toimistopöydän ääreen istuessaan, että ”arvokkain työ suoritetaan potilaan vuoteen ääressä”. (Mts. 135–136.)

Valtiolla on vaihteleva rooli hoivatyön ammatillistamisessa. Modernin kansalaisyhteiskunnan syntyä Suomessa luonnehti byrokratiajohteisuus ja myöhäinen ajankohta. Valtio on ammatillisen elämän säätelijä, hoivan yhteiskunnallistaja ja alueellisten erojen tasaaja. Se on toiminut terveydenhuollon kunnallisten virkojen ”takaajana” taloudellisella tuellaan. Valtion mukaantulon jälkeisiä naisammattilaisia on Henrikssonin mukaan naiivia ajatella terveydenhuollon keskushallinnon agentteina: yhtä lailla ammattilaiset ovat ottaneet käsiinsä valtion auktorisoimaa kontrollivaltaa. (Mts. 175–180.) Valtion vähittäistä mukaantuloa edeltäneen ja seuranneen ajan välillä ei ole terveystyön ammatillisten ideaalien katkosta. Ammatillistuminen toteutui Henrikssonin (mts. 188) mukaan ”perhe- ja avioliittoinstituution normatiivisessa kontekstissa”. Työnjaon hierarkiassa vedettiin rajoja miesten ja naisten välille, mutta myös naisten kesken.

Millaisia kytköksiä tai katkoksia terveystyön ammatillistumisen ja ammatillisuuden historialla on lähihoitajan koulutukseen, ja miten lähihoitajan työ suhteutuu muihin terveystyön vanhoihin ja uusiin ammatteihin? On todettu, että lähihoitajan työtä luonnehditaan

[7] Pikakoulutusaloja olivat mm. kotitalous- ja teollisuus, ompelu, pesu- ja silitystyö, puutarhanhoito ja hoivatyön ammateista lastenhoitajan ja kodinhoitajan työ (Henriksson 1998, 135).

sitä edeltäneiden tutkintojen kautta ”kodinhoidollisesta perushoidolliseen työhön” ulottuvaksi ”osaamisalueeksi”, ja että useimmin lähihoitajuutta kuvatessa viitataan juuri kodin- ja perushoitajan ammattien historiaan (Henriksson 2011, 112; 119), eli sodan aikana synnytettyihin ja myöhemmin vakiinnutettuihin avustaviin ammatteihin (Henriksson 1998, 135; 189; Wrede 2008).

Lähihoitajan tutkinnon synnyttänyt koulutusuudistus ilmensi politiikkalinjausten ristivetoa. Voimakkaasti keskushallinnollinen ohjauspolitiikka teki tilaa oppilaitosten päätösvallan lisäämiselle ja kunnallistamiselle. mutta toisaalta oli herännyt huoli ”järjestelmän hajanaisuudesta ja keskitetyn ohjauksen puutteesta” (Henriksson (2011, 111): toiselle asteelle sijoittuvien nimikesuojattujen ammattihenkilöiden (kuten lähihoitajan) koulutus on ”tiukemmassa valtiollisessa kontrollissa valtakunnallisten opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen perusteiden kautta” kuin ammattikorkeakoulutus, jonka oppilaitoksilla on autonomia luoda opetussuunnitelmansa kuten tiedekorkeakouluillakin (Laiho & Ruoholinna 2008, 37). Ajattelen, että valtio takaa kontrollivallan hoivan yhteiskunnallisen tuotannon ja hoivan ammatillisuuden säätelyyn, ja valtio myös osa hoivan ammatillisuuden määrittelyä, valvontaa ja uusintamista esimerkiksi opetussuunnitelmien tekemisen osapuolena ja hyväksyjänä. Terveydenhuollon ammatillista toimintaa säädellään kansallisesti ja kansainvälisesti. ja viranomaisilla on laajat mahdollisuudet ohjata koulutusta sekä määrällisesti että laadullisesti (Henriksson 2011, 112).

Henriksson (2011, 119–121) kutsuu lähihoitajien ammatillista projektia ”hauraaksi ja hajanaiseksi”: Uusien ammattien rakentamisesta ja vanhojen yhdistelystä on seurannut toistuvia kiistoja ammatillisuudesta ja työnjaon hierarkiasta. Suunnanmuutoksen tuomat muutosprosessit eletään ammatillisuuden käytännöissä, ja eriarvoisuutta on Henrikssonin mukaan tullut myös saman ammattikunnan jäsenten välille esimerkiksi työsuhdemuotojen mukana (mts. 108), mutta myös eri mittaisten koulutusmuotojen ja työpaikkakohtaisilla poikkeussäännöillä ilman koulutusta työskentelevän työvoiman mukana (mts. 113).

Sirpa Wrede (2008) esittää, että suunnanmuutoksen aikana hoiva-alan ammatillisuus on muuttunut *joustavuutta* korostavaksi: Lähihoitajan oikeanlainen ammatillinen käytös liitetään kykyyn työskennellä joustavasti eri työrooleissa, sektorienvälisesti ja työnantajien tarpeiden mukaisesti (mts. 131). Materiaalisesti kyse on hyvinvointivaltion rakennuksen ajan hoiva-ammatteja koskevan sosiaalipolitiikan muutoksesta: 1970-luvulla luotujen

täyspäiväisten terveyskeskuksien työsuhteiden ja egalitarististen ihanteiden ja universalismin (mts. 132–133) vaihtumisesta leikkauspolitiikkaan ja tuloksellisuuden korostamiseen (mts. 129). Kyse on myös puhe- ja ajattelutavan muutoksesta: ammatillisuuden uudesta normatiivisesta määreestä, joustavuudesta, joka on myös ohjaava periaate lähihoitajan tutkinnon synnyttämisen taustalla. Joustavuus tarkoittaa lähihoitajan koulutuksessa sosiaali- ja terveysalojen ja niiden vaatiman osaamisen yhdistymistä koulutuksessa. (Mts. 127.) Joustavoittamisen ja uusliberalistisen reformin käytännön seurauksia on myös kotihoidon roolin korostaminen sosiaalihuollossa ja terveydenhoidossa: lähihoitaja voi tehdä myös sairaanhoidollista työtä kodeissa. (mts. 131) Lähihoitajan kokemukset käytännön työstä ja joustamisesta ovat Wreden havaintojen mukaan ristiriitaisia: Wreden haastattelemat lähihoitajat kokevat, että heidän tulisi tehdä mitä tahansa mitä heidän käsketään tekevän. Ammatillisuuden toteutuminen on siten työpaikkakohtaista: ”talon säännöt” määrittelevät sekä lähihoitajan työtehtävät että myös sen, kuinka hyväksi työpaikka koetaan. Lähihoitajat ovat kokeneet, että heitä toisinaan kohdellaan töissä ”tiskirättinä”, eli heiltä kielletään juuri ne työtehtävät, joihin heillä olisi kompetenssia ja joista he saisivat työntekijänä tyydytystä. Kokemukset sattumanvaraisesta organisatorisesta vallasta ovat aiheuttaneet työn aseman alenemista yhteiskunnallisesti muussakin kuin ammattihierarkkisessa mielessä: Wreden tutkimat vanhustenhoidon lähihoitajat ovat alkaneet pitää lähihoitajan ammattia ”viimeisenä vaihtoehtona”. (Mts. 134–136).

2.3 Ammatillisuus paikkana hierarkiassa ja hallintana

Ammatillisuudessa on kyse valtataistelujen kohteena olevista rajoista ja nimeämisistä: ammatillisuutta ohjaa laki, määräykset ja suositukset. Ammatillisuus rakentuu niin koulutuksessa, työelämässä, puhetavoissa ja ammattiryhmien intresseissä. Ammatillisuus rakennetaan kuitenkin aina myös koulutus- ja työvoimapolitiikan ja työn ehtojen rajoissa. (Laiho & Ruoholinna 2011, 9.) Toisin sanoen: ammatillisuuden määrittely on poliittinen teko, johon liittyy intressejä ja valintoja. Sitä kehystää myös poliittisten valintojen seurauksena syntyvät reunaehdot, jotka myös sanelevat ammatillisuuden toteutumisen puitteet. Lähihoitajan kohdalla näitä puitteita ovat muun muassa suomalaisen hyvinvointival-

tion sukupuolijakoa kärjistänyt suunnanmuutos ja sen vaikutus ammattikunnan osaryhmiin, laaja rekrytointipohja ja joustavan työvoiman suhdanneherkät vaatimukset (Henriksson 2011, 121).[8]

”Ammatillisuus” viittaa niin *ammatti-identiteettiin* eli työntekijän samastumiseen hänen näkemykseensä ammatistaan (Rintala & Elovainio 1997, 30), *ammatinhallintaan* eli työntekijän taitojen ja työn kohtaamiseen (Laiho & Ruoholinna 2011, 17) kuin *professionalismiin* (Laiho & Ruoholinna 2011, 16). Erityisesti professionalismikeskustelussa on analyysini kannalta tiettyjä olennaisia puolia: Professionalismi yleisesti liitetään ns. perinteisiin professioammatteihin, ja professioiden on katsottu olevan vallan keskuksia, jotka kohdistavat pakottavia sääntöjä kansaan ja muihin ammatteihin. Professiotutkimus on analysoinut sosiaalisen sisään- ja ulossulkemisen strategioita, joilla professiot ovat tavallisesti tavoitelleet asiantuntemuksen monopolia ja korkeampaa yhteiskunnallista statusta[9]. (Fournier 1999, 282.) Status rakentuu paitsi yleisesti yhteiskunnassa, mutta myös ammatillisissa hierarkioissa, ja se kirjoittautuu osaksi ammatillisia hierarkioita. Hierarkioita tavallisesti oikeuttaa ja rakenteistaa koulutukseen perustuva kelpoisuusvaatimusjärjestelmä (Laiho & Ruoholinna 2011, 18). Hyvinvointityön ammatillisuutta on kutsuttu elitistiseksi, ja hyvinvointityön hierarkioita keskeisesti sukupuolen jäsentämiksi: yhtäältä hierarkian muodostavat miesten ja naisten töiksi jakautuneet tehtävät, mutta erityisesti myös naisten väliset erot (Wrede & Henriksson 2004, 213). Terveystyön valikoiva ja lajitteleva koulutus ulottuu ”peruskoulupohjaisista lyhytammateista” akateemiseen koulutukseen saakka (Henriksson 1998, 177).

Lähihoitajan ammatillisuus toteutuu osin terveysalan hierarkiassa. Terveysalan perinteistä professioammattia edustaa lääkäri, jolla on sekä muodollinen että kulttuurinen auktoriteetti. Sairaanhoitajan ammatti ja lähiammatit (joihin luen lähihoitajan) on nähty semiprofessioina, joiden toimintaan on kuulunut pyrkimys luoda ammatinharjoittamisen oma tieteellinen perusta. Professioille ja semiprofessioille rakentuneet organisaatiot kuten

---

[8] Naisten tekemän terveystyön historia on 1860-luvulta alkaen ollut kansalaisyhteiskunnan, kirkon ja seurakunnan historiaa ja vasta myöhemmin valtiojohtoisuutta. Valtion osallisuus, toimiminen ammatillistumisen areenana ja ammatillisen elämän säätelijänä tuli mukaan terveystyön eri ammattien kiinnityttyä valtioon omaa tahtiaan. (Henriksson 1997, 178.) Osa lähihoitajan tutkintoon sulautetuista ammattinimikkeistä on luotu jo 1940-luvulla, viimeisin 1980-luvulla (Rintala & Elovainio 1997, 16).

[9] Hoivatyön ammatillistumisen historiassa on muistettava, että perinteinen professiotutkimus olettaa toimijoilta ”tiettyä kansallisstatusta toimikentillään”, josta terveystyön naistoimijat ovat ammatillistumisensa ajanjaksoina vasta kamppailleet (Henriksson 1998, 177).

sairaala säilyttävät ja uusintavat ammattirajoja. Hoitotyön professioiden hierarkia määrittelee työn sisältöjä ja ammattien välisiä valtasuhteita: terveysalan ammattilaisten koulutuspuheessa hierarkian alimmalle tasolle on asemoitu lähihoitaja. (Laiho & Ruoholinna 2011, 17–19.)

Ammatillisuus voidaan käsittää myös hallintana. Hoitoalalla toimiva yksilö tulee ammatilliseksi moninaisten poliittisten intressien, eturyhmäajattelun, yhteiskunnallisten arvojen ja sosiaalis-materiaalisten ehtojen ja käytäntöjen puitteissa ja prosesseissa. Ammatillisuuden ehtojen rakentumista ja niiden täyttymisen valvontaa voi esimerkiksi ajatella hoivasubjektipositioiden (esim. Skeggs 2002, 56–73) uusintamisena; vallankäyttönä, joka suostuttelee alistumaan itselleen, jotta alistuja voisi tulla ammatilliseksi ja ammatillista valtaa käyttäväksi toimijaksi. Ammattikunnan hyötyjen ja arvostuksen tavoittelun välineenä toimimisen lisäksi ammatillisuutta voidaan siis katsoa myös kasvatuksellisena ja vallankäytöllisenä käsitteenä, johon voidaan vedota ja jolla voidaan perustella yksilöön kohdistuvia institutionaalisia vaatimuksia oikeanlaisesta ammatti-identiteetistä ja oikeanlaisesta käytöksestä (vrt. Fournier 1999). *Ammatillisuuden diskurssi* liitetään Fournierin (mt.) mukaan nykyisin myös ei-professioammatteihin: erilaisia palveluja tarjoavien yritysten mainoksia lukiessa ei ole tavatonta törmätä ammatillisuuteen ennemminkin laatuadjektiivina. Ammatillisuuspuhe on yritysten sisällä saattanut muuttua ”kurinpidolliseksi mekanismiksi” (mt.): vaikka erityisosaaminen ja asiantuntijuus saa auktoriteettinsa *ammatillistumisen* kautta, ammatillistuminen myös tuottaa kuuliaisia työtekijöitä (mts. 284). Myös emotionaalista palvelualan työtä tutkineen A.R. Hochschildin (1983, 103) mukaan ammatillisuudella (*professionality*) on professiokehyksen eli työn oman tietoperustan ja luvanvaraisen ammatinharjoittamisen lisäksi toinenkin merkitys: työnantajan näkökulmasta työntekijä on ”ammatillinen” omaksuttuaan standardoidut ruumiilliset ja ulkonäölliset vaatimukset täydellisesti. Ajattelen ammatillisuuden kuvauksia juuri normatiivisina koulutus- ja kasvatussisältöinä eli edellä kuvattuna vallankäytöllisenä välineenä. Ammatillisuus ei kuitenkaan ole arvo *sinänsä*: sen on legitimoitava itsensä viittaamalla johonkin yleisesti jaettuun arvoon itsensä ulkopuolella. Ammatin legitimiteetti tiivistyy ”pätevyyteen” (*competence*), joka kokoaa ammatillisen tietoperustan lisäksi myös oikeanlaisen käytöksen[10]. (Fournier 1999, 285, 286).

[10] Fournier (1999) viittaa käytöksellä sekä käytökseen työssä (*manner* (mt. 287)) mutta myös laajemmin subjektin toimintaan yhteiskunnassa (*conduct*). Keskityn tässä tutkimuksessa enemmän ensin mainittuun. Hoivasubjektiudesta on kirjoittanut mm. Beverly Skeggs (1998).

2.4 Hoiva ja lähihoitajuus

Hoiva, jonka lähimpiä käsitteitä ovat huolenpito, auttaminen, hoito tai hoitaminen, on laajalle ulottuva käsite: sillä viitataan niin lapsista, apua tarvitsevien aikuisista kuin vanhuksista huolehtimiseen, ja se ulottuu yksityiselämän alueella suoritetusta palkattomasta työstä palkkatyöhön (Anttonen & Zechner 2009, 16–17, 34). Hoiva viittaa ihmisten universaalien perustarpeiden tyydyttämiseen kulttuurisesti ja ajallisesti vaihtelevin sisällöin (Tedre 2003, 60) ja järjestämisen tavoin (Anttonen & Zechner 2009, 19). Lena Näre (2012, 92) ymmärtää hoivan ”työksi, jolla pyritään vastaamaan huolenpidosta riippuvaisten aikuisten ja lasten emotionaalisiin ja fyysisiin tarpeisiin”.

Pidän lähihoitajan ammatillisuuden oppilaitoksessa saamia sisältöjä hoivan tekemisen käytännön tapoina. Hoivapalveluita on Suomessa tuottaneet julkishallinto ja järjestöt sekä uusliberalistisen käänteen myötä enenevästi myös markkinat (Lappalainen, Isopahkala-Bouret & Lahelma 2010, 187). Lähihoitajat ovat ammattikuntana asettuneet yhteiskuntapoliittisissa muutoksissa auenneisiin paikkoihin (Julkunen 2004, 169). Lähihoitajan koulutus ei ole ”vain” hoivakoulutusta, mutta hoiva auttamisen ja huolenpidon mielessä on määrittelevä osa lähihoitajalle opetettavaa ammattitaitoa. Ensimmäisessä tutkintoa määrittelevässä opintosuunnitelmassa lähihoitajan koulutuksen tavoitteena oli antaa pätevyys ”*perustason auttamistehtäviin* erilaisissa muuttuvissa sosiaali- ja terveysalan toimintaympäristöissä” (OPH 1995, 26, kursivointi V-AV). Lähihoitajaopintojen pakollisiin tutkinnon osiin kuuluu mm. *Hoidon ja huolenpidon* ammattitaitovaatimusten osoittaminen: tutkinnon suorittaja osaa esim. ”tukea asiakkaita tai potilaita selviytymään päivittäisissä toiminnoissa”, ”tehdä asiakas- ja potilaslähtöistä hoito- ja huolenpitotyötä hyödyntäen hoidon ja huolenpidon tietoperustaa” ja osaa ”asiakkaan tai potilaan ammatillisen kohtaamisen”. (OPH 2014, 12–13). Wrede tulkitsee (2008, 133) *lähi*hoitajan ammattinimikkeen ilmentävän hoivaajan läheisyyttä hoivattavaan, ja toteaa että lähihoitajan opetussuunnitelman tehtäväksi luoda monipuolisia ja joustavia hoivaajia: niin sairaanhoidollisia toimenpiteitä kuin perus- ja kodinhoitoa tekeviä työläisiä kodeissa, laitoksissa ja niin edelleen.

Hoivanäkökulma lähihoitajan ammatillisuuteen on perusteltua myös siksi, että lähihoitajan terveysalaan samastava ”ammatillinen imago” (Henriksson 2011, 113; Wrede & Henriksson 2004, 219) ja sijoittuminen työelämään asettuvat tilastollisesti ristiriitaan: kaksi kolmasosaa lähihoitajista työskentelee sosiaalialalla (SuPer 2014). 2012 tehdyn arvion

mukaan kunta-ala työllisti lähihoitajista 70 prosenttia, josta kolmasosa työskenteli vanhainkodeissa ja palvelutaloissa, ja kotipalvelu ja päiväkodit työllistivät kunnan lähihoitajista 15 prosenttia kumpainenkin (Super 2014).

Lähihoitajan työssä yksi hoivan rajalinja kulkee sosiaalisen hoivan ja lääketieteellisen hoidon välissä (Anttonen & Zechner 2009, 16–17), mutta lähihoitajan käytännön työssä hoivan ja hoidon eronteko voi olla haastavaa: kunnat voivat esimerkiksi ”yhdistää sosiaalihuoltolakiin perustuvan kotipalvelun ja terveydenhuoltolakiin perustuvan kotisairaanhoidon kotihoidoksi” (sosiaalihuoltolaki 2014/1301 § 20; terveydenhuoltolaki 2010/1326 § 20).

Käsitteellinen siirtymä kotityöstä hoivaan ja hoivan itsenäisen käsitteellistämisen alku tapahtui 80-luvulla brittikeskustelussa, jossa työn emotionaalinen merkitys ja vaikutus alettiin ottaa huomioon naistyön taloudellisen merkityksen rinnalla. Hoiva käsitteenä siis sisältää lähtökohtaisesti emotionaalisen ulottuvuuden. Käsiteavaruus on vielä jakautunut siten, että *palkkatyömuotoista hoivaa* on käsitteellistetty *tunnetyönä*[11]. (Anttonen & Zechner 2009, 24–25.) Kenties tunnetyön käsitteen suosiminen johtuu siitä, ettei hoivan käsitettä palkkatyön määrittelijänä tai tutkimuksen lähtökohtana ei ole yksiselitteisesti hyväksytty: Hoitotieteen ja sairaanhoitajien ammattikunnat ovat esittäneet, ettei hoivasta tulisi puhua terveydenhuollon ammattien yhteydessä, koska hoiva on käsitteenä liian epämääräinen ja arkinen pönkittämään ammatillista arvostusta – siinä missä *hoito*työn on haluttu nähdä vaativan *professionaalisuutta* (Hoppania, Karsio, Näre, Olakivi, Sointu, Vaittinen & Zechner 2016, 99). Toisen suuntainen kritiikki on kohdistunut hoivan tunnekehystyksen deskriptiiviseen ongelmallisuuteen (Tedre 2004): Kun hoivaa on määritelty sosiaalipolitiikassa, virallisten ja ammatillisten määritelmien taipumuksena on ollut ”puhdistaa” niin hoivan käsite kuin sen käytännötkin arkisista ja likaisista työn sisällöistä. Ruumis on teoreettisesti epäkiinnostava, ja lian kanssa työskentely on niin arkista, rutiininomaista ja merkitykseltään vähäiseksi ymmärrettyä, että kumpikin saattaa jäädä huomiotta hoivan teorioissa. ”Likaiset työt” on myös ymmärretty historiassa alempiarvoisten ryhmien (ja naisten (Henriksson 1998, 109)) töiksi, ja hoivatyö jota ei ole ammatillistettu ja tieteellistetty on yhteiskunnassa matalassa asemassa. Terveystyön ammattihierarkiassa suurempi etäisyys konkreettisesta potilastyöstä tarkoittaa parempaa palkkaa. (Tedre 2004,

[11] Emotionaalisesta työstä: Hochschild 1979; 1983; tämän tutkielman luku 2.6. Emotionaalisen työn ja hoivan yhteyksistä tämän tutkielman luku 2.7.

64–65, 78.) Jaossa on kuitenkin poikkeuksensa: ruumiillisen työn leima on terveystyön historiassa ollut selkein kätilön kohdalla, mutta lääkärin tai kirurgin ”kultaisten käsien”[12] suorittama likainen, ruumiiseen kajoava työ ”on pidetty ammattityönä, jonka arvostusta teknisten välineiden käyttö on entisestään nostanut” (Henriksson 1998, 110). Terveystyön historiassa henkisen ja ruumiillisen työn käsitteellinen erottelu ja hierarkia on ollut olennainen ammattitaidon määrittelyssä, vaikka se ei liittyisi ammattitaidon todelliseen sisältöön: sama työ on voitu määritellä eräässä yhteydessä ruumiilliseksi ja toisessa henkiseksi. Ammatillista asemaa on saatettu yrittää myös kohottaa siirtämällä ruumiisiin ja ihmisten välittömiin tarpeisiin liittyviä työtehtäviä hierarkiassa alaspäin. (Henriksson 1998, 109.) Ammattiliitto SuPer on toisaalta yrittänyt kääntää hoidettavan ja hoitajan välimatkan lähihoitajan ammatillisen arvostuksen lähteeksi painottamalla lehdessään perushoidossa syntyvää läheistä ihmissuhdetta (Wrede & Henriksson 2004, 219–220). Oli kyse tunteista tai ei, potilaan lähellä olemisen kautta ajatellen lähihoitaja on sosiaali- ja terveysalan töiden joukossa ehkä ”hoivantäyteisin” ammatti.

Tunnekehystyksen muut potentiaaliset ongelmat liittyvät työn kokonaisuuden hahmottamiseen. Työväenluokkaisia naisia hoivakoulutuksessa tutkineen Beverly Skeggsin (2002, 56) etnografiassa hoiva kehystyy kulttuurisesti tunteina ja persoonallisuuden piirteinä: Hoivaajia myös arvioidaan heidän tunnekyvykkyytensä perusteella – hoivan toteutumista rajaavien olosuhteiden kuten työehtojen huomioimisen kustannuksella. Myös suomalaista käytännön hoivapolitiikkaa on kritisoitu kaksinaismoralismista (Hoppania et al. 2016, 94–95, 100): hoivatyön poliittinen ohjaus on kirjoitettu vaikuttavuuden ja kustannustehokkuuden logiikan mukaan, mutta samalla ohjaus luottaa siihen, että ”hoivan arki järjestyy toisen, hoivan ja vaivaisuuden logiikan mukaisesti” hoivaajien paikatessa asiakirjojen näkemykselliset puutteet työn käytännöissä. (Mts. 100–101.) Hyvinvointipolitiikassa tehdyt valinnat kuitenkin synnyttävät ja rajaavat ammatillisuuden (ja lopulta hoivan) toteutumisen mahdollisuuksia (Laiho & Ruoholinna 2011, 14) eivätkä työläisen psyykkiset ominaisuudet voi paikata kaikkea.

Aiemmin esitin, että *ammatillisuus* on määrittelykamppailujen kenttä. Siten myös ammatillisuuden sisältöjä määrittelevä hoiva on itsessään määrittelykamppailun kohde: hoivan merkityssisältö vaihtelee, mutta hoivan käsitteen hyväksyntä eri ammattiryhmien työn

[12] ”Men With Golden Hands”, E.H.G. Lutz, 1956.

vaatiman taidon ja osaamisen sekä työn sisällön kuvauksena vaihtelee sekin: hoivan ja huolenpidon käsitteet ovat esiintyneet tutkijoiden, viranomaisten ja oppikirjojen tekijöiden kielessä, mutta harvemmin ”hoidon ja auttamisen arjessa” (Tedre 1999, 42).

Määrittelen itse hoivan tässä Pro Gradussa *ruumiillisina* (vrt. Tedre 2004) *toimintoina*. Valinta on epätäydellinen ja puutteellinen itse hoivan kokonaisuuden kuvauksena, mutta tutkimustehtävän rajauksen puitteissa se riittävä kuvaamaan ilmiökenttää, jossa hoivaa opetetaan oppilaille tunneilmauksina ja tunteiden välittämisenä, jotka ymmärrän konkreettisina tekoina.

2.5 Hoiva arvona

Sen lisäksi, että hoivan käsitteellä tavoitellaan tietyn yhteiskunnallisen toiminnan ymmärrystä, hoiva viittaa myös kollektiivisesti jaettuun yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen arvoon: esimerkiksi lapsista ja ikääntyneistä huolehtimista pidetään moraalisena arvona ja tehtävänä (Anttonen & Zechner 2009, 34). Arvon käytännön toteuttamisen työnjako on kuitenkin universaalisti (Näre 2012, 92) mutta myös yhteiskunnallisesti, poliittisesti ja sosiaalipoliittisesti (Anttonen 1997, 135) sukupuolittunutta. Beverley Skeggsin (2002) mukaan kulttuurinen, normatiivinen feminiinisyys tuottaa sukupuolittunutta hoiva-alttiutta. Kulttuurin tasolla hyvän, kunniallisen ja vastuullisen naisen merkitsijä on hoiva; se on tekijälleen myös statuksen ja moraalisen auktoriteetin lähde. Hoivan ja statuksen välinen yhteys kiinnittää hoivasubjektin uusintamaan sosiaalisia ja sukupuolittuneita työjakoja joille hän on itsekin alisteinen. (Mts. 56–73.) Hoiva-alttiuden institutionalisaatio saa legitimiteettinsä siitä, että juuri *koulutuksen* kautta se voi antaa yksilölle vastuuta ja arvostusta tuottavan (mahdollisen) tulevaisuuden: se vastaa kysymykseen ”mitä minusta tulee aikuisena” tyydyttävällä tavalla. Tätä arvokkaaksi, hyödylliseksi ja kunnioitettavaksi tulemista hoivan ja ammatillisuuden yhteenliittymän kautta heijastaa esimerkiksi esimerkiksi ”lähihoitajan omaksi ammattiliitoksi” itseään kutsuvan SuPerin lehdessä (1/2000) esitelty ”esikuvallinen ammattilainen”, joka ”*ei ole mikään tytönhuitukka, vaan aikuinen nainen, luotettavan ja reilun oloinen*” (Wrede & Henriksson 2004, 219). Vanhustyön vetovoimaisuuden laskuun on reagoitu esittämällä työ ”eettisesti kypsän ihmisen valintana” (mt.). Jo 80-luvun hoivakeskusteluissa vastuurationaalisuuden (ja lopulta sukupuolijärjestelmän) on nähty toimivan ja uusiutuvan moraalisen vastuun ja ylemmyyden tuntemusten kautta: ”alati toisten hyväksi toimivan ihmisen on pystyttävä määrittelemään

toimintansa positiivisesti ja tunnettava ylpeyttä toiminnastaan" (Nätkin 1986, 161). Hoivattavan kannalta olennaista hoivaajan tapaa tietää, oppia ja toimia kuvaava hoivarationaalisuuden käsite (Sointu 2016, 55) toimii myös siltana naisten ja äitiyden samastamiseen työelämässä (Hirvonen 2012, 94). Anttonen (1997, 135) löytää myös 80-luvun teoreettisista hoivaa koskevista reproduktiokeskusteluista sukupuoliessentialismia ja moraalisesti ylistävää sävyä hoivana (vain) naisten työnä sekä velvollisuutena. Beverley Skeggs (2002, 69–71) ajattelee naisellisen hoivan uusiutuvan moraalisen ylemmyyden kääntöpuolen, *syyllisyyden* avulla: hoiva signaloi vastuunottoa ja kunnollisuutta, jonka vuoksi siitä kieltäytyminen näyttäytyisi vastuuttomuutena.

Hoivatyön ammatillisuutta tarkastellessani pyrin olemaan herkkä hoivan moraalisesti velvoittavalle ulottuvuudelle. Koska hoiva on yhteiskunnallinen arvo, on mahdollista, että epäammatillisiksi määrittyvin tavoin toimiva työntekijä ei näyttäydy vain huonona ja vastuuntunnottomana työntekijänä, vaan potentaalisesti myös yhteiskunnallisten arvojen vastaisesti toimivana, vastuuntunnottomana *ihmisenä*. Vastuuntuntoisuus on hoivan tärkeimpiä merkitsijöitä, ja sitä performoidaan käytöksenä ja tapoina (Skeggs, 2002, 56). Tämä tekee lähihoitajan ammatillisuuden sisällöistä kiinnostavia laajemminkin kuin pelkästä ammattikulttuurisesta näkökulmasta.

2.6 Emotionaalinen (palkka)työ

Arlie Russell Hochshild on tarkastellut sosiologisesti "kuinka instituutiot kuten isot yritykset käsittelevät ihmisiä, eivät vain valvomalla heidän käyttäytymistään vaan valvomalla myös tunteita" (Korvajärvi 2001, 204–205). Tätä ilmiötä hän kuvaa *emotionaalisen työn* (Hochschild 1979; 1983) käsitteellä. Kyse ei ole pelkästä ylhäältä alaspäin suuntautuvasta kontrollista ja pakkovallasta: ihmiset toimivat organisaatioissa itsenäisesti, sopeutuen ja suhteuttamalla omia tunteitaan ja muiden tunteita organisaation edellyttämiin tavoitteisiin niiden saavuttamiseksi. Tätä toimintaa kutsutaan emotionaaliseksi työksi (mts. 205). Ruth Simpsonin (2007, 57) tulkinnan mukaan emotionaalinen työ "viittaa tapoihin, joilla yksilöt vaihtavat tai muokkaavat tuntemuksiaan tehdäkseen niistä yhteensopivia roolin tai organisatorisen tavoitteen kanssa". Hochschild (1983) on rakentanut käsitteistöönsä analyyttisen jaon emotionaalisen palkkatyön (*emotional labor*) ja emotionaalisen työn (*emotional work*in tai sen synonyymin *emotional management*in) välille. Kumpikin tarkoittaa yksilötasolla samaa "tunteiden hallintaa, jonka päämääränä on tuottaa julkisesti

havaittavia kasvojen ja ruumiin eleitä". Emotionaalinen palkkatyö myydään palkkaa vastaan, joten sillä on vaihtoarvoa. *Emotional work/management* viittaa taas samaan prosessiin yksityisen alueella, jossa sillä on käyttöarvoa. (Hochschild 1983, 7.)

Tunteiden ilmentäminen (tai tarvittaessa ilmentämättömyys) vuorovaikutuksessa on "tunteiden lahjatalouden" piirissä tapahtuvaa vaihtoa, jota säätelee konteksti- ja roolisidonnaiset normit. Sosiaalisissa tilanteissa on omat konventionsa, ja ne ulottuvat käyttäytymisen lisäksi tunteisiin. Lahjatalouden tai lahjanvaihdon (*gift exchange*) käsitteen käytöllä Hochschild (1983, 76–86) käsitteellistääkin tunteita sosiaalisena valuuttana, jolla osoitetaan kunnioitusta (*pay[ing]*[13] *respect with feelings*).

"Oikeat" tunteet eivät kuitenkaan aina tule itsestään. Tunteiden lahjataloudessa suoritettavan tunteiden hallinnan ja muokkaamisen päämäärä on yleisesti tunnesääntöjen (*feeling rules*) noudattaminen. Tunnesäännöt ovat sosiaalisten suhteiden ja roolien kehystämän tunnevaihdon "vakioita, joita käytetään päättelyyn siitä millaisia velkoja ja saatavia meillä on tunteiden valuutassa". (Hochschild 1983, 18.) Tunnesäännöt perustuvat yksityiseen sfääriin. Ihmiset kuitenkin toimivat myös vuorovaikutussuhteissa, jotka eivät ole vain kahden tai useamman yksilön välisiä kohtaamisia tasa-arvoisissa puitteissa: työelämä on sosiaalisena vuorovaikutuskenttänä poikkeuksellinen, koska sen tunnesäännöt ovat erityisesti palvelualoilla voitontavoittelun tai julkisen sektorin organisatoristen päämäärien määrittelemiä. Hochschild (1983, 19) nimittää tunnejärjestelmän *transmutaatioksi* yksityisen tasolla käydyissä neuvotteluissa muodostuvien ja usein plastisten tunnesääntöjen muuttumista "rituaalisesti suljetuiksi" ja pakottaviksi, organisaation käytösoppaiden määrittämiksi säännöiksi. Transmutaation käsitteen tarkoitus on osoittaa *yksityisen toimimisen ja julkisen toimimisen välinen suhde*. (Mts. 19.) Ymmärrän arkiesimerkkinä transmutaatiosta esimerkiksi, kun lähihoitajaopiskelija kuvailee vanhusten ammatillista kohtaamisesta työssä, "*kuin menisit tapaamaan omia isovanhempiasi*". Organisatorinen tunnesääntö viittaa yksityiselämän tunnesääntöön vanhempien omaisten kunnioittamisesta.

En tee analyysissani erikseen erontekoja emotional workin tai emotional labourin välille tai ylipäätään tutki emotionaalista työtä *sinänsä*. Ilmiöalue jota tutkin ei ole nähdäkseni

[13] Kirjaimellisesti: "maksaa" tai "suorittaa maksu".

yksiselitteisesti sijoitettavissa yksityisen tai julkisen alueelle. Oletan kuitenkin, että kouluinstituutiossa muodostuva käsitys ammatillisuudesta on julkisen alueella tapahtuvaa työtä *varten* ja sikäli se viittaa organisatorisiin tunnesääntöihin.

Tunteiden ja tunneilmaisujen hallinta[14] voi olla työssä tuottava voima, mutta tunteet tuotantovälineinä eivät ole erossa ruumiilliseen työhön liitetyistä vaativuudesta, kuluttavuudesta tai kivustakaan (Smith 2012, 11). Hochschild (1983) käyttää ”työn” (labour) käsitettä ”hoivan” (care) sijaan kuvaamaan lentoemännän työn ”emotionaalista komponenttia” – hymyilemistä, ystävällisyyttä, kiltteyttä ja kohteliaisuutta – jolla on rahallista arvoa työntekijöille myytävän työvoiman muodossa sekä työnantajalle tuotantopanoksena (Smith 2012, 11). Tunneilmaisut tai työhön sopimattomien sisäisten tunteiden naamiointi ovat joka tapauksessa myös fyysisiä tekoja (Esim. Hochschild 1983, 8). Hochschildin (1983, 27) analyysi pohjautuu interaktionistiseen tunnemalliin: tunteet eivät ole pelkkiä biologisia, suljettuja prosesseja jotka yksilö kokee passiivisesti niiden käynnistyttyä. Tunteet ilmenevät ja myös muokkautuvat sosiaalisessa sfäärissä. Käytän hyödykseni emotionaalisen työn käsitteistöä ja tunnesäännön käsitettä erottelemaan ammatillisuudesta niitä sisältöjä, joiden päämäärä on hoidettavan tai asiakkaan tunteisiin vaikuttaminen.

2.7 Emotionaalinen työ ja hoiva

Emotionaalisen työn käsitettä on sovellettu laajalti palvelualojen vuorovaikutustilanteisiin, joissa taustalla vaikuttava ja ohjaava periaate on tuottavuus, laatu ja liikevoitto. Samalla kuitenkin julkisen sektorin hoivaroolien emotionaalisen työn dynamiikkaa on tutkittu muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta hyvin vähän (Simpson, 2007, 57).

Hochschildin alkuperäisen emotionaalisen työn käsitteen soveltuvuudesta erityisesti julkisen sektorin hoitotyön käsitteellistämiseeen on käyty keskustelua. Jos emotionaalinen työ käsitteellistää tunteet hyödykkeinä, kuinka se sopii kuvaamaan palvelua, jonka tuot-

[14] Hochschild (1983, 33–49) kuvaa emotionaalisen työn sisäistä prosessia pinnallisen ja syvällisen toiminnan käsitteillä (Päivi Korvajärven (2001) suomennokset käsitteistä *surface acting* ja *deep acting*. Pinnallinen toiminta on ”tietoista teeskentelyä” (Korvajärvi 2001, 212), näyttelijän työn kaltaista toimimista elein ja ilmein. Toiminnan tarkoitus on peittää todelliset tunteet ja esittää muita tunteita. Syvällinen toiminta toimii joko kehottamalla itseä tuntemaan haluttua tunnetta tai ”metodinäyttelemiseksi” teatteriohjaaja Konstantin Stanislavskia mukaillen nimitetyllä tavalla: harjaannutetun mielikuvituksen ja muistojen epäsuoralla hyödyntämisellä halutun tunteen esiin kutsumiseksi tai koetun tunteen hillitsemiseksi. (mt. 1983, 33–49.)

tamista ei ohjaa ainakaan yhtä yksiselitteisesti voitontavoittelu kuin lentoyhtiön asiakaspalvelua? Onko julkisen sektorin työntekijöillä kaupallista asiakaspalvelua enemmän tunneilmaisullisia vapauksia asiakkaaseensa nähden? Emotionaalisen työn tutkijat Sharon Bolton ja Carol Boyd (2003) ovat halunneet liudentaa jaon yksityisen *emotional workin* ja julkisen *emotional labourin* absoluuttisuutta ja pitäneet sitä liian yksinkertaistavana, koska heidän mukaansa se perustuu oletukselle, ettei organisatorisessa kehyksessä ole tilaa ”yksityisille” tunteille (Bolton & Boyd 2003, 293; Bolton 2005, 60–61).

Palkkatyömuotoisen hoivan emotionaalista komponenttia on kehystetty Hochschildin (1979; 1983) tapaan ”tunteiden lahjataloutena” (Bolton 2000; Theodosius 2008; kts. myös Skeggs 2002). Siinä missä näkemykset ovat yhdenmukaisia hoivasta tunnetyönä, näkemykset vaihtelevat esimerkiksi siitä missä määrin hoitaja toimii ohjeistettuna tai missä määrin esimerkiksi kiltteys ja ystävälliset eleet perustuvat hoitajan henkilökohtaisiin vuorovaikutuksellisiin valintoihin, tai mikä vuorovaikutuksessa motivoi hoitajaa toimimaan omasta vapaasta tahdostaan hoivaavalla tavalla[15]. Keskustelussa on nähtävissä taipumus kritisoida emotionaalisen työn teoriaa deterministisyydestä ja riittämättömyydestä yksilötason toimijuuden huomioonottamiseen ja kuvaamiseen (esim. Bolton 2005, 62). Kritiikki lienee oikeutettua erityisesti, jos tavoitteena on tutkia ja erotella *yksilöiden sosiaalista toimintaa* organisaatioissa, joissa tunteita säädellään. Tämän Pro Gradun tutkimusasetelma nojaa tunnesääntöjen paikallistamiseen ja nimeämiseen ja ammatillisuuden havainnointiin tunteiden tuotannon näkökulmasta.

2.8 Tutkimuskysymys

Tutkielmassa kysytään, ***miten lähihoitajan ammatillisuutta tuotetaan sosiaali- ja terveysalan ammatillisessa koulutuksessa***.

Tuottaminen ymmärretään Mary Douglasia (2000, 86) seuraten *järjestelmän* ylläpitona. Ymmärrän ammatillisuuden Douglasia mukaillen *kulttuurisena kategoriana* eli ”yhteisenä asiana” (mts. 90), jota tuotetaan ylläpitämällä sen symbolista puhtautta eli luokittelemalla eri elementtejä siihen kuuluvaksi ja toisia siihen kuulumattomaksi. Tarkastellut

[15] Tunnesääntöjä koskevista näkemyseroista: esim. Theodosius 2008.

elementit rajataan ammatillista käytöstä ja ammatillista ulkonäköä koskeviin elementteihin, joita havainnoidaan hoivan ja emotionaalisen työn näkökulmista. Tämän lisäksi tarkastellaan ammatillisuuden sukupuolittumista sen tuotannossa.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tässä luvussa esittelen käyttämäni tutkimusaineistot, jonka jälkeen kerron aineiston rajaamisen tehtävästä ja esittelen käyttämäni tutkimusmenetelmän; teoriaohjaavan sisällönanalyysin. Esittelen aineiston käsittelyn ja analyysin askel kerrallaan edeten koodaamisesta aineiston redusointiin eli pelkistämiseen, klusterointiin eli ryhmittelyyn ja lopulta abstrahointiin. Tämän jälkeen esittelen tavan, jolla olen jäsennellyt tulkinnan luettavaan muotoon temaattisesti ja samalla kerron tulkintaan liittyvistä tietoteoreettisista sitoumuksista. Lopuksi reflektoin aineistoon liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä.

3.1 Tutkimusaineistot

Tässä Pro Gradussa on käytetty neljää eri tutkimusaineistoa: Kahta Sirpa Lappalaisen keräämää etnografista haastatteluaineistoa pääkaupunkiseudulla sijaitsevasta sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksesta; 1) *oppilaiden haastatteluaineistoa* ja 2) *opettajien haastatteluaineistoa*. Lisäksi olen käyttänyt 3) Sirpa Lappalaisen tuottamaa etnografista *havaintoaineistoa* samasta oppilaitoksesta. Nämä aineistot on tuotettu vuosina 2007–2010. Lisäksi olen käyttänyt täydentävänä aineistona 4) lähihoitajakoulutuksessa käytettävän *Hoitamalla hyvää oloa –oppikirjan* 11. painosta vuodelta 2008. Esittelen etnografiset aineistot sekä täydentävänä aineistona käytetyn oppikirjan tässä luvussa. Lopuksi reflektoin niihin liittyviä ajallisuuden ja paikallisuuden kysymyksiä.

Sirpa Lappalainen vietti kaksi ensimmäistä aineistonkeruuseen käytettyä vuottaan seuraten lähihoitajaksi opiskelevan opiskelijaryhmän perusopintoja, eli kaikille lähihoitajaksi opiskeleville pakollisia yhteisiä opintoja. Kolmantena vuonna Lappalainen seurasi kolmea erikoistumisopintojaan suorittavaa ryhmää. Kerätyt aineistot koostuvat 38 oppilaan, 13 opettajan ja yhden opinto-ohjaajan litteroiduista haastatteluista sekä kenttäpäiväkirjamerkinnöistä 120 päivältä. Oppilaiden[16] ja henkilökunnan[17] haastattelut ja havaintopäiväkirjat[18] on arkistoitu erillisinä aineistoinaan. Oppilaiden haastatteluita on yhteensä 35 kappaletta, joista 18 on yksilöhaastatteluja, 16 parihaastatteluja ja yksi kolmen hengen

[16] FSD2736 Lähihoitajakoulutuksen etnografia: opiskelijoiden haastattelut 2007–2010
[17] FSD2735 Lähihoitajakoulutuksen etnografia: opettajien haastattelut 2007–2010
[18] FSD2575 Lähihoitajakoulutuksen etnografia: kenttäpäiväkirjat 2007–2010

haastattelu. Kahdeksan oppilaista esiintyy useammassa kuin yhdessä haastattelussa. Haastatteluhetkinä oppilaat olivat joko perusopinto-opiskelijoita tai suorittivat lasten ja nuorten kasvatuksen ja hoidon, ensihoidon, sairaanhoidon ja huolenpidon tai vanhustyön erikoistumisopintoja. Vanhustyöhön erikoistui haastateltavista vain yksi oppilas. Oppilaitoksen nimeä ja tarkempaa sijaintia ei paljasteta aineistossa, ja haastateltaville on annettu tekstitiedostoissa pseudonyymit. En itse tunne tai ole tavannut aineistossa haastateltavia henkilöitä, enkä ole vieraillut tutkimuksen kohteena olleessa oppilaitoksessa.

Opettajien ja oppilaiden haastatteluita kuvaillaan *etnografisiksi haastatteluiksi*, ”jotka perustuvat kentällä tehtyihin havaintoihin” aineiston mukana tulleessa aineiston kuvauksessa. Opettajien haastattelut ja se osuus oppilaiden haastatteluista, joissa oppilaita haastatellaan ensi kertaa muistuttavat kuitenkin teemahaastattelua[19] siinä mielessä, että haastattelu ”ei etene tarkkojen, yksityiskohtaisten, valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta vaan väljemmin kohdentuen tiettyihin ennalta suunniteltuihin teemoihin” (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Oppilaiden haastattelurungossa näkyy tietyt yleiset teemat kuten opiskelun aloitus, opiskelun arki ja tulevaisuus, jotka toteutuvat haastatteluissa. Haastattelurunkoon ei ole merkitty teemaksi ammatillisuutta, mutta se toistuu suurimmassa osassa haastatteluita omana helposti tunnistettavana teemanaan: haastattelija kysyy oppilaiden näkemyksiä ammatillisuudesta, ammatillisesta ulkonäöstä, ammatillisesta käytöksestä ja ammatillisesta kielenkäytöstä. Aineiston etnografisuus näkyykin esimerkiksi siinä, että ammatillisuus on juuri yksi kenttähavaintoihin perustuva teema: ammatillisuuteen kohdistuvat kysymykset myös alkavat useimmiten maininnalla, että haastattelija on pannut merkille puheen ammatillisuudesta oppitunneilla ja haluaa tietää oppilaiden näkemyksiä siitä.

Olen täydentänyt aineistoani käyttämällä lähihoitajakoulutuksessa käytettävää Hoitamalla hyvää oloa (2008) -oppikirjaa yleisenä ammatillisuuden kehyksen hahmottamisen keinona ja päästäkseni perille koulutuksen arkea muotoilevista virallisistakin tavoitteista (vrt. Käyhkö 2006, 39; 276). Teoksesta sanotaan sen olevan ”hoitotyön menetelmien perusteos”, joka kuvaa ”ihmisen perustarpeita ja niihin vaikuttavia tekijöitä” sekä ”menetelmiä, joilla perustarpeista voidaan huolehtia”. Ymmärrän nämä lähtökohdat yhteneviksi teoreettisen hoivanäkökulmani kanssa.

[19] Liite 1: Oppilaiden haastattelujen haastattelurunko, i–iii. Teemojen päälle käsinkirjoitetut tekstit olivat mukana arkistoidussa haastattelurungossa.

Aineiston täydentäminen tai aineistojen yhdistäminen on mahdollista sisällönanalyysissa (Silvasti 2004, 36). Useiden ja erilaisten aineistojen käyttöä kutsutaan *aineistotriangulaatioksi* (Esim. Eskola & Suoranta 1998, 69; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006): triangulaatioiden käyttöä perustellaan esimerkiksi tutkimuksen luotettavuuden lisäämisellä ja sillä, että yksittäisellä menetelmällä saadaan vain yksi näkökulma tutkittavaan aiheeseen. Oppilaiden haastatteluaineisto on tämän Pro Gradun pääasiallinen tutkimuksen kohde, josta myös tutkimuskohteeksi valikoitunut ilmiö, ammatillisuus lähihoitajakoulutuksessa, on paikallistettu. Muut aineistot ovat alisteisessa asemassa tälle aineistolle ja siitä erotelluille analyysiluokille. Ne ovat täydentävä aineiston osa, jolla on haettu laajempaa kontekstia oppilaiden haastatteluista rakennetulle luokitteluille. Tarkoituksena ei ole ollut lisätä tutkimuksen luotettavuutta kvalitatiivisen tutkimuksen mielessä[20], vaan täydentäminen on ollut väline laajentaa tutkimuskysymys pelkistä oppilaiden näkemyksistä koko ammattikoulussa ammatillisuutta muodostavan kokonaisuuden laajuiseksi.

Aineistosta on syytä huomioida vielä kaksi asiaa: ajallisuus ja paikallisuus. Aineiston keräämisajankohta sijoittuu finanssikriisin, globaalin talouskriisin ja taantuman ajankohtaan, jonka aikana Suomi oli myös taloudellisessa taantumassa. Taantuma on huomioitu aineiston keruussa: oppilailta on kysytty heidän työllistymistään koskevista näkemyksistään ja odotuksistaan ja taantuman vaikutuksista näihin. Oppilaat ovat kategorisesti vastanneet, etteivät he ole huolissaan ja että lähihoitajan töitä riittää aina. Kysymys siitä, näkyykö taloudellinen tilanne opettajien ja oppilaiden näkemyksessä ammatillisuudesta, on vain arvailun varassa. Eksplisiittisiä viitteitä taloustaantumaan ammatillisuutta koskevassa puheessa ei ole.

Tedre ja Pöllänen (2016) puhuvat ”metodologisesta urbanismista”, jolla he tarkoittavat sosiaalitieteellisen tutkimuksen kyseenalaistamatonta kaupunkikeskeisyyttä, mistä kielii myös etnografisen tutkimuksen ”syntykoti”, kaupunki. Metodologisen urbanismin sokeita kohtia ovat esimerkiksi etäisyydet ja sosiaaliset tilat siellä, missä kaupunkikeskeisestä näkökulmasta ei ole ”mitään”. (Mts. 130–131.) Toisen asteen koulutusta tutkittaessa ottamatta huomioon alueellisia eroja, näkymättömäksi saattaa jäädä välimatkojen ja infrastruktuurin osallisuus koulutusvalintoihin ja ylipäätään koulutuksellisen tasa-arvon toteutumiseen, sekä näissä puitteissa figuroivat sukupuoli- ja yhteiskuntaluokkaerot

[20] Triangulaatiosta ja luotettavuudesta: Eskola & Suoranta 1998, 69–75.

(Käyhkö 2016). On kuitenkin vaikeaa tai jopa mahdotonta arvioida, millaisia vaikutuksia alueellisuudella saattaisi olla sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksessa esiintyvien ammatillisuuskäsityksiin. Tutkimukseni etnografisen aineiston osan lähteenä on yksi pääkaupunkiseudulla sijaitseva oppilaitos, minkä perusteella voi todeta aineiston edustavan edellä kuvattua metodologista urbanismia, mutta ei juuri muuta. Sen sijaan tuloksia arvioidessa on tärkeää huomioida, että yhdessä oppilaitoksessa voi korostua ammatillisuuden tietyt puolet toisia enemmän.

3.2 Teoriaohjaava sisällönanalyysi ja aineiston rajaus

Tämän Pro Gradun tutkimustehtäväksi on aineistoon perehtymisen myötä muodostunut aineiston läpäisevän lähihoitajan *ammatillisuuden* hahmottaminen ja analysointi, joka tapahtuu teoriaohjaavalla sisällönanalyysilla (Tuomi & Sarajärvi 2009). Sisällönanalyysia voi luonnehtia menetelmäksi joka sopii mille tahansa kirjalliselle (tai kirjalliseksi muutettavissa olevalle) aineistolle (mts. 34; Tuomi & Sarajärvi 2009, 103). Sisällönanalyysi ei itsessään tuota tutkimustuloksia, vaan sen tarkoituksena on etsiä tekstistä *merkityksiä* (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104) ja järjestää ne sellaiseen muotoon, josta voidaan tehdä johtopäätöksiä (mts. 103). Sisällönanalyysin pyrkimyksenä on kuvata aineistojen sisältöä *sanallisesti* (mts. 106).

Kuvaan seuraavaksi kronologisesti tämän Pro Gradun aineiston käsittelyn ja analyysin prosessia siten kuin se tapahtui oppilaiden haastatteluaineistoa tutkiessa. Muiden aineistojen analyysi noudattaa suurelta osin samaa logiikkaa. Kuvaan niiden käyttöä tässä Pro Gradussa lyhyemmin. Analyysin vaiheet voi tiivistää 1) aineistoon tutustumiseen ja sen rajaamiseen tutkimuskysymyksen kannalta olennaisella tavalla eli *koodaamiseen*, ja 2) varsinaiseen sisällönanalyysiin eli *redusointiin*, *klusterointiin* ja *abstrahointiin*. Vertailen tutkimustani menetelmäkirjallisuuteen ja reflektoin prosessissa tehtyjä valintoja ja prosessin kulkua. Lopuksi kuvaan, kuinka analyysin tulokset esitetään temaattisesti.

Opettajien haastatteluaineisto kävi läpi oppilaiden haastatteluiden analyysia vastaavan prosessin, mutta siitä etsittiin vain jo ennalta määräytyneen tutkimusaiheen eli ammatillisuuden määritelmiä ja luokat muodostettiin oppilaiden haastatteluiden luokkien perusteella. Opettajien ja oppilaiden ammatillisuutta koskevien näkemysten välillä ei ollut jossain määrin ennakoitujakaan ristiriitoja, konkreettinen ero näkyy lähinnä opettajien positiossa suhteessa ammatillisuuteen: sen välittäjinä ja virallisina määrittelijöinä suhteessa

oppilaisiin. Kenttäpäiväkirjoista tehtiin samalla tavalla ammatillisuutta koskevia havaintoja. Ne ovat muistiinpanoja tuntikeskusteluista, joissa tulkintani mukaan ammatillisuutta opetetaan. Olen ryhmitellyt oppilaiden haastatteluiden analyysin aikana luotuihin analyysiluokkiin näiden havaintoaineistojen osia. Niitä on käytetty lisäksi ”kuvittajana” analyysiluvuissa. Hoitamalla hyvää oloa -oppikirjan rooli on edellä mainittuja täydentäviä aineistoja vastaava: oppikirjasta on haettu vastauksia siihen kuinka aineistosta esiin nostettu emotionaalinen työ paikantuu ”virallisen” ammatillisen tiedon joukkoon, joka ei kosketa pelkästään yhtä oppilaitosta.

3.2.1 Aineiston rajaaminen koodaamalla

Laadullisen tutkimuksen analyysin ja tulkinnan suhde voidaan esittää kahdella eri tavalla: analyysin ja tulkinnan voidaan ajatella muodostavan hermeneuttisen kehän, ja siten analyysia ja tulkintaa eksplisiittisesti eroteta toisistaan. Toinen näkemys on se, että analyysivaihe on tulkinnasta ”teknisesti erillinen tapahtuma”. (Eskola & Suoranta 1998, 150–151.) Selkeyden vuoksi esitän oman prosessini tukeutumalla jälkimmäiseen, aineiston käsittelyn ”mekaaniset toimenpiteet” tulkinnasta erottelevaan tapaan. Todellisuudessa tutkimusprosessin tuottamat tulokset ja tulkinnat eivät synny ajallisesti tai paikallisesti erillään analyysissa käsin tehtävästä aineiston osien järjestelystä.

Laadullisen analyysin ensimmäinen tehtävä on aineiston järjestäminen, kunhan aineisto on saatettu teknisesti käsiteltävään muotoon (Eskola & Suoranta 1998, 109, 151–152). Käyttämäni haastattelu- ja havaintoaineisto oli valmiiksi litteroituna. Järjestämisen tarkoitus on ensiksi inventoida ja rajata aineistokokonaisuudesta tutkimuskysymyksen kannata merkitykselliset ja olennaiset raakamateriaalin eli datan osat. Tutkimusongelman kannalta epäolennainen voidaan rajata aineiston ulkopuolelle. (Silvasti 2014, 37; Eskola & Suoranta 1998, 151). Kun on tehty päätös siitä mikä aineistossa on tutkimuksen kannalta kiinnostavaa, aineisto on käytävä läpi ja siitä on erotettava ja merkittävä kiinnostukseen sisältyvät asiat. Tätä vaihetta kutsutaan *koodaamiseksi*. Jäljelle jäävään aineiston osaan kohdistetaan varsinainen sisällönanalyyttinen tutkimusmenetelmä. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 92.) Koodaaminen on systemaattinen tapa käydä aineisto läpi sekä käytännön välttämättömyys, joka edeltää aineistojen tulkintaa: ehjien tulkintojen teko edellyttää vähintään karkeaa aineiston ryhmittelyä (Eskola & Suoranta 1998, 151).

Aloitin aineistoon perehtymisen lukemalla haastatteluaineistot läpi. Tein havaintoja puheenaiheista, ja inventoin ne koodaamalla haastatteluaineiston eri puheenaiheet. Koodaaminen tehtiin siihen tarkoitetulla Atlas.ti-tietokoneohjelmalla. Koodaaminen toimii muun muassa tutkijan jäsennyksenä aineistossa käsitellyistä aiheista, tekstin kuvailun apuvälineenä sekä aineiston aiheiden ”osoitteistona”. (Eskola & Suoranta 1998, 92–93.) *Tekstijaksoja määrittelevät, laadulliseen analyysiin tarkoitetut ohjelmat* (Eskola & Suoranta 1998, 156) edellyttävät merkityn tekstijakson määrittelemistä eli nimeämistä: ohjelmalla luodaan koodi, jolla käyttäen sen jälkeen merkitä tekstijaksoja. Koodeja syntyi 29 kappaletta. Atlas.ti-ohjelmalla koodausta tehdessä koodit eivät sulje toisiaan pois: sama tekstijakso voi olla merkitty useammalla koodilla.

Aluksi koodaus oli melko vapaamuotoista. Koodien lista sisälsi sekä hyvin aineistolähtöisiä koodeja kuten opintoihin suoraan liittyvät koodit ”Pääsykokeet” ja ”Kaksoistutkinto”, kouluarkeen liittyvät ”Opiskelukaverit” ja erittäin yleinen koodi ”Koulukokemukset”. Lähihoitajakouluun tulemista edeltäviä puheenaiheita merkitsivät koodit ”Peruskoulu”, ”OPO” (eli opinto-ohjaus) ja ”Koulutusvalinta”. Lähihoitajakoulun jälkeiseen tulevaisuuteen suuntautuvia koodeja olivat muun muassa ”Mielikuva työstä”, ”Yrittäjyys” ja niin edelleen. Ensimmäisen aineiston jäsennystavan on sanottu olevan hyvä olla ”mahdollisimman lähellä sellaista käsitteellistä tasoa, jonka haastateltava, haastattelija ja tutkija ymmärtävät samalla tavalla” (Eskola & Suoranta 1998, 152). Edellä mainitun kaltaiset koodit edustavat pitkälle tätä jäsennystapaa.

Metodikirjallisuudessa erotellaan (ainakin) kaksi periaatteellisesti erilaista tapaa koodata aineistoa: joko lähtemällä liikkeelle aineistolähtöisesti ilman teoreettisia etukäteisolettamuksia kuten edellä, tai hyödyntämällä jotakin teoriaa (tai ottamalla aineistoon teoreettisesti perusteltu näkökulma) (Eskola & Suoranta 1998, 153). Aineiston järjestämisen edetessä sovelsin myös teorialähtöistä koodaustapaa, jossa koodausta voi ohjata tutkijan ennalta tuntemat teoreettiset luokittelut ja niistä syntyneet ennakko-oletukset (Silvasti 2014, 43). Metodikirjallisuudessa myös suhtaudutaan epäilevästi puhtaan aineistolähtöisyyden olettamaan puhtaaseen havaintoon, mutta tässä tutkimuksessa tieteenfilosofinen ja tietoteoreettinen kysymys voidaan ohittaa, koska koodaus on avoimesti teoriaohjaavaa eli *abduktiivista*, eli havaintojen tekoon liittyy tarkoituksellisesti jokin johtoajatus (esim. Tuomi & Sarajärvi 2018, 107). Osa koodien nimistäkin ilmentää havainnon teoriapitoisuutta: subjektiivisen teoreettisen luentani (vrt. Eskola & Suoranta 1998, 157) perusteella

olen muodostanut aineistosta koodeja kuten ”Ruumiillisuus”, ”Sukupuoli”, ”Teknologia”, ”Emotionaalinen työ”, ja lopullisen tutkimusaiheen muodostanut koodi ”Ammatillisuus”.

Koodaaminen mahdollistaa aineiston tarkastelun joustavasti: siitä voidaan etsiä tiettyjä kohtia, haluttuja kohtia voidaan ryhmitellä uudelleen tai aineistosta voidaan koota ne kohdat, joissa puhutaan aiheesta, jota halutaan tutkia (Eskola & Suoranta 1998, 156–157). Kun tutkimuskysymys oli tarkentunut ammatillisuuteen, tämän puheenaiheen ulkopuoliset aineiston osat rajattiin näin ulos analyysista. Koodauksesta eteenpäin mentäessä osa koodeista saattaa osoittautua tutkimusongelmaan nähden merkityksettömiksi. (Silvasti 2014, 44–45.) Näin ammatillisuus-koodatusta aineiston osasta muodostui se lopullinen ja analysoitava osuus, jossa sisälsi aiheeni kannalta vain olennaisen. Ammatillisuuden kanssa päällekkäin ilmenevät koodit päätyivät analysoitavaan aineiston osaan: ammatillisuudesta puhutaan risteävästi esimerkiksi sukupuolen, ruumiillisuuden tai työtä koskevien mielikuvien kanssa, mikä myös helpotti aineiston tarkastelua ja myöhempää ryhmittelyä, koska ammatillisuus-koodattuja aineiston osia saattoi tarkastella esimerkiksi eroteltuina sen mukaan, mitkä muut koodit esiintyivät niiden kanssa päällekkäin.

Tutustuin ajallisesti limittäin aineistoon perehtymisen aikana emotionaalisen työn (Hochschild 1979; 1983) käsitteistöön ja sitä hoiva-alaan soveltaviin tutkimuksiin (esim. Bolton 2014, Theodosius 2008), hoivan käsitteeseen ja keskusteluihin hoito- ja sosiaalialojen ammatillisuudesta sekä ammatillisuuden tutkimuksesta yleisesti. Nämä herkistivät ja ohjasivat luku- ja koodaustapaani huomioimaan ammatillisuutta koskevia kuvauksia aineistossa. Koodausta voikin kutsua *kaksi askelta eteen, yksi askel taakse* –tyyppiseksi prosessoinniksi, jossa aineistoon ja siitä muodostettuihin koodeihin palataan yhä uudelleen (Eskola & Suoranta 1998, 158) kuin lineaarista etenemistä. Emotionaalisen työn käsitteet ovat auttaneet lukemaan ammatillisuutta koskevaa aineistoa kiinnittäen erityisesti huomiota tunteisiin liittyviin ilmauksiin. Kävin muita koodattuja aineiston osia vielä läpi useita kertoja ja sisällytin niistä soveltuvia osia uudelleen lopulta analysoitavaan ammatillisuus-koodiin sikäli, kun ne vastasivat ymmärrystäni ammatillisuuden käsitteestä ja ilmiöstä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimuskysymysten täsmentäminen tai uudelleen suuntaaminen aineistonkeruun tai alustavan analyysin aikana on tavallista: joko tutkitun ilmiön keskeiset piirteet eivät ole vielä olleet tiedossa, tai tutkimusprosessissa eteneminen osoittaa tutkimuskysymysten terävöittämisen tarpeen (Silvasti 2014, 38).

3.2.2 Ammatillisuus-koodi tarkastelussa

Koodatessaan aineistoa tutkija kiinnittää valitsemiaan avainsanoja tiettyihin aineiston osiin. Avainsanat eli koodit voivat olla käsitteitä tai yhteisiä nimittäjiä. (Silvasti 2014, 38–39). Käytännössä ammatillisuus-koodi alkoi muodostua haastateltavien ammatillisuuteen liittämistä adjektiiveista ja kuvauksista.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 92) kuvaavat tutkimuskysymyksen rajausta suhteessa aineistoon: ”on valittava jokin tarkkaan rajattu kapea ilmiö – mutta siitä on kerrottava kaikki, mitä saa irti”. Tarkensin myöhemmin tutkittavan ammatillisuuden rajausta *emotionaaliseen työn* käsitteistön avulla, jolloin myös edellä mainitun tarkasteltavan osan rajat ovat kaventuneet erityisesti koskemaan emotionaalisen työn kautta ymmärrettäviä ammatillisuuden puolia. Tässä vaiheessa on sopivaa mainita, että vielä myöhemmin aineiston redusoinnin ja klusteroinnin vaiheessa tutkittavassa aineistossa oli mukana ammatillisuuteen liittyvää dataa, joka myöhemmin rajattiin ulos tutkimuksesta edellä mainitun logiikan mukaisesti. Ammatillisuutta määriteltiin yleisesti ”osaamiseksi” ja ”tietotaidoksi” (yht. 11 sitaattia), joilla tarkoitettiin esimerkiksi hoidollisten toimenpiteiden osaamista tai hoitotyön teorian ymmärrystä osana ammatillisuutta liittämättä niitä suorasti tai epäsuorasti työhön liittyviin tunteisiin. Näiden ei-tunnepitoisten määritelmien ulossulkeminen analyysista on osa tutkimustehtävän rajausta, jota teoreettinen viitekehys perustelee.

Teoriaohjautuvassa tutkimuksessa on löydettävä teoreettisille käsitteille empiiriset vastineet. Tätä kutsutaan luonnontieteellisessä tutkimuksessa operationalisoinniksi (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006), mutta operationalismiin on rakennettu suhdetta myös sosiaalitieteellisen, laadullisen tutkimuksen kirjallisuudessa (esim. Eskola & Suoranta 1998, 75–80). Operationalismissa on tavattu ajatella, että käsitteillä on kaksi määritelmää: havaintotodellisuutta vastaava ja teoreettista käsitettävä vastaava. Näiden täsmäämisen ongelmat voivat liittyä operationaalisen käsitteen laajuuteen teoreettiseen vastinpariinsa nähden tai päinvastoin. Ne voivat myös kohdata toisensa vain osittain. (Mts 75–76.) Operationalisointi on tässä tutkimuksessa ollut erityisellä tavalla hermeneuttista: tutkimuskohteeksi valikoitui ammatillisuus aineiston perusteella. Ammatillisuus on teoreettisesti kuitenkin laaja käsite, joka viittaa eri tasoihin kuten ammatti-identiteettiin, osaamiseen tai ammattikunnan itsemäärittelyihin. Professioiden sosiologiassa on kuitenkin myös havaittu, että sanakirjoissakin professiot määritellään yleensä professioiden omin kriteerein

(Henriksson 1997, 17). Vaikka tutkimuksen tarkoitus ei ole vertailla teoreettisten käsitteiden ja aineistossa esiintyvien määrittelyjen eroja ja samuutta, sen tarkoitus ei voi olla myöskään tiivistää aineistossa esiintyviä merkityksiä ja toistaa niitä sellaisenaan. Olennaisimmat ammatillisuutta teoreettisesti määrittelevät käsitteet, joille etsittiin empiirisiä vastineita, olivat emotionaalinen työ ja tunnesäännöt.

Valmis aineisto ja sen osittain temaattisesti jäsentyneet haastattelut tukivat ammatillisuutta koskevaa tutkimustehtävääni melko pitkälle, olihan kiinnostus ammatillisuutta kohtaan herännyt jo aineistoon tutustuessa laajasti ammatillisuutta suoraan määrittelevästä datasta. Ammatillisuuden käsite esiintyy usein normatiivisena kuvauksena siitä *millainen lähihoitajan tulisi olla*. Näiden kuvausten lukemista ammatillisuudeksi tukee myös teoreettisen viitekehykseni (Hochschild 1983; Fournier 1999) tapa ymmärtää ammatillisuus. Aluksi tarkastelinkin puhetta, jossa ammatillisuus-sana oli eksplisiittisesti esillä joko haastattelijan kysymysten tai haastateltavan vastausten joukossa tai oppitunteja kuvaavassa havaintoaineistossa. Tyypillisimmillään ammatillisuutta koskevan puheen sisällöt ovat aineistossa niitä, joissa haastattelija kysyy oppilailta suoria kysymyksiä siitä mitä ammatillisuus on:

> *No se mitä tota täs ku mä oon kuullu seurannu tätä tän melkein kans kolme vuotta ja yks asia tai täs on semmosii mä oon poiminu jotain semmosii juttuja, joista opettajat hirveen usein kuulee puhuttavan ja aina välillä miettiny niitä niin tota yks asia mistä nää opettajat puhuu paljon ni on <u>ammatillisuus ni mitä se sun mielestä tarkottaa?</u>*
>
> *Tää oli kans sellanen mistä moni opettaja puhuu tai oon kuullu puhuvan kun <u>ammatillinen käytös ni mitä se mahtas sitten olla?</u>*
>
> (Alleviivaukset: V-AV)

Haastattelija kysyy aineistossa myös tarkentavia kysymyksiä ”ammatillisesta kohtaamisesta”, ”ammatillisesta ulkonäöstä” ja ”ammatillisesta kielenkäytöstä” ja siitä, mitä nämä oppilaiden mielestä tarkoittavat. Oppilaiden vastaukset näihin kysymyksiin ovat myös koodattu ammatillisuuden määrittelyiksi sikäli, kun ne sisältävät minkäänlaisia määrittelyjä.

Ammatillisuuden havainnoinnin jatkuessa pidemmälle tuli ratkaistavaksi kysymyksiä sekundaariaineiston ja siihen vasta keräämisen jälkeen kohdistetun tutkimustehtävän suhteesta: vastaako aineistossa tutkimuskysymykseen jokin muukin kuin vastaukset haastattelijan suoriin kysymyksiin ammatillisuudesta? Olen koodannut ammatillisuudeksi myös

haastatteluiden sisältöjä, joissa haastattelijan kysymys ei välttämättä suoraan kehystä keskustelua ammatillisuuteen. Etnografisesti kerätty aineisto *ammatti*oppilaitoksessa onnekseni tukee ammatillisuuden tarkastelua (oppilas)haastattelujen väljää temaattista rakennetta laajemmin: instituutiossa ”elävät” käsitykset ammatillisuudesta voivat näkyä yhtä lailla oppilaiden arvioinneissa siitä mitä heidän mielestään heiltä odotetaan ”kentällä” eli työssäoppimisjaksoilla, tai heidän kertomuksissaan siitä, mistä heitä on TOP-jaksoilla kehuttu ja mistä arvosteltu. Ajattelen ammatillisuuden näkyvän esimerkiksi opettajien näkemyksissä siitä, mitkä koulussa ja top-jaksoilla opittavat seikat heidän mielestään ovat työelämän kannalta tärkeimpiä omaksua, tai mistä oppilaiden pitäisi luopua, miten heidän tulisi olla käyttäytymättä tai mitä olla tekemättä ollakseen hyviä lähihoitajia. Aineiston osien tunnistaminen ammatillisuutta koskeviksi ja niiden koodaaminen sen mukaan on siis ollut osin aineistolähtöistä, osin teoreettista ja kokonaisuutena tulkinnallista. Erityisen teorialähtöistä oli ns. ”hankalaa asiakasta” (vrt. *irate*, Hochschild 1983; tämän tutkielman luku ”Haastava asiakas ja emotionaalisen työn sukupuolijako”) koskevan datan koodaaminen ammatillisuudeksi ja sen myöhempi analyysi.

Ammatillisuus-koodiin perehtyessä kävi selväksi, että ammatillisuutta määritellään sekä positiivisesti eli liittämällä siihen ominaisuuksia, mutta yhtä lailla myös negatiivisesti, eli määrittelemällä sitä ominaisuuksien poissaololla. Negatiivisesti määrittymistä saattaa tapahtua myös edellä kuvailluilla tavoilla: oppilas on kohdannut arvostelua tietynlaisesta käytöksestä tai laittautumisesta, opettaja kertoo millaiset tavat jäävät pois kun oppilas omaksuu ammatillisuutta, ja niin edelleen. Tästä johtuen käsitteellistän analyysissani ammatillisuutta Mary Douglasia (2000, 85–92) lainaten *kulttuurisena* eli yhteisesti jaettuna *kategoriana*. Juuri ”kulttuurin julkinen luonne tekee sen kategorioista tiukkoja” (mts. 90). Douglas uskoo, että kulttuurit ovat varautuneita anomalioihin ja moniselitteisyyteen monin tavoin. Kategoria yhdessä siitä ulossuljettujen anomalioiden kanssa ymmärretään siten *järjestelmänä*, eli *tiettyinä suhteina tietyssä järjestyksessä*. Järjestelmän säilymisen ehtona on sen ylläpito, vähimmillään reagoimalla ”tuomitsevasti esineeseen tai asiaan, joka on omiaan hämmentämään tai saattamaan ristiriitaan vaalimiamme luokitteluja” (mts. 86). Douglasille tunnetusti *lika on ainetta väärässä paikassa*; se on ”järjestämisen ja luokittelun oheistuote, joka syntyy kun tähän järjestämiseen sisältyy sopimattomien elementtien hyljeksiminen” (mts. 86). Lika ei ole apriorinen kategoria vaan aina suhteessa järjestykseen. Douglasin mukaan ”ajan kuluessa ja kokemuksien karttuessa nojaamme yhä enemmän tähän oppimaamme nimeämisen järjestelmään. Järjestelmä antaa meille

varmuutta ja näin siihen rakentuu sisäinen taipumus konservatiivisuuteen.” (mts. 87.) Anomalia eli annettuun joukkoon sopimaton elementti on helpompi kohdata, kun se luokitellaan *varmaksi poikkeamaksi*, minkä seurauksena ”täsmentyvät sen joukon rajat, johon se ei kuulu” (mts. 89). Kykenemme reflektoimaan näitä perusluokitteluja, mikä Douglasin mukaan myös vahvistaa luottamustamme niihin: kategorioiden rajapinnat muuttuvat näin tahmeasta kohti kiinteää. Poikkeamia käsitellään luokittelemalla niitä erityistapauksiksi, säätelemällä niitä fyysisesti, vahvistamalla sääntöjä, luokittelemalla niitä vaarallisiksi tai antamalla niille symbolinen erityisasema. (Mts. 91–92). Hahmottamalla lähihoitajan opetuksessa ilmenevää ammatillisuutta sosiaalisesti rakentuneena järjestelmänä piirtyy myös esiin niiden erilaisten ”likojen” ääriviivat, jotka ammatillisuuden järjestyksestä on pidettävä erossa sen säilyttämiseksi ja vaalimiseksi.

3.2.3 Analyysin kulku

Esitän tämän Pro Gradun teoriaohjaavan sisällönanalyysin kulun siten kuin Tuomi ja Sarajärvi (2009, 108–113, 117–118; 2018, 121–127, 133–140) esittävät sisällönanalyysin prosessin vaiheet. Havainnollistan analyysin vaiheita taulukoin, jotka esittävät muutaman aineistonäytteen avulla analyysin etenemisen logiikkaa.

Tutkimustehtävä ja aineiston laatu ohjaavat *analyysiyksikön* määrittelyä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Analyysiyksikkö on tässä tutkimuksessa tekstissä esiintyvä *ajatuskokonaisuus*, joka voi käytännössä koostua yhdestä tai useammasta lauseesta: saman ammatillisuutta kuvaavan, rajaavan ja määrittelevän ajatuksen voi esittää pitkästi polveillen tai hyvin lyhyesti. Toisaalta yksi virke voi sisältää useita ajatuskokonaisuuksia.

3.2.4 Redusointi

Aineisto redusoidaan eli pelkistetään. Redusointi on käytännössä tutkimustehtävän kannalta olennaisten ilmausten litterointia tai koodaamista, tiivistäen aineistoa tai pilkkoen sitä osiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123.) Redusointi eteni tässä tutkimuksessa luomalla ammatillisuus-koodatuista aineiston osista tekstitiedosto, jossa oli vain ”ammatillisuus”-koodin saaneet tekstikatkelmat. Näistä aineiston osista eroteltiin tekstin korostusta käyttämällä keskeiset osat, niin sanotut *pelkistetyt ilmaukset* (mts. 123–124), jotka ilmaisivat tiiviisti ajatuskokonaisuuden sisällön (taulukko 1).

Alkuperäinen ilmaus/lausuma	Pelkistetty ilmaus
Ei saa siis niinku provosoida *tai niinku sen tai pystyis sanoon vaik minkälaisia käytännön esimerkkejä mut niinku silleen ammattitaitoinen, on* ***kohtelias****.*	Ei saa provosoida
	Kohtelias

Taulukko 1: Esimerkki ilmauksien pelkistämisestä.

3.2.5 Klusterointi ja abstrahointi

Pelkistettyjen ilmausten perusteella aineisto *klusteroidaan* eli ryhmitellään: aineistosta etsitään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä yhdistämällä *luokiksi* samaa tarkoittavat käsitteet. Luokka nimetään sisältöä kuvaavasti. *Luokitteluyksikkö* voi olla tutkittavan ilmiön ominaisuus, piirre tai siihen liittyvä käsitys. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124–125.) Ryhmittely ja luokittelu perustui tässä analyysissa juuri ammatillisuutta koskeviin käsityksiin ja määrittelyihin: samankaltaisista ajatuskokonaisuuksista kasattiin yhdistettyjä luokkia.

Analyysin luokat ovat erotettu toisistaan keinotekoisesti ja analyyttisesti: eri luokkaan kuuluvat ammatillisuuden määrittelyt saattoivat esiintyä esimerkiksi yhdessä haastattelu-vastauksessa toistensa kanssa limittäin. Tässä kohdassa on syytä huomioida, kuinka luokkia on muodostettu ammatillisuutta positiivisesti eli *jonkin ominaisuuden läsnäoloa* kuvaavan sisällön lisäksi myös ilmauksista, jotka kuvasivat epäammattimaisuutta ilmaisemalla *ominaisuuden puutetta tai sen vastakohtia*. Ammatillisuutta määritellään esimerkiksi kohteliaisuudeksi, mutta samaa määritelmää implikoi myös epäkohteliaisuus *epäammatillisuuden* määritelmänä (vrt. taulukko 1: kohteliaisuus vs. provosointi). Tämän tutkielman nimi ei kuitenkaan ole ”Lähihoitajan ammatillisuus *ja epäammatillisuus*”: epäammatillisuutta koskevien näkemysten havainnoinnin sekä niiden myöhemmän analyysin on tarkoitus terävöittää kuvaa ammatillisuudesta havainnoimalla myös ammatillisuuden rajoja. Koska tällainen ammatillisuuden ja epäammatillisuuden vastakkainasettelun logiikka oli aineistossa varsin yleinen, päätin pitää kutakin luokkaa määrittävät positiiviset ja negatiiviset ilmaukset toisistaan erillään myöhempää reflektointia varten[21], vaikka en muodostanut niistä omia luokkiaan.

[21] Tulosten esittämisestä: luku 3.3.

Klusteroinnissa syntyneitä luokkia kutsutaan *alaluokiksi*. Aineisto tiivistyy alaluokkia muodostaessa, kun yksittäiset ilmaukset sisällytetään yleisempiin käsitteisiin (taulukko 2). (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–111.) Klusteroinnissa muodostuu tutkimuksen perusrakenteen pohja ja alustavia kuvauksia ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124).

Alaluokat yhdistetään edelleen *yläluokiksi*, joista yhdistetään *pääluokkia*. Pääluokista muodostetaan *yhdistävä luokka* (Taulukko 3). Tämän prosessin tarkoituksena on *muodostaa yleiskäsitteiden avulla kuvaus tutkimuskohteesta* (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93–94).

Alkuperäinen ilmaus/lausuma	Pelkistetty ilmaus	Ala-luokka
Ei saa siis niinku provosoida *tai niinku sen tai pystyis sanoon vaik minkälaisia käytännön esimerkkejä mut niinku silleen ammattitaitoinen, on* ***kohtelias****.*	Ei saa provosoida	Kunnioit-tavuus
	kohtelias	
No silleen tota no ***kohtelee asiakasta kohteliaasti*** *esim.* ***teitittelee*** *eli voi olla* ***kohtelias*** *ja tietenkin arvioida niinku siltä sen iän- ja kehitystason mukaan tai niinku. Olla niinku siis ammattilainen,* ***kohtelias*** *sillai käyttäytyy* ***soveliaasti****.*	kohtelias	
	teitittelee	
	Käyttäytyy soveliaasti	
Sitt ku se menee pidemmälle, se voi olla aika rankkaa, jos pitää niinku olla hyvä. Kyll täss ***pitää olla hyvä potilaalle*** *ja.*	pitää olla hyvä potilaalle	Kiltteys
Ja sitt tietysti luonne, ett ***tulee ihmisten kanss toimee****. Ett* ***ei oo mikää ilkee*** *eikä tällanen.*	tulee toimeen	
	ei ole ilkeä	
Niin no sekin, just se että, että ***ei*** *hoitajalla oo hirveesti mitään lävistyksiä ainakaan kasvoissa ja* ***siistit hiukset ja siisti olemus*** *muutenkin. Mun mielestä se on ihan hyvä asia,* ***että jos hoitaja on itekin vähän rähjäisen näköinen niin onko se, tuleeko asiakkaalle hyvä olo*** *että hänkö mua nyt hoitaa ja.*	siistit hiukset	Siisti ulkonäkö
	siisti olemus	
	ei rähjäinen	
Oppilas 1: Siin täytyy olla se niinku ***siveellisyys siinä pukeutumisessa****, et koulussa sil ei nyt sillee niinku toisaalta oo niin välii, mut siis sillee kuitenkin, et sä et tuu mitenkään hirvee...* *Oppilas 2:* ***Horahtavasti****. (?)* *Oppilas 1: Niin.* *Oppilas 2: En mä tiä, et onks sil ylipukeutumisella niin välii, mut just tää* ***minitoppeihin pukeutuminen ja tällänen*** *ni ei se ensinnäkään onnistu se ----------*	Siveellisuus	Siveä ulkonäkö
	Ei horahtava	
	Ylipukeutumisella ei väliä	
	Ei minitoppeja ja tällaisia	
[S]emmoinen [ulkonäkö] mikä ***ei aiheuta potilaassa niinku mitään ristiriitoja****,* ***ettei sille tuu mitenkään semmoinen epävarma fiilis****, et* ***mahdollisimman neutraali*** *semmoinen* ***ettei provosoi millään lailla missään tilanteessa*** *potilasta ollenkaan. Tälleen mä ymmärsin sen.*	Ei aiheuta ristiriitoja poti-laassa	Neutraali ulkonäkö
	Potilaalle ei tule epävarma fiilis	
	Mahdollisimman neutraali	
	Ei provosoi	

Taulukko 2: Esimerkki alaluokkien muodostamisesta.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	(Yläluokka)	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Kohtelias	Kunnioittavuus	Ammatillisen käytöksen tunnesäännöt	Ammatillinen käytös	Ammatillisuus
Pitää olla hyvä potilaalle	Kiltteys			
Ei ole ilkeä				
Asiallinen	Tahdikkuus			
Avoin	Sosiaalisuus	Ammatillinen käytös sinänsä		
Osaa puhua eri ikäisille	Toimeentulo			
Luo rauhallisuutta olemalla rauhallinen	Rauhallisuus			
Auktoriteetti	Miehen tunnetyö-ominaisuudet	Haastavan asiakkaan ammatillinen kohtaaminen		
Päätöksentekokyky				
Ei hässyttele				
Rauhoittaa tilanteen	Naisen t-t.-ominaisuudet			
Siistit hiukset	Siisti ulkonäkö	Puhdas ja siisti	Ammatillinen ulkonäkö	
Siisti olemus				
Ei rähjäinen				
Siveellisuus	Siveä ulkonäkö			
Ei horahtava				
Ylipukeutumisella ei väliä				
Ei minitoppeja ja tällaisia				
Ei aiheuta ristiriitoja potilaassa	Neutraali ulkonäkö	Neutraali ja normaali		
Potilaalle ei tule epävarma fiilis				
Mahdollisimman neutraali				
Ei provosoi				

Taulukko 3: esimerkki yläluokkien ja pääluokkien muodostamisesta.

Yläluokka ”ammatillisen käytöksen tunnesäännöt” on esimerkki luokitusten yhdistelyn jatkamisella synnytetystä yläluokasta: se on rakennettu alaluokista kokoamalla otsikkonsa mukainen, tunnesäännöt kokoava pääluokka, ja tämä pääluokka on ollut mukana muodostamassa pääluokkaa nimeltä ”ammatillinen käytös”. Tämä taas muodostaa ”ammatillisen ulkonäön” kanssa yhdistävän luokan ”ammatillisuus”. (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2018, 126.)

Klusteroinnin katsotaan olevan osa *abstrahointia*. Abstrahointi tarkoittaa analyysin vaihetta, jossa ”edetään alkuperäisinformaation käyttämistä kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin” ja sitä ”jatketaan yhdistelemällä luokituksia niin kauan kuin se aineiston sisällön näkökulmasta on mahdollista” (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111). Abstrahointi on erilaista teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa kuin aineistolähtöisessä: teoreettisten käsitteiden muodostus on tietoisesti ja eksplisiittisesti sekä empiriaan että ”jo tiedettyyn” teoriaan nojaavaa. Vaikka löydökseni ”osuvat” emotionaalisen työn käsitteisiin ja A.R. Hochschildin The Managed Heart (1983) –tutkimuksen teemoihin melko tyhjentävästi, tämä ei ole ollut alkuperäinen tavoite tai ennakoitu lopputulos. Emotionaalisen työn teoria (siten kuin itse sitä käytän) on myös suurpiirteinen näkökulma tunteisiin työn prosessissa: se ei sisällä valmiita kategorioita tunteille itselleen. Kyseessä on enemmänkin viitekehyksellinen käsitteistö, joka oikeuttaa ja perustelee tunteiden ja ammatillisuuden tutkimisen samanaikaisesti. Se on tarjonnut sanaston, joka on auttanut alkuun tutkimustehtävässä, antanut kielen johtopäätöksille, ja antanut keskustelun tiloja sekä tutkimustulosten että teorian itsensä reflektointiin johtopäätösten muodostuttua.

Abstrahointi näkyy taulukossa 3 pelkistetyistä ilmauksista kohti yhdistävää luokkaa liikuttaessa. Esimerkiksi ”Ammatillisen käytöksen tunnesäännöt” on emotionaalisen työn teoriaa ja alaluokkiin tiivistyviä havaintoja yhdistelemällä luotu yläluokka. Ammatillista ulkonäköä kuvaava yläluokat ”Puhdas ja siisti” ja ”neutraali ja normaali” koostuvat niin ikään aineistohavaintoja tiivistävistä alaluokista, jotka on koottu yläluokiksi seuraten Mari Käyhkön (2006) tapaa erotella siivousalan koulutettavien ”hyveitä” väitöskirjassaan. ”Haastava asiakkaan ammatillinen kohtaaminen[22]” on analyysiluokka, jonka luo-

[22] Haastavan asiakkaan ammatillinen kohtaaminen –yläluokan muodostavat alaluokat, jotka erottelevat miehen ja naisen tunnetyöominaisuudet toisistaan. Nämä sukupuolitetut ominaisuudet ei ole muodostettu teoreettisesti, vaan ne ovat peräisin aineistossa esiintyvistä miehen ja naisen sukupuoleen liitetyistä ominaisuuksista. Tämän yläluokan ja alaluokkien analyysi ja tulokset esitetään luvussa 4.5.

mista on mahdollista selittää sekä aineistosta että teoriasta käsin: se on sekä haastatteluissa toistuva teema joka on ollut aineistoon tarttuvalle tutkijalle ”tarjolla” valmiina, mutta myös teema The Managed Heart (1983) –tutkimuksessa, jossa haastava asiakas (*irate*) tarjoaa tapauksen jonka kautta lähestyä emotionaalista työtä ja sikäli se oli perusteltu tarkastelun kohde myös tässä tutkielmassa.

3.3 Tulosten esittämisestä ja tulkinnasta

Seuraavat luvut esittelevät ja tulkitsevat sisällönanalyysin tuloksia. Analyysiluvuilla on kuitenkin oma temaattinen jäsennyksensä (taulukko 4), joka ei pelkästään esittele ja tulkitse syntyneitä luokkia kronologisesti, vaan perustuu sisällönanalyysin luokkien kontekstointiin aiempaan tutkimukseen kerronnallisesti mielekkäällä tavalla. Kutsun tulosten esittämisen taustalla olevaa logiikkaa laadullisen tutkimuksen metodikirjallisuuden mukaisesti *teemoitteluksi* (Eskola & Suoranta 1998, 179–182; Tuomi & Sarajärvi 2018, 105–107). Teemoitteluksi kutsutaan yleensä koko analyysitapaa käsittäen edellä esitetyn aineiston järjestelyn luokiksi.

Ammatillisen käytöksen, haastavan asiakkaan kanssa toimimisen ja ammatillisen ulkonäön erottelua toisistaan voi ajatella teorian ja aineiston yhdistelyllä syntyneinä *teemoina* (vrt. Eskola & Suoranta 1998, 180). Olen kuitenkin osittanut näiden *teemojen sisällä varioivan merkityssisällön* (Silvasti 2014, 39) raportointia aiemmin mainitun, aineistosta paikallistettavissa olevan ammatillisuus–epäammatillisuus-vastakkainasettelun logiikan mukaan. Ammatillista käytöstä purkavassa analyysiluvussa I olen kirjoittanut epäammatillisuudesta osana ammatillisuuden määrittelyjä ammatillisuutta kuvaavien lukujen sisään. Ammatillisen ulkonäön analyysiluvussa II olen taas nostanut esiin epäammatillisuuden kuvaukset omaksi temaattisesti erotelluiksi luvuikseen ”Mikä vaarantaa turvallisen, ammatillisen ulkonäön?” ja ”Ammatillisuus ja (epä)seksualisoitu ruumis”.

Analyysiluvuissa esitellään runsaasti aineistositaatteja temaattisesti järjestettynä. Laadullisen analyysin tulosten raportoinnin eräs ratkaistava ongelma liittyy sitaattien käyttöön: toisena ääripäänä on ”sokea empiristisyys” ja ”loputon näytteiden tulva”, toisessa ”tutkijan armoilla” oleminen (Eskola & Suoranta 1998, 181). Tiheä aineiston, teorian ja tulkinnan vuoropuhelu on yritykseni asettaa tutkimus tälle janalle: vuoropuhelu tarjoaa lukijalle aineistonäytteiden ohella mahdollisuuden reflektoida tutkimuksen tulkinnan logiikkaa.

Kuten aiemmin todettu, tutkimuksen aineisto on kerätty etnografisin menetelmin. Olen kuitenkin käsitellyt sitä sisällönanalyysilla teoriaohjaavasti luokittelemalla pitkälti kuin mitä tahansa aineistoa. Etnografisuus on kuitenkin läsnä aineistossa lähtökohtaisesti tehden sen tiedosta erityisellä tavalla paikantunutta ja kouluinstituution kulttuurin sisäiseen logiikkaan kietoutunutta. Tämän vuoksi en ole niinkään halunnut häivyttää aineiston etnografisia piirteitä siitäkään huolimatta, että tämä on sekundaarianalyysi, enkä ole itse tehnyt kenttätyötä. Pikemminkin olen halunnut korostaa tulkinnassani koulun ammatillisuuskäsitysten hegemonisuutta ja sitä, kuinka kentän eri puolilta ja toimijoilta peräisin olevat käsitykset tukevat toisiaan.

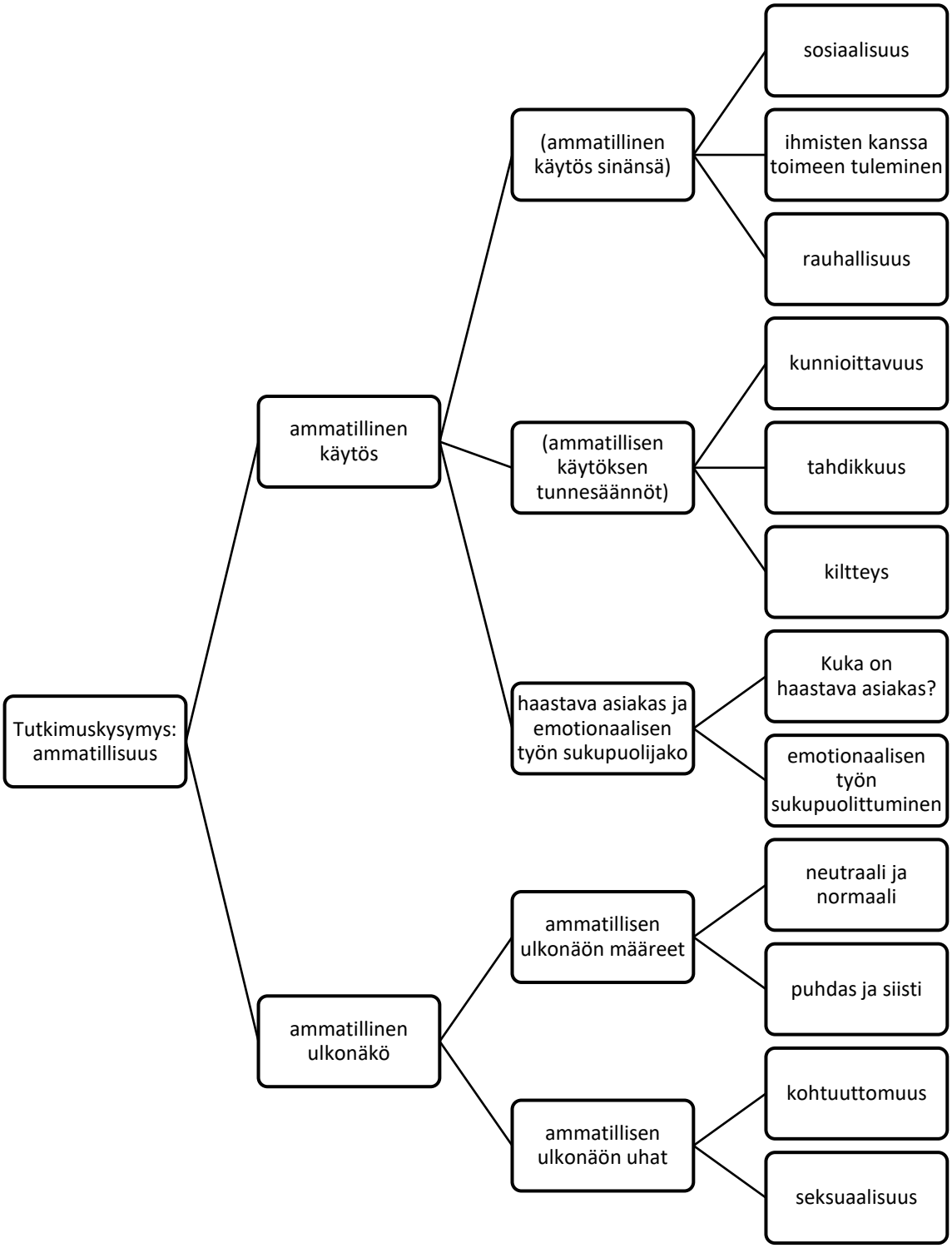

Taulukko 4: Analyysin temaattinen jäsennys

Seuraavaksi käsittelen lyhyesti tämän tutkielman tietoteoreettisia sitoumuksia. Siltä osin, kun analyysia on ohjannut teoreettinen käsitteistö, kyseessä on selkeimmin A.R. Hochschildin (1979; 1983) emotionaalisen työn käsitteistö. Tulkinnassa olennainen on myös

sukupuolen käsite. Emotionaalisen työn käsitettä on kuvattu *konstruktionistiseksi*, jolla tarkoitetaan sitä, että tunteet (jotka ovat yksi tämän analyysin olennaisimmista, tulkintaa jäsentävistä kiinnostuksen kohteista) ”muovautuvat sosiaalisissa ja kulttuurisissa konteksteissa” ja niitä ”tehdään ja tuotetaan” (Korvajärvi 2009, 208). Emotionaalinen työ on kuitenkin myös liitetty sukupuolen rakenteellisiin jakoihin, josta syystä tätä lähestymistapaa on nimitetty myös *strukturalistiseksi* (mts. 213). Ymmärrän ”rakenteellisen jaon” sukupuolijärjestelmänä tai sukupuolijärjestyksenä (Käyhkö 2006, 22–23; Hochschild 1983, 162–164), yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti neuvoteltuna ja muuttuvana rakennelmana, ”joka määrittää naisten ja miesten tehtäviä, oikeuksia ja velvollisuuksia” (Käyhkö 2006, 22), ja joka luokkarakenteen ohella määrittää missä määrin tunteiden hallinnointi yksityis- ja työelämässä on kenenkin tehtävä (Hochschild 1983, 162–163). Sukupuoli ei kuitenkaan sijaitse pelkästään rakenteissa, vaan se on ”toimintaa, sukupuolistuneita käytäntöjä ja tekemistä” (Käyhkö 2006, 23), kuten tunteetkin edellä mainitulla tavalla. Toiminta ja tekeminen kuitenkin tapahtuvat todellisuudessa, jossa ”modernit instituutiot, identiteetit ja kulttuurit rakentuvat kahden biologisesti ja anatomisesti ankkuroidun sukupuolen luonnollisuudelle” (Julkunen 2002, 47–48). Lyhyesti sanottuna, kun havainnoin sukupuolta ja siihen *liitettyjä* eroja ja ominaisuuksia kuten tunteita, ajattelen havainnoivani sukupuolen tekemistä, joka ei kuitenkaan voi tapahtua irrallaan sukupuolijärjestyksestä, joka jäsentää erityisesti tutkimuskohdettani, sukupuolittuneeseen hoivatyöhön (Näre 2012, 92; Anttonen 1997, 135; Skeggs 2002, 56–73; Hirvonen 2012; Henriksson 1998) kouluttavaa instituutiota.

3.4 Tutkimusetiikka

Välittömästi tutkimuskohdetta koskevat eettiset kysymykset voivat kohdistua tutkimusprosessin aineistonkeruuvaiheessa 1) tutkittavien kohteluun (pitäen sisällään informanttien ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioituksen, henkisen ja fyysisen vahingoittamisen välttämisen) ja 2) aineiston hankinnan juridiikkaan (joka koskee mm. tekijänoikeuksia ja henkilötietolakia, mutta limittyy myös laillisten oikeuksien lisäksi tutkimuskohdetta koskevien eettisten normien kanssa mm. luottamuksellisuuden, vaitiolo- ja salassapitovelvollisuuden osalta) (Kuula 2011.) Edellä mainittujen kysymysten, kuten myös mahdollisten aineiston hankinnan erityiskysymysten sekä tunnistettavuuden, anonymisoinnin ja arkistoinnin kysymysten voin vain olettaa olevan hyvän tieteellisen käy-

tännön (Kuula 2011, 34–39) mukaisesti ratkaistuja parhain päin tutkimuseettisellä ennakkoarvioinnilla sekä tutkimusprosessin kuluessa. Aineisto on, kuten sen esittelyssä on jo aiemmin todettu, anonymisoitu sekä haastateltavien nimien että oppilaitoksen osalta. Lopullisessa aineistohavaintojen esittämisessä analyysiluvuissa lainaan muun muassa Mari Käyhkön (2006) ammattikouluetnografiassaan käyttämää tapaa poistaa haastateltavien tunnisteet tutkimuksesta. Tutkimustehtävän tarkoitus tutkia ilmiötä eikä niinkään yksilöitä palvelee siten myös anonymisoinnin vaatimusta. Aineistokatkelmissa käytyjen keskustelujen seuraamisen helpottamiseksi käytän puhujista nimitystä haastattelija (lyhenne: H), Opettaja tai oppilas. Ryhmähaastatteluissa erottelen oppilaat toisistaan numeroilla alkaen numero 1:stä alkaen puhumisjärjestyksessä. Olen niin ikään poistanut havaintoaineiston lainauksista aikatunnisteet.

Tutkielmassa käytetyt etnografiset aineistot ovat olleet Pro Gradun aloittamishetkellä Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston verkkosivuilta ladattavissa, ja sen käyttöehdot ovat olleet rajoitettu tutkimukseen, opetukseen ja opiskeluun. Etnografisten aineistojen tekijänoikeudet kuuluvat sen alkuperäisille tekijöille, tässä tapauksessa Sirpa Lappalaiselle.

4 TURVALLISUUTTA TUOTTAVA AMMATILLINEN KÄYTÖS

Tässä analyysiluvussa kuvaan lähihoitajan ammatillista käytöstä ja sen opettamista. Kuvaan ensin kappaleessa ”4.1 Ammatillisuutta oppimassa” millaisista lähtökohdista ammatillisuutta aineiston oppilaitoksessa opetetaan. Siirryn tämän jälkeen kuvaamaan ammatillisuuden sisältöjä ensin esittelemällä ammatillisen käytöksen emotionaalisen perustan; turvallisuuden tunteen tuotannon. Tämän jälkeen esittelen ammatillista käytöstä sekä yleisesti että tunnesääntöjen näkökulmasta. Viimeiseksi tarkastelen emotionaalisen työn sukupuolijakoa, joka tulee näkyviin erityisesti vuorovaikutuksessa ”haastavan asiakkaan” kanssa.

4.1 Ammatillisuutta oppimassa

Ammatillisen koulutuksen oppimistilanteet rakentuvat yleensä sen varaan, millaisia tulkintoja oppilaitoksessa on tehty ammatillisista vaatimuksista (Turpeinen 2001, 32). Opettajilla on kouluinstituution luovuttama valta sekä määrittää tavat ja käyttäytymissäännöt, joita oppilaiden tulisi noudattaa (Käyhkö 2006, 123–124). Lähihoitajia kouluttavan oppilaitoksen opettajista moni kuvaa itseään ennemminkin *kasvattajina* kuin opettajina, ja vaikka kasvattajuus viittaa oppilaiden elämään myös oppilaitoksen ulkopuolella, välittömässä merkityksessä se tarkoittaa oppilaiden käytöksen kontrollointia kouluarjessa.

Opettajista nekin, jotka vastustelevat kasvattajuutta itsemäärittelynä, puhuvat opetuksen vaatimasta kasvatuksellisesta otteesta: vaatimus on saattanut tulla heille yllätyksenä heidän aloitettua työnsä tai työhistorian aikana. Kasvatuksellisen otteen vaatimus on opettajien puheessa seuraus siitä, että nuorimmat oppilaista ovat yhä nuorempia. Nuoren iän lisäksi puhutaan sisään otettujen opiskelijoiden määrien kasvamisen myötä ”kirjavista olosuhteista”, joista oppilaat saattavat nykyään tulla. Muutos paikannetaan 2000-luvun taitteeseen:

> *H: No tota sull on sitte aika pitkä perspektiivi tähän koulutukseen. Niin tota onks joku asia muuttunu?*
> *Opettaja: No mun mielestä toi on muuttunu... siis opiskelijat on muuttunu. Sanotaan, mä alotin 94 nää työt täällä, niin must tuntuu, ett johonki siihen 2000, siihen suunnilleen se pysy aikalailla samanlaisena ne opiskelijat. Mutt sen jälkee jotenki ni mun mielestä on valtavaa*

vauhtia tapahtunu muutosta. Ja se on nimenomaan tämmöstä niinku rauhattomuutta ja semmosta lyhytjänteisyyttä. Ett tota mikä on niinku tuonu isot haasteet, mihin ei esimerkiks kiinnitetty silloin minkäänlaista huomiota, kun on opettajan pätevyyttä itteleen käyny hankkimassa. Että se on niinku jouduttu täss kantapään kautta oppimaan. Ja sitte siinä sen myötä tullu tää tämmönen kasvatusvastuu. Ja silloin kun mä alotin, niin oppilaitokseen piti olla 18 vuotta ikäraja, ja sitte rupes tulemaa näitä 16-vuotiaita. Se oli jo jonkin näkönen, mutta siinä nyt ei vielä kovin radikaalia muutosta tapahtunu. Mutt tota nyt tuntuu, että nää on valtavan nuoria. Että täss niinku tämmönen kasvattajan rooli on tullu tosi isona osana tähän työhön, mikä ei alun alkaen... Must tuntuu, ett mä tulin niinku ammattia opettamaa ja sitte ikään kuin asiantuntijana tänne taloon, mutta nyt tuntuu, että mä oon yhä enemmän kasvattaja. Ett se on semmonen selkee iso muutos, mikä on tapahtunu.
H: Millasissa asioissa ihan konkreettisesti se näkyy?
Opettaja: Siis se näkyy siinä luokkatilanteessa, ett pitää koko ajan pitää järjestystä. Että... no tää ryhmä, mitä sä oot seurannu, ni täss ei semmosia ongelmia oo, ja tää on aivan niitä ainoita mun mielestä ainaki oman kokemuksen mukaan tässä nuorisoasteen lähihoitajakoulutuksessa, jossa on työrauhaa. Mutta se on niinkun semmosta jatkuvaa opetuksen keskeytystä ja tota asioitten läpipuintia ja siis aivan tämmösiä käyttäytymiseen liittyviä asioita. Ja sitte se, että yhä enemmän me ollaan tekemisissä näitten lasten tai nuorten siviilielämän kanssa. Eli yhteistyötä, palaveria vanhempien kanssa, lastensuojelun kanssa, ett semmonen niinku on lisääntyny aivan valtavasti, mikä sitte verottaa.

H: Miten, onks tää semmonen... tai sull on niinku pitkä... sä oot nähny tätä koulutusta alusta saakka, ni onks tää ollu sellanen koko ajan ollu juttu, vai onks täss tapahtunu jotain?
Opettaja: ## Ei! - Ett silloin kun mä oon alottanu 93, niin silloin ei ollu. Ett joskus niinku naurattikin, että hoitoalalle tulee nää kiltit tytöt, joilla elämä on hyvin.
H: Nii.
Opettaja: Vanhemmat on suojannu heitä, ja he on menestyny koulussa hyvin, ja he arvostaa tämmöstä hoitoammattia. Ja he tulee innolla ja opiskelevat tarkasti, ja oikeestaan ovat niinku liianki hyvillä ollu. Ett sitt ku he näkevät sitä elämän niinku kirjavampaa puolta siellä asiakkaissa, ni se onki sitt kova järkytys. Ett voiks tämmöstä olla, tai ei voi olla! Mutt ett pikkuhiljaa, sanosin, ett täss 2000-luvun jälkeen nyt tämmöstä, että nää meiän opiskelijatki tulee niistä kirjavista olosuhteista, ni se on alkanu lisääntyy. Ja minusta sitä tulee yhä enemmän.
H: Mitä sä luulet, mistä se vois johtua?
Opettaja: En osaa varmasti sanoa, mutta yks asia ehkä on, että tällä hetkellä me otetaan paljon isompia opiskelijamääriä kuin aikaisemmin. Aikasemmin me otettiin pieniä ryhmiä, me pystyttiin valikoimaan näillä meidän pääsykokeilla. Ni ne, joilla oli hyvät keskiarvot koulusta, jotka pärjäs, sai täält parhaimmat pisteet näissä matemaattisissa ja kielellisissä testeissä. Ku tietysti ehkä kertoo myöskin jotakin siitä kotitaustasta. Ett nyt tulee pienemmillä pistemäärillä. Ja ehkä tää yhteiskunnan niinku ajatus siitä, että kaikki nuoret tarvitsee

opiskelupaikan, ja tätä syrjäytymistä pitäis ehkäistä. Ett otetaan niinku näihin ammattikouluihin isompia määriä opiskelijoita. Pitääkin ottaa. Ja silloin me alennetaan vähän niitä pisterajoja. Ja aikasemmin ehkä karsittiin. Ett jos opettaja huomasi jossain haastatteluissa, tai jotenki tuli esille, että tällä ihmisellä nää elämän olosuhteet ei oo ihan kunnossa, ni se putos automaattisesti pois. Nyt ehkä katsotaan, ett jos muuten niinku ei oo mitään erityisiä syitä, ni ett jos elämä ei oo ihan kunnossa, ni se ei oo este tänne meidän kouluun tulolle. Ett voidaan kuitenki ottaa. Ni se voi olla, ett ihan tän suurentuneen määrän ja näitten vähän erilaisten pääsykoerajotusten myötä ni tänne sitte pääsee erilaisia opiskelijoita.

Opettaja viittaa suoraan opetussuunnitelman perusteisiin kirjattuun syrjäytymisen ehkäisyn tavoitteisiin oppilaanohjauksen taustalla; ohjauksen tavoitteena on saada peruskoulun päättävät nuoret ”jatkokoulutukseen alalle, jonne heidän on mahdollista päästä sisään” (Lappalainen, Mietola & Lahelma 2010, 43)[23]. Tästä on seurannut, ettei lähihoitajaopiskelijoiden joukkoa koosta enää ”kiltit tytöt, joilla elämä on hyvin”: ammatilliseksi kouluttaminen ei ole opettajan puheessa yksiselitteisesti opettamista, joka omaksutaan sellaisenaan ja häiriöittä. ”Elämän kirjavuus”, jonka kohtaamiseen aiempia lähihoitajaopiskelijoita tuli valmistaa, on tullut osaksi kouluarkea. Suomalaisen hoitajuuden koulutushistoriaa alkuvaiheista saakka värittänyt ”hoivatyövalmiuden” perusteella (Henriksson 1998, 109) sopivien ammatinharjoittajien valikointi (mts. 116) ei näytä koskettavan tämän oppilaitoksen arkea.

Koulu on yhteiskuntaan ja työhön sosiaalistava instituutio (esim. Antikainen, Rinne & Koski 2000, 30), ja ”koulumoraaliin” opettamisella on välineellinen suhde työmoraaliin ja itsekuriin kasvattamisessa (Käyhkö 2006, 123). Koulutyöskentelyn on historiallisesti katsottu myös ehkäisevän työläisnuorten oletettua pahantapaisuutta, ja laajemmin ”kunnon kansalaisten kasvattamisessa on ollut olennaista kasvattaa lapsia ja nuoria pienestä pitäen ahkeraan työntekoon” (mts. 133–134):

Haastattelija: Ku mä oon kuunnellu niinku, ett opiskelijoille aika usein puhutaan tämmösestä niinku ammatillinen käytös ja tällasia niinku juttuja, ni mistä se rakentuu?
Opettaja: […] [S]e lähtee niinku hyvin niinkun semmosta, mitä yleensäki työnajantaja ehkä odottaa tavallaan, että aika hirveen niinku perustavista asioista. […] Ja sitten jos pitää sopimuksista, esimerkiks noudattaa sopimuksia, ni seki on kiva asia. Että tulee silloin ku on

[23] Myös työmarkkinatuen myöntämiselle on nuorille koulutukseen hakeutumiseen liittyviä erityisehtoja, joilla pyritään varmistamaan nuoren peruskoulun jälkeinen kouluttautuminen (Lappalainen, Mietola & Lahelma 2010, 44, 53)

sovittu tuota. Ja lähtisin ihan tämmösistä perustavista asioista tavallaan. Ja sitte ku tietää, mitä... osaa kysyä, uskaltaa kysyä. Varsinki alkuvaiheessahan pitää pakostiki uskaltaa kysyä, ettei hölmöile tuota. Ja sitte ku osaa, ni tekee kunnolla ja ihan niinku kohtuuasenteella. Tota niin tämmösii mä aattelen, ett nää on hyvin tämmösiä niinkun yleisiä työelämävalmiuksia. Että ne ei liity mitenkään niinku erityisesti hoitajiin, vaan nehän on kaikilla oikeestaan ihan samat. Tietysti täss on tää palveluala, mutta niinku sillai. Näin mä sen ite miellän. Ja mä ajattelisin itse työnantajana, jos mä oisin työnantaja, ni ajattelisin nimenomaan tämmösiä yleisiä kvalifikaatiota enemmän ku tämmösiä niinku mitenkään kovin speciaalia. Että nehän oppii töissä sitte. Työpaikat on aina erilaisia. Että sillai mä tottunu ajattelemaa.

Oppilaita kasvatetaan ammatillisesti toimiviksi hoitajiksi tulevaisuutensa työpaikoille, joita opettaja kuvaa yleisesti palvelualaksi. Kuvaus on monimerkityksellinen: kyse on yhtäältä (hyvinvointivaltion) sosiaali- ja terveyspalveluista kansalaisille, mutta toisaalta *palvelutyöstä*[24], jolla viitataan palveluiden tuotannon lisäksi myös työn vuorovaikutuksellisuuteen ja asiakkaan palvelemisen taitoon.

4.2 Turvallisuuden tunne työnä

Hoitajan ammattitaito on suorassa yhteydessä hoidettavan henkilön sisäisen turvallisuudentunteen lisääntymiseen. Sanat ”asiallinen, kannustava, suvaitsevainen ja tahdikas” kuvaavat parhaiten hoitajan ammatillista työtapaa.
(Hoitamalla hyvää oloa (2008) –oppikirja,
kappale ”Hoidon sisäinen turvallisuus”, sivu 89)

Tämä analyysiluku käsittelee käytöstä, joka lähihoitajia kouluttavan instituution jakaman ymmärryksen mukaan tuottaa asiakkaassa tai hoidettavassa turvallisuuden tunnetta.

Yllä olevassa oppikirjan katkelmassa asiakkaan turvallisuuden tunteen lisääntyminen merkitsee hoitajan *ammattitaitoa* – taitoa, joka erottaa hyvän hoitajan huonosta ja ammattilaisen maallikosta. Oppikirja määrittelee alan ammatillisen sanaston mukaisesti potilaan turvallisuuden tunteen ”*hoidon sisäiseksi turvallisuudeksi*”[25]. Sisäisen turvallisuu-

[24] Lähihoitajan työ ei ole suomalaisessa ammattiluokituksessa palvelutyö vaan oma ammattiluokituksensa, toisaalta palvelua hyödykkeenä määrittää aineettomuus, prosessimaisuus, tuottamisen ja kuluttamisen samanaikaisuus, sekä asiakkaan osallistuminen itse palvelutapahtumaan (Donabedian 1987).
[25] ”Hoidon *sisäinen* turvallisuus” eli hoidettavan turvallisuuden tunne erotetaan Hoitamalla hyvää oloa –oppikirjassa käsitteellisesti ”hoidon *ulkoisesta* turvallisuudesta”, jolla tarkoitetaan ”*ympäristön, toiminnan, menetelmien ja välineiden turvallisuutta*”.

den tunne syntyy oppikirjan mukaan potilaan tai hoidettavan luottamuksesta ”*sekä itseensä että toisiin”*. Tämän luottamuksen ja turvallisuuden tunteen synnyttämisen, kasvattamisen ja ylläpitämisen ruumiilliseen työprosessiin lähihoitaja osallistuu työpanoksellaan, jonka yksi vaihtelevista institutionaalisista määritelmistä lukee sitaatissa: näyttäytyminen ja käyttäytyminen *asiallisena, kannustavana, suvaitsevaisena* ja *tahdikkaana*. Emotionaalisen työn kolmesta peruskriteeristä (Hochschild 1983, 147) kaksi ensimmäistä, vuorovaikutustilanne asiakkaan kanssa ja tunnetilan tuottaminen toisessa ihmisessä, täyttyvät tässä ammattitaitoa määrittelevässä katkelmassa eksplisiittisesti. Kolmas kriteeri, ”työntekijän emotionaalisen toiminnan kontrolli koulutuksen ja valvonnan keinoin” (mt.), ilmenee siten, että turvallisuutta tuottava vuorovaikutus määritellään nimenomaan *ammattitaidoksi* ja *ammatillisuudeksi*, eli oikean- ja halutunlaiseksi käytökseksi (Fournier 1999, 284–286).

Ammattioppilaitosten käytännön opetus rakentuu sen varaan, millaisia tulkintoja instituutiot tekevät ammatillisista kvalifikaatioista. Nämä tulkinnat sisällytetään opetussuunnitelmiin ja opetetaan opiskelijaryhmille. (Turpeinen 2001, 32.) Tutkimuksen kohteena olevan oppilaitoksen tulkinta kvalifikaatioista on jäsentynyt hierarkkisesti siten, että praxiksella ja tiedolla on järjestys, jossa emotionaalista työtä korostetaan ensisijaisena muihin ammatillisuuden osa-alueisiin nähden. Hierarkia näkyy hoitotoimenpiteiden ja emotionaalisen työn vastakkainasettelussa: emotionaalinen työ ja sen tuottamama sisäinen turvallisuus nostetaan tärkeimmäksi taidoksi, tai emotionaalinen työ nimetään kaiken lähihoitajan toiminnan läpäiseväksi taidoksi, joka tekee toiminnasta kokonaisuutena ammatillista. Vastakkainasettelu ilmenee esimerkiksi hoitotyöhön kuuluvien toimenpiteiden kutsumisessa vähättelevään sävyyn ”tempuiksi”:

> *Haastattelija: Ja onhan se ihan mieletöntä kattoa, ett miten joku fokusoituu johonki kanyylin laittamiseen niinku, suunnilleen purkaa sen osiin.*
> *Opettaja: Joo. Mutta apinahan osaa laittaa kanyylin, mutta se kaikki muu siinä sitte.*
> *H: Nii.*
> *Opettaja: Niin ku me aina sanotaa, että kyllähän apina temput oppii. Se, että mitä kaikkea muuta siihen liittyy, ni se on sitte se, mihin ihmistä tarvitaan. Ett kun ne välillä juoksee niitten temppujen perässä.*
>
> *Opettaja: Ja että itse asiassa se niinkun henkilökohtainen vuorovaikutustaito on vielä paljon tärkeempää kuin se, että osaat varmasti laittaa sen lakanan oikein sinne. Tai totta kai täytyy osata katetroida tai täytyy osata laittaa joku iv-neula oikein, jotain tämmösiä.*

Mutta niinku se tempun oppiminen ei vielä liity niinku siihen, ett hei, minusta tulee hoitaja, vaan se on temppuna vielä.

Ammatillisuutta määriteltäessä ”temput”, eli hoidossa tehtävät toimenpiteet ovat fordistinen perustaso, kyky toistaa opetetut asiat mekaanisesti[26]. Oppilailla on tapana ”juosta temppujen perässä”, minkä tulkitsen tarkoittavan heidän keskittymistään oppilaitoksen määrittelemän ammatillisuuden näkökulmasta vähäpätöisiin yksityiskohtiin. Opettajan näkökulmasta olennaisempaa on ”se kaikki muu siinä sitte”; työn tekninen osuus tulee tehdä määrätyllä tavalla ja tyylillä. Lähihoitajakoulutuksen alle 30-vuotisen historian alkuvaiheessa 90-luvulla, opiskelijoiden odotuksia kuvattiin myös ”epärealistisiksi”, koska ”työharjoittelussa ennakkoon asetetut tavoitteet eivät kohdistuneetkaan asiakkaan kokonaisvaltaiseen hoitoon vaan toimenpiteiden harjoittelemiseen” (Rintala & Elovainio 1997, 31). Alan toimijoista myös ammattiliitot intresseineen ovat tärkeä osa ammatti-identiteetin luomista ja ammattitaidon institutionaalisia määrittelyjä, joilla haetaan myös yhteiskunnallista arvostusta ammatille ja ammattilaisille (mm. Henriksson 2011). Koulun päättäjäisjuhlissa jaettujen ammattiliittojen stipendien antamisperusteissa esiintyy niin ikään vuorovaikutuksellisuutta ja tunnetyötä:

Sitten alkoi stipendien jako, joka kestikin klo 15 asti. […]
Hyvinvointialan liitto: ”ammatillinen ote, hengen luoja”,
Suomen lastenhoitajaliitto: hyvät vuorovaikutustaidot, osannut käyttää luovia menetelmiä opiskelussa ja työssä (palkinto oli hanskanukke ja kirja).
[Ote kenttäpäiväkirjasta, 30.5.[vuosi poistettu] Valmistujaisjuhla [kirjaamispäivämäärä poistettu]. Alleviivaukset V-AV]

Emotionaalisen työn ja hoitotoimenpiteiden dikotomia kuuluu viralliseen ammatilliseen käsitteistöön, mutta niiden *hierarkkinen suhde* ei ole kirjoitettu lähihoitajien oppikirjaan. Se kuitenkin näkyy koulutuksessa institutionaalisina tulkintoina ja viime kädessä oppilaiden omaksumina käsityksistä *ammatillisuudesta*: vuorovaikutus tunteiden välittämisen ja synnyttämisen keinona toistuu ammattillisuutta määriteltäessä oppilaiden haastatteluissa. Opettajan näkemyksen mukaan ammatillisuuden omaksuminen myös vähentää oppilaiden ”temppujen perässä juoksemista”. Näin ammatillisuuden hierarkkinen järjestys kirjoittautuu osaksi tapaa ymmärtää ammatillisuus:

[26] ”Tieteellisen liikkeenjohdon” kehittäjän Fredrick Taylorin (1911, 40) kuvaelma ositetun työprosessin yksinkertaisimmasta suoritteesta oli kuuluisaksi tullut lause, jonka mukaan gorilla voitaisiin kouluttaa ihmistä tehokkaammaksi kyseisessä (rautavalun) työtehtävässä.

Oppilas: [E]i se pelkkä se tieto ja taito et osaat laittaa jonkun EKG:n tohon rintaan ja et ei se oo se tärkein, et ehkä se tärkein joka sulkee sen koko ympyrän on se sosiaalinen ja se anti mitä osaa antaa itsestä ulos.

Emotionaalisen työn tärkeyttä määrittelee käänteisesti se, että epäammattimaiseksi kuvaillaan ensisijaisesti vetäymistä ja pidättäydymistä vuorovaikutuksesta hoitotilanteissa ja työyhteisössä. Epäammattimaisuutta voidaan luonnehtia esimerkiksi ”liukuhinatyöksi”: hoitotoimenpiteiden suorittamiseksi, lasten vahtimiseksi tai muiden työtehtävien tekemiseksi ottamatta sosiaalista kontaktia hoidettavaan.

H: Mikäs olis sellainen niinku katastrofaalinen tapaus?
Oppilas: Ai asiakkaista vai?
H: Niin tai hoitaja tai millainen hoitaja niinku ei sun mielestä sovi alalle tai tyyppi?
Oppilas: No semmoinen joka vaan niinku tekkee liukuhihnatyötä. Aika paljon sen huomaa niinku töissä että silleen samat hommat tehhään joka toisen jälkeen mutta sitten kun osaa jutella sille asiakkaalle ihan tällee niin tai joka ei puhu mittään, on vaan hiljaa ja tekkee töitä tai sitten se ei tee töitä vaan se istuu jossain?

Oppilas: Jos potilas vaik avautuu silleen ja kertoo peloistaan ja sit se hoitaja ei osaa mitenkään siihen reagoida tai silleen välttää tai miten sen sanois. Niinku miten sen sanoo. Ei välttää vaan siis ei niinku kiinnitä huomiota siihen potilaaseen niinku pitäis.

Alalle sopimaton henkilö ei yksinomaan jätä työtä tekemättä, vaan jättää *emotionaalisen työn* tekemättä (vrt. Hochschild 1983, 129: ”*go into robot*”): epäammattimaisuutta on oikeanlaisen *käytöksen* puuttuminen työn suorittamisesta.

Hoivan teoriaa ja institutionaalisia määrittelyjä koskevassa keskustelussa hoivatyön[27] ”tunnekehystystä” on kritisoitu siitä, että samalla kun ammatillista arvostusta pönkitetään korostamalla mieltä ja tunteita, hoivatyön määrittelyistä katoaa arkinen toisto, lika ja ruumiillisuus, jotka ovat kuitenkin työn olennaisia ja siitä erottamattomissa olevia puolia (Tedre 2004, 64–65, 72). Lähihoitajakoulutuksessa voi nähdä samoja työn ”henkisyyttä” korostavia tendenssejä. Tämä korostus ei välttämättä liity ainoastaan käsitykseen ruumiillisuuteen liittyvistä rutiininomaisista töistä alempiarvoisina: sairaanhoidollisten toi-

[27] Hoivan käsite ei ole selvärajainen, mutta lähihoitajan töistä mm. vammaistyö, vanhustyö sekä sairaanhoidon yhteydessä tehtävä ”huolenpidollinen” työ on ymmärrettävissä hoivatyöksi.

menpiteiden (kuten kanyloinnin) kutsuminen ”tempuksi” jonka ”apinakin oppii” voi ajatella myös rakentavan lähihoitajalle omaa, emotionaaliseen työhön perustuvaa ammatillisen osaamisen aluetta hoitotyön hierarkkiseen työnjakoon erotukseksi sairaanhoidosta.

4.3 Sosiaalinen, ihmisten kanssa toimeen tuleva, rauhallinen

Seuraavaksi tarkastelen aineistossa esiintyviä ammatilliseen käytökseen liitettyjä ominaisuuksia kahdessa eri analyysikappaleessa. Mari Käyhkö (2006, 125–142) on siivoojakoulutusta käsittelevässä etnografiassaan erotellut ”siivoojan perushyveitä”[28]; kasvatuksellisia opinkappaleita joilla ammattikoulutettavien oletuksellisesti vääränlaista asennetta työtä kohtaan pyritään säätämään oikeanlaiseksi suostuttelevan vallankäytön keinoin. Lainaan Käyhkön (mt.) tapaa erotella vastaavia hyveitä aineistostani, keskittyen hyveisiin jotka ovat turvallisuuden tunteen tuotannon kannalta olennaisia. ”Sosiaalinen” kuvailee ammatilliseen käytökseen kuuluvaa aloitekykyä, joka on osa turvallisuuden tunteen tuotantoa. ”ihmisten kanssa toimeen tuleva” kuvaa lähihoitajan emotionaalista työtä sen sosiaalisessa ympäristössä sekä työntekijänä että työyhteisön jäsenenä. ”Rauhallinen” kuvaa lähihoitajan työtapaa joka luo ympärilleen rauhallisuutta ja siten turvallisuutta. Nämä hyveet ovat metodologisesti enemmän aineistolähtöisiä ja suoria lähihoitajalta halutun käytöksen kuvauksia, siinä missä luku ”Asiallinen, kunnioittava ja kiltti” on teoriapitoisempi, ja muodostuu aiempaa enemmän niiden tunteiden välittämisestä, jotka osaltaan synnyttävät myös turvallisuuden tunnetta.

Lähihoitajan ammatillista käytöstä määritellään taajaan ”sosiaaliseksi”, millä saatetaan viitata joko vuorovaikutuksellisuuteen ja valmiuteen vuorovaikuttaa yleisesti, tai ihmisten kanssa toimeen tulemiseen.

> *Haastattelija: Onks toi sosiaalisuus joku tommoinen ton työn edellytys tai vaatimus tai?*
> *Oppilas 1: No onhan se aika hyvä siis.*
> *Oppilas 2: Mun mielestä ainakin jos sä meet just, jos sä oot sosiaalinen ihminen ja tapaat ensi kertaa jonkun vieraan potilaankin niin se on vaan paljon helpompaa kun se, et sä oisit vähän niin kun hiljaisempi.*
>
> *Oppilas: [Hyvä lähihoitaja on, V-AV] sellai tietenkin hirveen sillai sosiaalinen.*

[28] Käyhkö (2006) mukaan hyveellinen siivooja on 1) täsmällinen, 2) rehellinen, luotettava ja vastuuntuntoinen, 3) ahkera, työteliäs ja tehokas, 4) sisukas ja sitkeä sekä 5) kuuliainen, itsenäinen ja joustava.

H: Millaisia siinä on sitten tai mitä sä sitten ajattelet että millainen pitäis olla lähihoitajan ensi tai niin kun ensihoidossa, et millainen on hyvä lähihoitaja siinä?
Oppilas: No toi on paha kysymys. No sosiaalinen ja semmoinen rohkea ja selkeästi tai suht selkeästi itseään ilmaiseva, et sellainen sosiaalinen ja sosiaalisuus ja itsensä ilmaisu on ehkä tärkeimpiä.

Oppilas: Ett on niinku avoin ja sosiaalinen ja mukava, ni niillä pääsee aika pitkälle mun mielestä siell kentällä.

Valmius ja halu vuorovaikuttaa sanallisesti ja sanattomasti hoidettavan tai asiakkaan kanssa ”kentällä” eli työympäristössä näyttäytyy työn vähimmäisvaatimuksena ja ammatillisuuden määritelmän täyttämisen alakynnyksenä. Eräs opettaja tiivistää ammatillisuuden, ”*se on sitä asiakkaan kohtaamista*”. Lähihoitajakoulun oppilaat ovat noviiseja, joita sosiaalistetaan työyhteisössä ja potilaiden tai hoidettavien kanssa vuorovaikuttamiseen: vuorovaikutuksen olennaisuutta korostetaan oppilaitosarjen lisäksi lähihoitajaopiskelijoille tarkoitetussa Hoitamalla hyvää oloa (2008) –oppikirjassa, joissa jo kappaleiden otsikot ”*Hyvä vuorovaikutus on hoitosuhteen perusta*” ja ”*Hyvä hoitaja on aktiivinen kuuntelija*” määrittelevät vuorovaikutuksen ytimelliseksi ammatillisuuden osaksi.

Aineistossa on melko tyypillistä kuvailla ammatillisen käytöksen sisältöjen omaksumista ”ammatillisen kasvun” tarinoilla. Näissä lyhyissä tarinallisissa kuvaelmissa opettaja kuvaa joko oppilaiden joukkoa tai yksittäistä oppilasta, joka koulutuksen aikana alkaa toimia toivotulla, ammatilliseksi määrittyvällä tavalla. Tyypillistä on, että kasvaminen epäammatillisesta kohti ammatillista tapahtuu ”kentällä” eli työssäoppimisjaksoilla:

H: Tapahtuuks siinä sitt joku semmonen... sitt siellä, jos aattelee vaikka tätä ryhmää, ni siellähän on hirveen monenlaisia tyyppejä, on hiljasempia ja on sitte jotenki ekspressiivisempiä, ni tapahtuuks siellä sitte niin, että kentällä muuttuu se?
Opettaja: Kyllä! Kato ku must tuntuu, ett siihen tulee se ammattimaisuus. Ett ku sä meet ammattityöntekijänä, sä puet ne vaatteet päälle, ni sun täytyy tavallaan ottaa toisenlainen rooli. Sun täytyy olla sen ammattis edustaja. Sun täytyy selvitä siitä sun työstä. Ja sun täytyy sitten niinku tavallaan ottaa ja jutella niitten potilaitten kanssa. Vaikka sä et ehkä normaalisti sitä tekis siviilielämässä, sä voit olla hyvinki hiljanen. Mutt sitte ku sä teet sitä työtä, ni sä huomaat, että sä vaan niinku... se muuttuu se rooli niinsanotusti. Että esimerkiks mull on nyt opiskelijoita, jotka alussa... mä sanoin, ett sä et voi jatkaa tätä, jos et sä saa suutas auki. Että ei tästä niinku tuu mitään, jos et sä sano potilaalle sanaakaan, kun sä kuljetat sen paikasta a paikkaan b, niinku ett eihän täst tuu... tää tulee hylätyks tää kenttä - suurin piirtein. Ja nyt loppuvaiheessa ni sanottii, että on ihanaa, ku tää potilaitten kanssa niin ihanasti tulee toimeen tää

opiskelija, ja on niin ammatillinen ja rauhallinen ja sellanen, luo turvallisuuden tunnetta ja niin poispäin.

Opettaja kuvailee kuinka työntekijän ”rooliin” astuessa oppilaan kyettävä olemaan sosiaalinen, oli hän työn ulkopuolella millainen tahansa. Muuten oppilasta uhkaa hylätty arvosana. Tarinan oppilas kuitenkin TOP-jakson kuluessa ”sai suunsa auki”. Vetäytyvästä tai epävarmasta oppilaasta tuli *ammatillinen*; rauhallinen, potilaiden kanssa toimeentuleva ja turvallisuuden tunnetta luova.

Vaikka vuorovaikutuksellisuus – ”suun aukaiseminen” – itsessään on lähinnä välttämätön (mutta ei riittävä) lähtökohta emotionaalisen työn tekemiselle, se saattaa määrittyä turvallisuuden tuottamisena jo sinänsä esimerkiksi ensihoidon työtehtävissä:

Opettaja: Ja sitten kuitenkin jos ajattelee sairaankuljetusta, tai kyllä polillakin, kyllä se lähihoitaja on lähellä sitä potilasta. Niin kyllä se on se, joka potilaalta kyselee voinnit, ja matkalla ambulanssissa kertoilee tapahtumista, mitä seuraavaks tapahtuu, tai juttelee potilaitten kanssa. Ja jos ei siihen kykene, ni sehän on yks iso osa tätä työtä, että ei pysty niinkun kommunikoimaan potilaitten kanssa. Se on hirvee tärkeetä! Mä oon aina sanonu, ett kukaan ei kato, että osaat sä laittaa sen --- yhellä tai kahella kertaa, mutt sen potilas heti huomaa, jos et sä puhu sille mitään. Ett se on hirveen tärkeä turvallisuuden tunteen luojanakin.

”Sosiaalisuuden” korostuminen (muiden, lähinnä luonteenpiirteiksi yleisesti ymmärrettyjen ominaisuuksien ohella) hyvän lähihoitajan, hyvän hoitajuuden ja ammatillisuuden kuvauksissa sivuaa koulussa korostuvan emotionaalisen työn merkityksen kanssa sosiaalipoliittista hoivakehystystä, jossa rutiininomainen ruumiillinen (palkka)työ loistaa poissaololla ammattitaidon määritelmistä (Tedre 2004). Tedre (2004, 72) kuitenkin huomauttaa, ettei selkä peseydy eivätkä vaipat vaihdu emotionaalisella työllä. Hiljaa rutiininsa suorittava hoitaja olisi virallisen hoivakehystyksen (mt.; Tedre 2003) lisäksi myös laajemmin sosiaali- ja terveysalalle työntekijöitä kouluttavan instituution sisäisen logiikan näkökulmasta ammattitaidoiltaan puutteellinen, minkä opettajan mukaan emotionaalisen työn kohde eli ”potilas heti huomaa”.

Lähihoitajan työn sektorienvälisyys ja horisontaalinen työn laajuus näkyvät ammatillisuuden institutionaalisissa määrittelyissä kouluarjessa: ”sosiaalisuuden” saama toinen merkitys on kyky tulla toimeen monenlaisten ihmisten kanssa ja sosiaalisesti vaihtelevien tilanteiden hallinta. Lähihoitajan tulee kyetä mukautumaan erilaisten ihmisten kanssa toimimiseen ja säilyttää sosiaalisuutensa niin asiakkaiden kuin henkilökunnan kanssa:

Oppilas: Ammatillinen, no siis semmonen, et tota se on tosi laaja käsite tai semmonen no ammatillinen tarkottaa just semmosta, että osaa niinku tehä sen työnsä hyvin ja on niinku ammatillinen eri tilanteissa osaa puhuu niille omaisille osaa puhuu potilaalle eri-ikäsille.

Oppilas: Et ei oo tual työpaikalla sillee ihan sama, et mä oon huomannu tual parissa paikassa, et ihan tullu niinku se miten ne tekee töitä siällä, et pitää vaan olla semmonen, et kunnioittaa kaikkii ja osaa puhuu eri ikästen kanssa, et on niiden tasolla, jos teitittely esimerkiks tai sitten jos on lasten kanssa niin ni menee niiden tasolle.

Lähihoitajan pitää osata puhua niin omaisille, hoidettaville kuin työ-yhteisönsä jäsenille sopivin tavoin. Kyse ei ole pelkästään ulospäinsuuntautuneisuuden ja vuorovaikutuksellisuuden korostamisesta, vaan ”kaikkien kunnioittamisesta”: lasten ja vanhusten kanssa vaadittavien käytös- ja toimintatapojen omaksumisesta, teitittelystä ja huomioon ottamisesta. Kaksi oppilasta kytkee huomioon ottamisen myös työpaikkojen sääntöihin ja työyhteisöön:

H: No millanen siell pitää olla - työelämässä?
Oppilas 1: (nauraa)
Oppilas 2: Työpaikan sääntöjen mukanen.
Oppilas 1: Nii.
Oppilas 2: Että se... no, nii.
Oppilas 1: No, nii.
Oppilas 2: Noudattaa sääntöjä, sitt kaikkia työpaikan sääntöjä. Sitte on niinku, ottaa myös muut työntekijät huomioon, ett ei voi ite olla siell semmonen...
Oppilas 1: Omaan napaan tuijottaja.
Oppilas 2: Nii, pitää ottaa kaikki huomioon sillee.

Ominaisuudet, jotka ilmentävät koulussa jäsentyvää käsitystä lähihoitajan ammatillisuudesta, vastaavat pitkälti myös brittiläisten työväenluokan naisten hoivatyön olennaisiksi taidoiksi nimeämiä, ”naisen velvollisuuksia” ilmentäviä atribuutteja: epäitsekkyys, muiden laittaminen etusijalle, ystävällisyys ja niin edelleen (Skeggs 2002, 68). Eräs opettaja liittää haastattelussaan toiveensa oppilaiden ammatillisesta kasvun suunnasta juuri altruistisuuteen:

Opettaja: Sitten että ne olis sosiaalisesti vahvoja. Eli just niin ku mä puhuin tossa aikasemmin, että ne tulis toimeen niitten potilaitten kanssa. Kuuntelis niitä ja olis niitten asianajajia. Koska ne kuitenki on siinä potilaan peruhoitotyössä. Ja ne osaa paljon semmosia taitoja, mitä sitten välttämättä sairaanhoitajat ei.

Heti sairaanhoitajakoulutuksen alkuvuosina Suomessa koulutukseen liittyi kasvatuksellisuutta, jossa ”koulutetun sairaanhoitajan tuntomerkki” oli työn hierarkian omaksuminen ja siihen sopeutuminen ilolla ja vapaaehtoisuudella. Feminiiniset ammattitaidon määreet olivat auktoriteetin hyväksymisen ohella juuri epäitsekkyys, palvelualttius ja sovinnaisuus. (Henriksson 1998, 117). Oppilaat mieltävät epäammatillisuudeksi ”omaan napaan tuijottamisen”, joka on näiden vanhojen terveysalan ammattitaidon määreiden vastakohta. Samalla se merkitsee heille myös työpaikan sääntöjen vastaisuutta. Opettajan mainitsemalla ”asianajajuudella” on toteutumismahdollisuus ”välittäjäroolissa” (vrt. Henriksson 1998, 109), lähimpänä hoidettavaa. Myös opettaja näkee lähihoitajan ammatillisuuden ja osaamisen toteutumisen tilan terveystyön ammatillisessa hierarkiassa juuri tässä eniten hoivasisältöisessä positiossa, hoidettavan ja sairaanhoitajien sekä lääkäreiden välissä.

Lähihoitajan työssään suorittamat hoidolliset toimenpiteet voivat aiheuttaa kipua ja saattavat pelottaa hoidettavaa. Hoitajan ammatillinen käytös voi lievittää pelon tai ahdistuksen tuntemuksia. Erään oppilaan mukaan lähihoitajan tehtävä on ”*luoda niinku siihen ympärille ja potilaisiin ja muihin asiakkaisiin siinä semmoista rauhoittavaa”*. Toisen ihmisen rauhoittaminen käyttäytymällä itse rauhallisesti lienee universaali toimintatapa, mutta se pätee hoitajan työtehtävien lisäksi myös kaupallisissa, palveluluonteisissa töissä: esimerkiksi kosmetologin työssä ”rauhallista tilannetta luodaan myös järjestelmällisesti omalla rauhallisuudella” (Korvajärvi 2016, 122). Toisin kuin ihonhoitajan työssä, lähihoitajan työssä tämä ylhäältä päin saneltu ja toivottava ”asiakkaiden mielentilan muutos” (mts. 112) ei välttämättä ole olennaista juuri asiakassuhteelle, liikkeen maineelle ja tuloille, vaan sillä voi olla myös ratkaiseva merkitys hoivan ja hoidon toteutumisen kannalta: Ensihoidon työtehtävissä asiakkaisiin rauhallisuutta luova hoitajan rauhallisuus heijastuu myös hoidon ulkoiseen turvallisuuteen, koska rauhallisuuden ilmapiiri edistää ”fiksujen ratkaisujen” tekemistä:

> Oppilas: *Tavallaan niinku paineensietokyky, et vaik tuntuu et täs keikas kasaantuu hirveesti juttui tulee ja on kiire koko ajan niin pysyy kuitenkin rauhallisena et pystyy tehä semmoisii fiksui ratkaisui ja luoda niinku siihen ympärille ja potilaisiin ja muihin asiakkaisiin siinä semmoista rauhoittavaa. Mun mielest se on yks aika hyvä mitä tuolla kentäl huomas ku oli semmoinen. Pysyy ite rauhallisena niin se niinku rauhoittaa muitakin.*

Rauhallinen käytös koostaa muiden, tässä tutkielmassa myöhemmin käsiteltävien emotionaalisen työn piirteiden kanssa ammatillisen käytöksen kokonaisuuden.

Seuraavassa kappaleessa käsittelen oppilaan mainitsemia kunnioittavuuden, tahdikkuuden ja kiltteyden tunnesääntöjä.

4.4 Kunnioittava, tahdikas ja kiltti

Lähihoitajan ja hoidettavan välinen vuorovaikutus ei tapahdu yksityisen alueella ideaalityyppisesti kahden tasa-arvoisessa asemassa olevan ihmisen kesken. Hoitosuhdetta kuvataan Hoitamalla hyvää oloa –oppikirjassa epäsymmetriseksi suhteeksi:

> *Vuorovaikutuksen lähtökohtana ovat asiakkaan tarpeet ja niiden tyydyttäminen. Hoitajalla on oma yksityiselämänsä ongelmineen, mutta näiden pohtiminen asiakkaan kanssa ei ole ammatillista hoitotyötä. Lähihoitajan ei kuitenkaan tarvitse olla työssään persoonaton.*
> [Hoitamalla hyvää oloa –oppikirja (2008), Hoitotyö ja viestintä, sivu 67]

Oppikirjan kuvaelma ammatillisesta vuorovaikutuksesta antaa ymmärtää, että hoitajan ”yksityiselämän ongelmat” tulee häivyttää vuorovaikutustilanteista. Tämä on yksi tyypillisin emotionaalisen työn piirre: työntekijän omien tunteiden säätely tai tukahduttaminen toivotun tunteen aikaansaamiseksi vuorovaikutuksen toisessa osapuolessa (Hochschild 1983, 147). Asiakas tai potilas tarvitsee hoitoa ja on siksi haavoittuvassa ja alisteisessa asemassa hoitajaan nähden. Hoitajaa koskee määrätyt institutionaaliset säännöt joita ovat lainsäädännön, eettisten periaatteiden ja organisatoristen tavoitteiden lisäksi *tunnesäännöt*, joista jälkimmäisiä voidaan paikantaa ammatillisuutta määrittelevästä puheesta. Vaikka tunnesäännöt sinänsä perustuvat arkiseen vuorovaikutukseen ja jäljittelevät niitä, ne eivät ole arkisen vuorovaikutuksen tavoin yhtä avoimesti neuvoteltavissa ja muokattavissa (Hochschild 1983, 19)[29]. Lähihoitajaa koskevien tunnesääntöjen institutionaali-

[29] Lähihoitajan palkkatyön ja yksityiselämän tunnesäännöt voivat saattavat olla useasta syystä erityisen limittyneet: Kotitalouksissa tehdään informaalia palkatonta hoivatyötä, ja toisaalta osa palkkatyömuotoisesta, koulutetun työvoiman hoivasta tehdään asiakkaiden kotona kotihoitona. Pohjoismaissa hoivan yhteiskunnallistaminen eli hoivan tuottaminen ammattilaisten tekemänä palkkatyönä (Anttonen & Zechner 2009, 27) on osa tasa-arvoajattelua. Ammattikuntana lähihoitajat ovat asettuneet yhteiskuntapoliittisten muutosten tarjoamiin (työ)paikkoihin (Julkunen 2004, 169).

suudesta kertoo niiden korkea asema ammatillisen oppilaitoksen kasvatuksellisessa hierarkiassa ja se, että niiden mukaisesti toimimista ja tuntemista kutsutaan koulussa *ammatillisuudeksi*.

> *Oppilas: Vaik ei ois hirveen sellainen sosiaalinen päivä ittellä niin sitten täytyy silti osata olla sellai välittävä ja huomioiva ja osata kuunnella sitä ihmistä eikä vaan tehdä työtä ja lähtee pois. Niin välittää sitä sellaista hoitajuutta niinku ihmiseen, et sitä varten ollaan paikalla.*

Oppilaan kuvaama sosiaalisuus ei ole mitä tahansa vuorovaikutukseen asettumista, vaan ammatillisen käytöksen mukaista, turvallisuudentunnetta synnyttävää ja ylläpitävää sosiaalisuutta, kuten luvun 4.2 alussa lähihoitajan oppikirjasta lainattu ”hoidon sisäistä turvallisuutta” kuvaava katkelma antaa ymmärtää. Oppilas kuvaa yllä olevassa katkelmassa turvallisuuden tunteen synnyttämiseen pyrkivän emotionaalisen työn kaksisuuntaisuutta: omista tunteista *riippumatta* lähihoitajan täytyy osata olla *välittävä*, *huomioiva*, välittää hoitajuutta hoidettavaan ja synnyttää hänessä tuntemus, että häntä varten ollaan paikalla. Emotionaalisena työnä tämä tarkoittaa oman olemuksen ja käytöksen muokkaamista joko pyrkimällä tietoisesti voimistamaan turvallisuuden tuotantoon soveltuvia tunteita tai tukahduttamalla siihen sopimattomia tunteita, tai viime kädessä teeskentelemistä (Vrt. *surface acting*, Hochschild 1983, 33, 35–38). Kun lähihoitajasta sanotaan hoitotyön oppikirjassa, ettei hänen tarvitse olla ”persoonaton”, on persoonallisuus ymmärrettävä kuitenkin esitykseksi, jolle ammatillisuuden tunnesäännöt muodostavat rajat.

Haastatteluaineisto ei anna paljoakaan mahdollisuuksia lähihoitajaopiskelijoiden sisäisten tuntemusten ja niiden muokkauskeinojen erittelyyn, mutta aineistosta on eroteltavissa millaisia julkisia esityksiä lähihoitajan on kouluinstituution näkökulmasta kyettävä luomaan tuottaakseen turvallisuutta.

Asiakkaita ja hoidettavia kohtaan ilmennettävistä tunteista useimmin mainitaan kunnioitus. Asiakkaan arvostamista ja kunnioittamista ilmentävät käytöstavat ja ”asiallisuus”:

> *H: No tota sit nää opettajat aika paljon niin ne puhuu tämmöisestä ammatillisuudesta niin tuota mitä te ajattelette, että mitä se ammatillisuus tarkoittaa?*
> *Oppilas 1: Hyvii tapoja.*
> *Oppilas 2: […] Kyl siin niinku semmoinen et arvostaa niitä potilaita ja muita ketä siellä on ja toimii sillä tavoin niinku kunnioittaa muita ja on semmoinen asiallinen. Näyttää et on ammattilainen.*

H: Mistä sitä tunnistaa sellaisen ihmisen?
Oppilas: Ai joka käyttäytyy ammatillisesti hyvin vai?
H: Niin.
Oppilas: No vaikka jossakin tämmöisessä tilanteessa voi katsoa silmiin ja silleen ja on semmoinen ystävällinen ja niin.

Oppilas: Ei saa siis niinku provosoida tai niinku sen tai pystyis sanoon vaik minkälaisia käytännön esimerkkejä mut niinku silleen ammattitaitoinen, on kohtelias.

Oppilas: Siinä vaiheessa se opettaja ton [ammatillisuuden, V-AV] on yleensä tuonut esille kun on, jos on käytös ollut semmoista epäammattimaista. Siitä mun mielestä tulee aina ammatillisuus mieleen et hyvät käytöstavat.

H: Hmm ja sit sellainen kanssa missä niinku, mistä kuulee puhuttavan niin on joku tällainen ammatillinen käytös. Niin mitähän ne opettajat mahtaa sillä tarkoittaa tai?
Oppilas: No että ossaa käyttäytyä hyvin.

H: Liittyks toi [TOP-jaksojen arviointi, V-AV] vähän enempi siihen niinku työkavereihin tai jotenkin, et tai et niinku työyht.. vai ajatellaanko siinä että potilaatkin on niinku työyhteisöä tai?
Oppilas 1: joo.
Oppilas 2: Miten sä hoidat sitä, käyttäydyt siellä ja.
Oppilas 3: Miten sä niinku miten tän nyt sanois, kunnioitat potilaita ja niinku käyttäydyt potilaan aikana hyvin.
Oppilas 1: Miten sä kohtaat potilaan se oli muuten yks juttu mitä mulla tuli.
Oppilas 2: Niin, niin oli.
Oppilas 1: Sä kohtaat hienosti potilaat ja blaa, blaa, blaaa.

H: [O]pettajat aina silloin tällöin puhuu tällaisesta kun esimerkiksi ammatillinen käytös niin mitä se mahtaa olla?
Oppilas: No silleen tota no kohtelee asiakasta kohteliaasti esim. teitittelee eli voi olla kohtelias ja tietenkin arvioida niinku siltä sen iän- ja kehitystason mukaan tai niinku. Olla niinku siis ammattilainen, kohtelias sillai käyttäytyy soveliaasti.

Kunnioittamisen ja arvostamisen tunteita signaloiviksi eleiksi koodautuvat silmiin katsominen, kohteliaisuudet, teitittely tilanteen mukaan ja hyvät käytöstavat; tahdikas käytös. Käytöstapojen ja ammatillisuuden yhteys ei ole tuore ilmiö, eikä se rajaudu naisisilla aloilla ainoastaan terveysalan ammatteihin. Esimerkiksi Kuusiston (2004, 100) Suomen tekstiilialan ammattikasvatusta koskevassa tutkimuksessa 1950-luvulla ”ammatilliset perusasiat” ja käyttäytyminen olivat yhtä tärkeitä ja ”ne kuuluivat yhteen”: käytöstapoja opetettiin alisteisena ammattiopetukselle, koska ”tärkeää oli tietää, miten työpaikalla käyttäydytään ja toimitaan”. 1970-luvulle tultaessa vanhemmat opettajat suhtautuivat

nuivasti yleistyneeseen sinutteluun työpaikkojen kielenkäytössä, koska se ei heidän mielestään kuulunut hyviin käytöstapoihin (mts. 105). Käyhkö (2006, 150, 152, 155) on osoittanut, kuinka siivoojakoulutuksessa tytöille opetetaan käytöstapoja ammattia varten, mutta ammatin vaatimuksilla perustellaan myös kunnolla käyttäytyviksi kansalaisiksi kouluttamista, ja ammatti- ja kansalaiskasvatus tapahtuvat limittäin. Lähihoitajakoulutuksessa käytöstapoja niin ikään perustellaan ammatin vaatimuksilla, mutta esimerkiksi työnantajan edustamisen (vrt. Käyhkö 2006, 158) sijasta ”tahdikkuuden” vaatimus perustuu viime kädessä asiakkaan turvallisuuden tunteen tuottamiseen ja ylläpitoon.

Asiallisuuden ja tahdikkuuden vaatimus ammatillisessa käytöksessä koskee myös kielenkäyttöä. Teitittelyn ohella ammatillinen kielenkäyttö on pidättäytymistä sopimattomista aiheista ja kiroilusta.

> *H: Ooks sä törmänny tämmöseen esimerkiks rasistiseen tai tän tyyppisiin juttuihin [oppitunneilla, V-AV]?*
> *Opettaja: On joskus, joo, mutta ei se tuu yleensä ihan. Ett kyllä heillä sitte jo sen verran on sitä ammatillisuutta, että he.*
>
> *[Opettaja] otti puheeksi kiroilun. Harjoiteltaessa injektiota ihon alle kolmikko Virve, Sanni ja Krista työskentelivät yhdessä, Virve oli pistettävänä, kun Krista harjoitteli. Jotenkin neula kontaminoitui. Virve kirosi: ”Jumalauta, mä en haluu mitään tauteja”. Ope tiukkaan sävyyn: ”Koetetaan käyttää sellasta kielenkäyttöä kun osastollakin”. Ope sanoi, että kotonaan saa kukin tietysti puhuu miten haluaa, mutta osalla se jää päälle osastolla. Oli puhetta siitä, mitä ryhmiä seuraan ja hän toi esiin, että ne ryhmät, joissa on aikuisia, joissa on ylioppilaita, ovat jo alussa paljon ammatillisempia.*
> (Ote kenttäpäiväkirjasta. Sairaanhoidon ja huolenpidon koulutusohjelma klo 12.30–15.34, Hoitotyö ihmisen sairastuessa, laboraatiot [päivämäärä poistettu])

Opettajan haastattelussa ja kenttäpäiväkirjan katkelmassa näkyy asiallisen kielenkäytön ja ammatillisuuden kytkös: Haastattelun opettaja näkee oppilaiden omaksuman ammatillisuuden vastakohtana sopimattomaksi meneville keskusteluille ja esittää, että omaksuttu ammatillisuus myös ehkäisee sopimatonta kielenkäyttöä ja keskustelua. Kenttähavaintojen mukaan opettaja vaatii kiroilusta pidättäytymistä koulussa kehottamalla pyrkimään samanlaiseen kielenkäyttöön kuin työpaikalla – ammatillisen käytöksen luonnollisessa ympäristössä – odotetaan käytettävän. Oikeanlainen asiallinen ja kunnioittava kielenkäyttö onkin luonteeltaan oikeanlaisen kielenkäytön hallinnan (kuten teitittelyn) lisäksi juuri itsehillintää ja pidättäytymistä.

Kielenkäyttöön, asenteeseen ja ulkoiseen olemukseen sidottu käytöskasvatus ja kontrolli on yksilön moraalia ilmentäviä tekijöitä (Käyhkö 2006, 151). Siivoojien ammattikoulutuksessa ”oletettujen sopimattomien tapojen poiskitkemiseen ja ei-toivottujen asenteiden oikaisemiseen” sitoutuneen moraalisen kasvatuksen taustalla saattaa olla ”kulttuurimme stereotyyppinen käsitys ammattioppilaitosten opiskelijajoukosta, heidän kyvykkyydestään, asennoitumisestaan ja tavoistaan”, jotka edelleen kytketään oppilaiden usein työväenluokkaiseen taustaan (mts. 155). ”Alemmat käytöstavat” ovat kulttuurisesti liitetty juuri ”rahvaaseen työväestöön” muiden ominaisuuksien (kuten sivistymättömyyden, laiskuuden, henkisen köyhyyden ja seksuaalisen pidäkkeettömyyden) ohella. Nämä ominaisuudet ovat leimattu ”tahraaviksi” ja niitä kantavat ryhmät *vaaraksi* järjestykselle, minkä vuoksi niitä tulee kontrolloida. Näin pidetään yllä hierarkkista järjestystä, jonka keskiluokkaista sivistyneisyyttä ja porvarillista itsehillinnän leimaavaa habitusta pidetään arvostettuna ja oikeana. (Mts. 156.) Huomionarvoista on, että lähihoitajakoulutuksessa samat hierarkkiselle järjestykselle vaaraksi olevat symbolit – kuten sopimaton kielenkäyttö – määrittyvät koulussa vaaraksi ammatillisuudelle ja sikäli vaaraksi sanan perimmäisessä merkityksessä: *turvallisuuden* vastakohdaksi.

Pelkän asiallisuuden ja hyvien tapojen jäykkä toistaminen ja itsehillintä ei riitä ammatillisuuden raja-arvojen täyttämiseen. Lähihoitajan on oltava *kiltti*. Kiltteys ilmenee mukavuutena ja palvelualttiuttena, hoitajan ”hyvää ihmisyyttä” signaloivana käytöksenä.

> *Oppilas: Ett on niinku avoin ja sosiaalinen ja mukava, ni niillä pääsee aika pitkälle mun mielestä siell kentällä.*
> *H: Joo. - No tota ni millasia ne oli sitte ne mielikuvat siitä lähihoitajan työstä tai...*
> *Oppilas: Sitt ku se menee pidemmälle, se voi olla aika rankkaa, jos pitää niinku olla hyvä. Kyll täss pitää olla hyvä potilaalle ja.*
>
> *H: ku että tota niin oon kuullu opettajien puhuvan esimerkiks tommosesta ammatillinen käytös?*
> *Oppilas: Semmoinen mikä niinkö nyt vaikka lähihoitajalla siinä tilantees vois nyt olla tai silleen mitä ne on ne kaikki sellaiset niinkö. Semmoinen niinkö hyvä ihminen tavallansa silleen että.*
>
> *H: Mitä se tarkoittaa et hoitaa hommansa?*
> *Oppilas: Siis hoitaa silleen et jos niinkö potilas haluaa jottain niin tai niinku tarttee niin sitten niinku auttaa tai hoitaa. Kyllähän se kuuluu niinku joka päivä.*

Kiltteys määrittyy aineistossa myös ilkeilyn, käskemisen ja kovakouraisen koskettamisen välttelynä.

> *Oppilas: ja sitt tietysti luonne, ett tulee ihmisten kanss toimee. Ett ei oo mikää ilkee eikä tällanen.*

> *Oppilas: [O]n vaikka vuodepotilas niin sitten saattaa silleen, vaan töykeesti kääntää, et se on vähän fyysistäkin ollut. Ja sitten sanoo että mä en tätä yhtään. Ei niinku ajatella et se kuuluu kuitenkin.*

Kysyttäessä milllainen on huono hoitaja, oppilas kertoo esimerkin kenttäkokemuksistaan. Kollegan ammatillinen tunteiden hallinta oli pettänyt kokonaisvaltaisesti, mistä oli seurannut vihamielinen purkaus:

> *H: [M]istä sen tunnistaa sen huonon hoitajan.*
> *Oppilas 1: No yksikin heitti hanskat tota. Tää on esimerkki niin yks heitti vaan hanskat sen potilaan päälle kun se potilas oli obeesi se oli siis isokokoinen ja sitten se sanoi sille potilaalle suoraan, et sä oot niin todella, todella läski haukku sitä ja heitti rukkaset, et joo et mä otan lopputilin ja sit se hoitaja muutenkin oli jos sit semmoinen et sitä ei kiinnostanut. Se vaan istui jossain kahvihuoneessa koko ajan ja en tiiä. Se oli just semmoinen vanhemman luokan hoitaja. Se oli varmaan ollut siel alalla niin kauan et alkanut jo vähän ottaan päähän.*
> *Oppilas 2: Sen ois pitänyt mennä hermolomalle sitten.*

Kertomuksen hoitaja ei ollut ainoastaan ollut tekemättä työtehtäviä, vaan tarina kertoo emotionaalisen työn epäonnistumisesta; sekä omien negatiivisten tunteiden häivyttämisessä epäonnistumisesta, mutta myös niiden mukaan käyttäytymisestä julkisesti havaittavalla tavalla.

Myös salassapitovelvollisuudesta ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta puhutaan kunnioittavuutena, vaikka ne ovat myös lain ja ammattietiikan säätelemiä työn ulottuvuuksia. Hoitaja ei saa nolata hoidettavaa puhumalla hänen asioistaan muiden kuullen. Vaikutelma kiltteydestä tulee pitää yllä potilaiden ollessa läsnä:

> *Oppilas 1: Mut ei missään nimessä kiroilla eikä haukkua eikä puhua pahaa tolleen varsinkaan potilaiden kuulen (naurahdus).*
> *Oppilas 2: Niin sekin on ihan.*
> *Oppilas 3: Se on ihan kauheeta.*

Kiltteys on näkyvää toimintaa. Alla haastattelija ja opettaja keskustelevat oppilaasta, jota opettaja tavoitteli aiemmin puhelimitse poissaolojen takia. Oppilas oli ilmoittanut ”ettei

hän jaksa” ja että keskeyttää koulutuksen, vaikka opettaja oli heidän välisessä keskustelussaan korostanut että oppilas oli saanut ”Virkistä vanhusta” –projektista kehuja ja siten yrittänyt motivoida häntä jatkamaan. Projektissa vietettiin seitsemän viikkoa vanhainkodissa, tehtiin ennalta annettuja tehtäviä (mm. haastateltiin vanhuksia) ja vanhainkodissa vietetystä ajasta keskusteltiin koulussa.

> *H: [Oppilaan nimi poistettu] aina sillee jännästi on sosiaalinen.*
> *Opettaja: Kyllä! Just sen takia se oli pärjänny siellä [Virkistä vanhusta - projektissa] niin hyvin. Se oli niin hymyilly, ja se oli...*
> *H: Nii.*
> *Opettaja: tota oliks se nyt harjannu niitten hiuksia,*
> *H: Nii.*
> *Opettaja: ja se oli hieronu. Ja se oli ollu tosi hyvä sitte siellä! Että mä voin kuvitella, ett se vois sopia alalle hyvin.*
> *H: Nii.*
> *Opettaja: Että pitäs löytää näitä niitten vahvuuksia, ja missä vaan ne niinku hyvin pärjää, ni yrittää vahvistaa niinku sellasta.*

Opettajan näkemyksen mukaan sosiaalisuuden ohella hymyily, vanhusten hiusten harjaaminen ja hieronta olivat näyttöjä siitä, kuinka oppilas oli ollut hyvä ”kentällä”, ja kuinka hänen voisi kuvitella sopivan alalle. ”*Näitä niitten vahvuuksia*”, eli havaittua ammatillisuuden kriteerien mukaista käytöstä tulisi myös opettajan mukaan vahvistaa, mikä toteutuukin esimerkiksi ”ammatillisuus”-sanan käyttämisessä kehuna käytöksestä tai ”*muista ammatillisuus*” –tyyppisenä oppilaille sanottuna kannustuksena.

Oppikirjallisuudessa määritellään ”hoitotyötä ohjaaviksi periaatteiksi” taloudellisuuden ja vastuullisuuden ohella oikeudenmukaisuus. Oikeudenmukaisuuden periaatteen mukaan

> *ammatillinen hoitotyö edellyttää, että hoitaja suhtautuu potilaisiin valikoimatta ja pitää heidän inhimillisiä tarpeitaan samanarvoisina. Vaikeasti lähestyttävän potilaan hyväksynnän saaminen voi hoitajan työssä olla antoisimpia hetkiä. Toisaalta potilaan ja hoitajan kiintyminen toisiinsa ei ole hyvän hoidon lopputuloksen edellytys, vaan riittää, että heidän välinen keskustelu onnistuu asiallisella tasolla.*
> [Hoitamalla hyvää oloa –oppikirja 2008, sivu 49: Hoitotyön periaatteet: oikeudenmukaisuus]

Kuvaava esimerkki ammatillisuuden ja kiltin tai vähintään asiallisen käytöksen liitoksesta on oppitunnin lopussa käyty keskustelu, jossa oppilas mainitsee opettajalle, että oppilaat ovat menossa oppimiskäynnille selviämisasemalle. Opettaja kehuu paikkaa ja sanoo ihai-

levansa ”*niiden ammatillisuutta, ku miettii mitä niiden täytyy jaksaa*”. Oppitunnilla ”*päihtyneiksi vakioasiakkaiksi*” kutsutut ovat asiakasryhmä, joiden kanssa työskennellessä korostetaan ammatillisuuden merkitystä erityisesti, ja heitä käytetään esimerkkinä asiakkaista joiden kanssa työskennellessä ammatillisuus saattaa pettää. Kiusausta suhtautua työssä päihtyneisiin ylimielisesti ja kärsimättömästi pohditaan tunnilla. Eräällä oppitunnilla oppilaan kertomus kenttäkokemuksesta synnyttää keskustelun, jonka myötä opettaja haluaa oppilaiden pohtivan, ”*alkoholistiin tai huumeisiin suhtaudutaan usein eri tavalla, mikä mahtaa olla syy, että se ammatillisuus häviää*”. Oppilaat vastaavat muun muassa, ”*niitä on niin paljon*” ja ”*ajattele nyt ku sä viidennentoist kerran meet paikkaamaan sitä, jos se viina on niin tärkee niin tuntuu minkä takii*”. Tuntikeskustelu on analoginen Hochschildin (1983, esim. 25–27) kuvaamalle lentoemäntien toistuvalle koulutusjaksolle, jossa puretaan turhautumisen kokemuksia sekä analysoidaan ammatillisuuden pettämisen syitä ja torjuntamahdollisuuksia pala palalta. Aineistossa toistuu ammatillisuuden mittarina toimiva faabeli ”Arskasta”, jonka juonen opettaja tiivistää kysymykseen ”*mitä varten sitä katkasuhoitoon kahdettakymmenettäkolmatta kertaa tulevaa asiakasta pitäisi taas kohdella inhimillisesti*”. Ammatillinen opetustarina saa onnellisen lopun opettajan kertomuksessa erään oppilaan ammatillisesta kasvusta:

> *Opettaja: mun mielestä hirveen hyvin sano yks opiskelija, joka on meiltä jo valmistunu, aikuinen, törmäsin häneen ratikassa. Niin hän sano sitä, että kuule, että kun se kahdestoista kerta kun se Arska tulee sinne, ni se voi ollaki se kerta, ku se pääsi irti siitä päihteestä. Ett hän ei koe, että ne 11 edellistä kertaa ois ollu tarpeettomia. Hän sai silloin inhimillistä kohtelua, hänet otettiin ihmisenä vastaan, hän sai ruokaa, juomaa, vaatteet, jonkin verran hoivaakin, ja 12. kerta oli se, että nyt se pääsi irti. Ja hän sano sitä, ett hänelle se on ollu silloin ihan voitto ja ammatillinen kohokohta. Se oli hirveen hienoo kuunnella hänen juttujaan. Ja ei hän kyllä silloin oppitunneilla ajatellu tällasia. Ei hän sillä tavalla osannu, musta tuntuu, ni ajatellakaan, että hän 11 kertaa hoivaa sen Arskan, ja 12. kerta tuottaa palkinnon. Vaan hän ois halunnu sen palkinnon heti ekalla kerralla. Ja hän varmasti aika pitkälle myöskin oletti, että se palkkio tulee silloin, kun hän menee ja hoitaa. Mutt ku ei se tukkaan! Ni sitte siinä se ammatillisuuden kasvu on se, että näkee sen pitkäkestosuudenkin, ja näkee, että se muutos tapahtuu joskus.*

Hochschildin (1983, 25) tutkimat lentoemännät saattavat lievittää turhautumistaan ja vihastumistaan kuvittelemalla turhautumista käytöksellään aiheuttavan asiakkaan lapseksi, lentopelkoiseksi tai läheisen kuoleman läpikäyneeksi ihmiseksi. ”Arskan” tarinaa voi ajatella totuudellisen kertomuksen lisäksi myös emotionaalisessa työssä käytettäväksi hyö-

dylliseksi fiktioksi, joka muistuttaa tilanteen vaatimasta inhimillisestä kohtelusta silloinkin, kun tilanne itsessään ei anna hoitajalle mitään merkkejä hänen ammatillisen käytöksensä ja jaksamisensa merkityksestä.

4.5 Haastava asiakas ja emotionaalisen työn sukupuolijako

> Oppilas: *[S]iin on se ammatillinen, et sun pitäis osata toimia kaikkien kanssa oli se miten vihanen tai miten päällekäyvä vai mimmonen tahansa sun pitäis vaan tulla toimeen, et ei siinä sillee kaikki on erilaisia kaikkien kaa pitää tulla toimeen sen sitten oppii jossain vaiheessa.*

> Oppilas: *Mmm, mmm, nyt tuli paha paikka ammatillisuus, että nyt pitää miettiä. Sitä on vaikea selittää. Miten sen kertoisi esimerkiks, jos sulla on jos sun täytyy esimerkiks hoitaa jotakin asukasta ja mitä sä et tuu ihan kauheesti toimeen, mut silti se on ammatillisuus, et sun täytyy niinku hoitaa sun tehtävät ja olla niin kun hoitaja eikä no hoitaa asiat sillä lailla niinku vakavasti, et se on sun tehtävä ja sä teet sen.*

Kuten jo edellisessä kappaleessa tuli esille, asiakkaita saa tai voi valikoida: asiakkaan tai hoidettavan ominaisuuksista riippumaton ammatillisen kohtelun saaminen on määritelty hoitotyön periaatteeksi. Tarkastelen vielä tarkemmin sitä, miten ammatillinen käytös ja turvallisuuden tuotanto säilytetään, kun asiakas on ”haastava”. Asiakasta kutsutaan haastavaksi, jos ammatillinen, tunnesääntöjen mukainen vuorovaikutus hänen kanssaan vaikeutuu. Ensihoidon erikoistumisohjelman oppilaiden ammatilliset kohtaamiset saattavat tapahtua tilanteissa, joissa hoidon tarve voi olla kiireellinen, mutta asiakas yhteistyöhaluton tai -kyvytön:

> *H: Niin millainen sun mielestä on mahollisesti haastava asiakas tai?*
> *Oppilas: Hmm, no mitähän tähän sanois. No vaikka joku aggressiivinen, päihdeongelmainen henkilö tai ihan vaan vaikka normaali aggressiivinen henkilö tämmöinen joka ei oo yhteistyökykyinen. Ei halua hoitoa, mutta silti häntä pitäis hoitaa.*

Haastavuuden syiksi oppilaat esittävät muun muassa päihteiden käytön, aggressiivisuuden tai kielimuurin, mikä ilmenee ”yhteistyökyvyttömyytenä”. Yhteistyökyvyttömyys ei kuitenkaan edellytä esimerkiksi päihteiden käyttöä.

Hochschild (1983, 171; 174) esittää, että hänen tutkimansa lentohenkilökunnan työ ja tehtävät ovat määritelmällisesti sukupuolettomia, mutta työn arjessa ja käytännöissä am-

matti jakautuu kahteen eri työhön sukupuolen mukaan. Asiakkaat yksiselitteisesti olettavat, että miehellä on naista suurempi auktoriteetti sekä yrityksen hierarkiassa, että ylipäätään. Miehen työtehtäväksi lankeaa useimmiten hankalien asiakkaiden kanssa toimiminen (mts. 171). Ensihoidon erikoistumisohjelman opettaja reflektoi sukupuolen merkitystä työssä, ja hänen kertomuksensa on analoginen lentohenkilökunnan emotionaalisen työn sukupuolijaolle:

> *Opettaja: No oikeestaan tää on semmonen koulutusohjelma, ett tässä vähän niinku kyllä se sukupuolimerkitys on aika tärkee. Koska miehethän on fyysisiltä ominaisuuksiltaan jo erilaisia kun naiset, eli ne jaksaa kantaa, nostaa, ne luo turvallisuuden tunnetta. Ja esimerkiks yksityisissä sairaankuljetusfirmoissa ne viikonloppuna... saattaa olla firmoja, jotka ei viikonloppuisin laita nais-naisparia ollenkaan töihin. Vaikka ne arkena laittaa kaks naista samaan autoon, niin viikonloppusin ne huolehtii aina siitä, ett se on mies-naispari – ihan turvallisuussyistä. Ett kyllä miehet niinku tässä alalla luo sitä semmosta tiettyä turvallisuutta. Ja sama se on tuolla poleillakin, ni jos siell on vähän aggressiivinen potilas, ni kyllä se mieshoitaja siihen kanss haetaan vartijoiden lisäksi. Että niinkun kuitenkin niin tavallaan tuo sillä tavalla sitä fyysistä turvallisuutta niinku hoitajille.*

Opettajan näkemyksen mukaan miehen fyysisiin ominaisuuksiin luotetaan turvallisuuden takaajana, mutta jo miehen fyysinen olemus tuottaa emootioita, tarkemmin turvallisuuden tunnetta. Hochschildin (1983, 146) kuvaelmassa sukupuolittuneesta emotionaalista työnjaosta maskuliinisen emotionaalisen työn tavoite voi olla tuottaa myös pelkoa asiakkaassa. Opettajan kuvaus mieshoitajasta ”joka haetaan vartijoiden lisäksi” antaa ymmärtää, että hoitajille turvalliset olosuhteet voidaan luoda maskuliinisella auktoriteetilla, joka perustuu ruumiillisen ylivallan oletukseen.

Oppilaat kuvaavat usein ensihoidon työtä muista erikoistumisvaihtoehdoista poikkeavana siten, että siinä vaaditaan muita enemmän selkeää vuorovaikutusta ja auktoriteettia:

> *Oppilas: [S]emmonen päätös osaa päättää ja pitää olla aika semmonen mites sen niinku sanois semmonen kova tai semmonen, et siit tulis jotain, koska huamas, et on semmosiiki tilanteita, et niinku siit ei tulis mitään, jos niinku ois hässyttelis siinä, et juu tuu autoo, et pitää sanoo ne sillee selkeesti […]*

Oppilas liittää nämä kyvyt olemuksellisesti mieheyteen. Sen lisäksi oppilas arvioi, että asiakkaat liittävät yleisesti mieheyteen auktoriteetin, jota he sikäli myös tottelevat:

Oppilas: [E]t en tiiä ehkä miähet osaa sen [selkeästi sanomisen, V-AV] vähän paremmin sen tai potilaat kuuntelee ehkä miehii vähän paremmin ku ne on semmosii isokokosii, mut olihan se ihan.
H:Tuliks sulle sellanen olo, et potilaat kuunteli miehiä sitten?
Oppilas: No joo kyl se välillä tuli, jos oli joku semmonen tosi aggressiivinen potilas ni kyl ne sit tai semmonen känniläinen ni kyl ne sit miähet huus siinä ihan täysil […]

Hochschildin (1983, 178) mukaan lentokoneiden sekä mies- että naistyöntekijät omaksuvat tämän ”fiktiivisen auktoriteetin uudelleenjaon”, joka työn käytännöissä muuttuu kuitenkin todelliseksi: Lentoyhtiön miestyöntekijät käyttäytyvät *kuin* heillä olisi suurempi auktoriteetti, ja ottavat sen myötä myös tiukemman linjan haastavia asiakkaita kohtaan. Oletettuun auktoriteettiin perustuva miestyöntekijöiden käytös taas saa hankalat ja vaativat asiakkaat rauhoittumaan nopeammin. Naistyöntekijät vastavuoroisesti olettavat itsensä olevan riittämättömiä auktoriteeteiltaan, ja soveltavat tästä syystä sovittelevampia ja hienotunteisempia keinoja asiakkaan rauhoittamiseen. (Mts. 177–179.) Ensihoidon opettaja viittaa suoraan tähän kulttuuriseen jakoon kertoessaan, kuinka mies ja nainen tuottavat jo läsnäolollaan erilaisia tunteita, ja kuinka työn käytännöt saatetaan rakentaa tälle jaolle. Ensihoidon emotionaalinen työ hyödyntää myös naisen läsnäolon tuottamia tunteita:

Opettaja: Mutt sitte taas jos ajattelee aggressiivisia potilaita, ni taas miehet saattaa niinku hyvinki herkästi provosoitua, tai se potilas provosoituu miehistä, vaikka mies ei provosoiskaa sitä. Ymmärrät mitä mä ---
H: Joo, joo.
Opettaja: Ni tota siinä usein sitte naiset on taas niinku avainkysymyksessä, siinä että ne rauhottaa sen tilanteen. Ku se mies näkee, ett ai, sielt tuleeki tommonen nainen, joo joo. Niinku ett siinä on todettu monta kertaa hyötyä. Ja sitten tietenki on nää kulttuuriset tapaukset. On semmosia kulttuureita, missä mies hoitaa miestä ja nainen naista. Ni sitten taas tavallaan laadukkaan hoitotyön kannalta ni on hirveen tärkeetä, että molempia on tarjolla. Että tota... on ollu semmosia tilanteita esimerkiks, että on jouduttu kutsumaan toinen ambulanssi paikalle, kun ei oo voinu miehet hoitaa. Ett on tarvittukin naishoitajat paikalle, että sitten on päästy niinku yhteisymmärrykseen sen potilaan kanssa.

Myös oppilaan kokemukset työssäoppimisjaksolta ovat samanlaisia:

Oppilas: [M]ut kyl oli sit semmosiiki tilanteita, et jotkut miespotilaat ei antanu niiden mieshoitajien hoitaa niitä, et sitten mä menin hoitaa sen. Riippuu vähän potilaista.

Hochschildin (mts. 163–164) mukaan työelämä – marxilaisin termein – riistää eri emotionaalisia resursseja miehiltä ja naisilta kulttuurisista syistä ja statuseroista johtuen. Esimerkiksi mieskosmetologin ”kosketus, jonka tavoitteena olisi miellyttää ja *rentouttaa* asiakasta, on ajatuksena mahdoton” (Korvajärvi 2016, 126. kursivointi: V-AV). Terveystyön ammatillisuuden historia taas on sekä rakentanut naisen statusta, että perustellut sisältöjään sukupuoleen liitetyillä ominaisuuksilla (Henriksson 1998). Lähihoitajan emotionaalinen työ on kytketty sitä itseään laajempaan sukupuolittuneiden tunteiden verkkoon. Hochschild (1983, 177–179) kuvaa lentohenkilökunnan työn arkea, jossa naistyöntekijä usein päätyy pyytämään miehen paikalle ”luomaan painavamman katseen” hankalasti käyttäytyvään asiakkaaseen, koska työssä ei yksinkertaisesti ole aikaa tehdä periaatekysymystä jokaisesta hankalasta tilanteesta. Työ on kiireistä, ja se on lopulta saatava tehtyä. Lähihoitajan ammatillisen toiminnan alueista erityisesti ensihoito näyttää asetelmallisesti saman kaltaisena: Opettajan mainitsema ”laadukas hoitotyö” on ensisijainen päämäärä, mikä näyttää edellyttävän haastavan asiakkaan muuttumista riittävän rauhalliseksi. Turvallisuuden tunteen tuotannossa turvaudutaan siihen mikä toimii – emotionaalisen työn sukupuolijakoon jossa ”relationaalinen työ” ja tunteiden hallinnointi on naisille tutumpaa jo yksityisen alueelta, ja joka ilmenee palkkatyöinstituutiossa naistyönä, johon kuuluu vihan ja aggression hallinta ”olemalla mukava” (Hochschild 1983, 163). Lentoemäntien heikompi sosiaalinen status sai aikaan kompensatorisia reaktioita, kuten ”sudenpentu-äidin” iloisen auktoriteetin soveltamista, jolla suora asiakkaan käskeminen saadaan piilotettua kodin piiristä lainattuun, kiltteytenä näyttäytyvään auktoriteetin muotoon (mts. 180).

Haastavaan asiakkaaseen kohdistettavan emotionaalisen työn lisäksi asiakkaan haastavuus itsessään on sukupuolittunutta. Epätoivottu seksuaalinen huomio ja häirintä tulee mainituksi ”haastavuutena” naisoppilaiden taholta. Haastava asiakas on tällöin ollut mies.

> Oppilas*: Ja sit se oli semmosen huomas ainakin ku on aina noit viikonloppuja, joita teki ni sit ku oli näitä miäspotilaita ni sit ne aina yritti niinku iskee, mut senkin piti olla sillee, että itte niinku kyseltiin aina nimee ja, mut onneks oli se [oppilaitoksen nimi poistettu] -kyltti ja sit mun nimi oli niin pienellä ni aina ne luki sen [oppilaitoksen nimi poistettu] siitä, et onks sun nimi [oppilaitoksen nimi poistettu], joo, kaunis nimi erikoinen.*

Kun asiakkaan haastavuus on sukupuolittunutta, haastavan asiakkaan kanssa toimiminen ammatillisesti myös ammentaa arkisista, sukupuolittuneista toimintatavoista ja emotionaalisesta työstä, joka saattaa olla naisille tuttua jo yksityisen alueelta.

> H: *Pitäskö ton tyyppisii asioit sun mielestä käsitellä koulutuksessa tai voisko niitä käsitellä vai onks se vaan niin, et joku osaa hoitaa tommoset tilanteet ja joku ei?*
> Oppilas: *No mun miälest tommoset tilanteet tulee niinku ihan itteltä, et kyl kaikki varmaan on semmoset sen verran fiksuja, et osaa niinku tommosis tilanteissa toimii, et ei se oo mitenkään kauheen tai no en mä tiedä riippuu ihmisistä, mut ei se mulle oo kauheen omituista, et joku tulee sanoo hei sä oot kaunis tai jotain sit se on vaan siinä, et kiitos ja kyl se sitten siihen niinku, mut jos siinä alkais nytte hei älä puhu, et kato etees tai niin pois päin ni nehän kiivastuis siitä sit on vaan kiitos ja jatkaa sit tyätä, et kyl mun miälest jos ajattelee selväjärkisesti ni kyl nois pärjäis kaikki.*

Naisoppilaalle ei ole ”kauheen omituista” kohdata ulkonäköön kohdistuvaa huomiota. Tästä syystä se, kuinka vastaavat tilanteet hoidetaan työssä, ”tulee niinku ihan iteltä” ja ”ajattelemalla selväjärkisesti”. Tämä tarkoittaa oppilaalle sitä, että tilanteessa tulee varoa suututtamasta hoidettavaa, mikä vaatii ”hienovaraisuutta”:

> *Oppilas: No sit pitää olla sillee pitää niinku sanoo sit niille sillee, et sillee hienovarasesti, et ei nyt ala siinä huutelee, et hei älä mulkkaa mua tai jotain sit vaan sanoo, et ollaas nyt ihan kunnolla, et hoidetaan tää homma pois alta, että niin pois päin, et ei siinä voi mennä sillee hei älä mulkkaa mua niinku vaik tual ulkona sanois jollekin jätkälle, joka tai sillee, et siin pitää olla vaan hienovaranen […]*

Sukupuolta hyvinvointityön resurssina tutkinut Helena Hirvonen (2012) on todennut, että vaikka naiset tunnistetaan hoivatyön ammattilaisina, ”he näyttäytyvät […] samaan aikaan edelleen myös luonnollisina hoivaajina”, ja että sukupuoli on heille ”analyyttinen resurssi” jolla tuotetaan identiteettiä ammattilaisena (mts. 14–15). Haastavan asiakkaan kanssa työskentely lähihoitajan työssä näyttää siltä, että ”naisiin ruumiillistuva luonnollinen, feminiininen hoivan oletus” (mts. 15) on diskursiivisen ammatillisen resurssin lisäksi emotionaalisen työn käytännön resurssi. Se aktivoituu työn kontekstissa, kun työntekijä ”ajattelee selväjärkisesti” eli tunnistaa itse työtä laajemmat sukupuolen valtasuhteet, kokemuksensa sekä niiden puitteissa kehittyneet, sukupuolittuneet emotionaaliset taitonsa, ja muuntaa (*transmutate*, Hochschild 1983) ne suoritettavan työn vaatimuksiin, tässä esimerkissä huomaavaisiin ja tahdikkaisiin, asiakkaan turvallisuuden tunnetta ja rauhallisuutta uhkaamattomiin tapoihin ehkäistä ahdistelua.

Viime kädessä myös haastavan asiakkaan suorittamaa sukupuolittunutta häirintää, kuten tässä tapauksessa toistuvaa koskettamista, saattaa ehkäistä pelkkä miehen läsnäolo.

> *Oppilas: ja jos ei siit tuu niinku mitään ku on ollu semmosiiki tapauksii, et ne yrittää niinku siin koko ajan sitten vaik ottaa käden pois ni toisella kädellä yrittää ni kyl se on ollu sit sillee, et se mieshoitaja tulee sinne ja mä meen niinku siihen vierelle on ollu semmosiiki tapauksii, mut ei siinä pahemmin kyl ne sitten kun niille sanoo ni kyl ne sitten lopettaa sen yleensä siihen.*

Mieshoitajan yksi emotionaalisen työn tehtävä voi olla estää naishoitajaa tulemasta ahdistelluksi. Hochschildin (1983, 177) näkemyksen mukaan naistyöntekijöiltä odotetaan enemmän kunnioitusta ja arvonantoa asiakasta kohtaan, mikä johtaa siihen, että heitä kunnioitetaan vähemmän, ja heidän on siten vaikeampi pitää asiakas kurissa. On sekä mahdollista että oletettavaa, että myös mieshoitajat kohtaavat ahdistelua työssään. Aineisto ei anna mahdollisuuksia sen tai miehen ahdisteluun vastaavan emotionaalisen työn analyysiin, koska siitä ei puhuta.

Seuraavassa analyysiluvussa siirryn tarkastelemaan ulkonäön osuutta ammatillisuuden mukaisessa turvallisuuden tuotannossa.

5 TURVALLISUUTTA TUOTTAVA AMMATILLINEN ULKONÄKÖ

> *Myös vaatetuksella voimme viestiä paljon esimerkiksi siitä, pidämmekö jotain tilaisuutta tai tilannetta arvokkaana, pidämmekö huolta itsestämme ja millainen mieliala meillä on. Hoitajan ja lääkärin valkoinen asu on tärkeä sanaton viesti, joka voi herättää erilaisia tunteita tilanteen mukaan. Psykiatrisen sairaalan suljetulla osastolla hoitajat käyttävät valkoista asua herättääkseen potilaissa turvallisuudentunteita, kun taas saman sairaalan avo-osastolla ollaan normaali vaatteissa ja luodaan täten rento, epävirallisempi ilmapiiri. Toisaalta vanhempi väki voi kokea outona lävistykset ja tatuoinnit, jotka eivät lisää luottamusta.*
> (Hoitamalla hyvää oloa –oppikirja, kappaleesta ”Vuorovaikutus hoitajan työssä: Sanaton viestintä.” 2009, 65).

Oppikirjan katkelman viesti on, ettei hoitajan ulkoasun tule olla sattumanvarainen, vaan sen tulisi tavalla tai toisella palvella kontekstinsa institutionaalisia tunnesääntöjä (kts. Hochschild 1983, 56–75): Ammatillisten tilanteiden tunnesääntöjä ovat esimerkiksi yllä mainitut *arvokkuus*, *turvallisuus* ja *luottamus*. Yhdessä yhteydessä valkoinen asu, ja toisessa *rennon, epävirallisemman ilmapiirin* luovat ”normaali vaatteet” ovat tunnesääntöihin nähden yhteensopivia ja sitä palvelevia. Lävistykset ja tatuoinnit taas saattavat olla tunnesäännön kanssa yhteen sopimattomia: niiden arvellaan voivan tuottaa outouden kokemuksen, joka vaarantaa turvallisuuden tunnesäännön ylläpitämisen.

> *Asiakas ja potilas yhdistävät työpuvun usein avun saamiseen, ja esimerkiksi dementiasta kärsivä saattaa saada tarvisemaansa turvallisuudentunnetta työasuun pukeutuneen henkilön nähdessään.*
> (Hoitamalla hyvää oloa –oppikirja 2007, 101)

Hoitajan työasu itsessään voi toimia (turvallisuuden) tunteiden tuottajana liittämällä hoitajan tuttuun ja aiemmin turvallisuuden tunteeseen liitettyyn ulkonäköön.

Työtä, jossa ”työntekijä joutuu noudattamaan kokonaisvaltaista ulkomuotoaan ja olemustaan koskevaa normistoa” on nimitetty *esteettiseksi työskentelyksi* (Karjalainen, Niemistö & Hearn 2016, 168). Esteettinen työ perustuu emotionaalisen palkkatyön käsitteelle (mt.), jonka Hochschild (1983, 7) määritteli ”tunteiden hallinnaksi, jolla luodaan julkisesti havaittava kasvojen ja ruumiin esitystapa”[30]. Esteettinen ja emotionaalinen työ kohtaavat

[30] Lauseen suomennos: Karjalainen, Niemisto & Hearn 2016, 168.

ruumiissa: esimerkiksi hymy asiakaspalvelu- tai hoitotilanteessa merkitsee tiettyjä tunteita, mutta ammatillista ruumiillisuutta rakennetaan käytöksen lisäksi myös ulkonäöllä ja sitä koskevilla säännöillä (Kamila 2012, 27). Työunivormut kiinnittävät työntekijät visuaalisiin järjestyksiin, jotka sisältävät valtanormin, joka kertoo ”millaisena on viisainta näyttäytyä tai millaisena ei ainakaan ole lupa esiintyä” (mts. 46). Työntekijälle voi olla keskenään erilaisia noudatettavia visuaalisia järjestyksiä: toisiin voi kuulua virallisen näköinen työvaatetus, kun taas toisiin, juuri kuten kappaleen alussa mainittuun suljettuun osastoon, ”arkiset vaatteet ovat mitä sopivin ja toivottavin […] asukokonaisuus” (Kamila 2012, 46, 47).

Olen analysoinut edellä sitä, kuinka ammatillisen käytöksen on ilmennettävä hoitajan kiltteyttä. Kuten eräs oppilas toteaa, lähihoitajan on myös näytettävä ”*kiltiltä, luottamusta herättävältä*”. Kiltteys viittaa pinnallisten opittujen maneerien sijaan enemmänkin persoonallisuuteen ja luonteenpiirteisiin. Ihmisen persoonallisuutta luetaan kuitenkin ruumiin pinnalta: ulkoasua pidetään sisäisten luonteenpiirteiden merkkinä, ja ulkoasu toimii myös yksilöiden moraalisen arvioinnin perustana (Skeggs 2014, 191).

Lentokoneiden matkustamohenkilökunnan työssä työnantaja legitimoi työntekijän ulkonäköön puuttumista jatkuvilla viittauksilla *ammatillisuuteen* (Hochschild 1983, 103). Sekä lähihoitajaoppilaiden haastatteluissa että oppilaitosarkea kuvaavassa havaintoaineistossa lähihoitajalle soveltuvaa pukeutumista, laittautumista ja koristautumista kuvaillaan niin ikään *ammatillisena*. Poikkeamat tästä on erään opettajan mukaan merkki siitä, ettei ole *omaksunut ammatillisia vaatimuksia*:

> *[Opettaja, V-AV] [k]ehoitti antamaan paperiläjän (arviointipaperit) ensimmäisellä viikolla ohjaajalle, ”lukekaa se iteki, tiedätte mitä teiltä odotetaan, teitä arvioidaan ei tekemisen, ei persoonallisuuden, vaikka se joskus hämärtyy, eikä hiusmallin, totta kai hiukset pitää ola siistit, ulkoasun pitää olla ammatillinen”. Ope kertoi, että joku opiskelija oli loukkaantunut kun hänelle oli sanottu, että pukeutuu liian hienosti, oli valkoiset korkosaappaat, vaalea takki, ei voinu ottaa kurasia lapsia syliin. Pihla kommentoi, ettei hänkään halua ottaa kurasia lapsia syliin. Ope sanoi jotenkin, ettei liian avonaisia kaula-aukkoja, ”huomio kiinnittyy epäolennaiseen, vapaa-aikana pukeudutte miten lystäätte, ammatillinen pukeutuminen on neutraalia, huomio kiinnittyy epäolennaiseen, perhekriisi, ku joku isä tulee hakemaan…”. Netta korotti ääntään: ”Mitä se haittaa jos se tekee työnsä kunnolla”. Leimahti pukeutumiskeskustelu. Teresa hiljaa: ”Jos pyllyvako vilkkuu”. Anni huikkasi: ”Lapsi saa väärän pukeutumisen mallin” (en tiedä kuinka tosissaan oli, olin kuulevinani vähän ironiaa). Netta: ”Se ei oo mun*

ongelma, jos isät mulkkaa…". Karoliina: "Kampaamokoulussaki vaahdottii, ettei napa saa näkyä". Netta: "Ei se mun vika oo…". Ope: "Kyl se on, et ole omaksunut ammatillisia vaatimuksia".
(Ote havainnointipäiväkirjasta: 23.10.2009 Lasten ja nuorten koulutusohjelma klo 11.45–12.30, Ryhmänohjaus)

Kyse ulkoasun osalta samasta on kurinpidollisesta hallinnan tavasta kuin aiemmin analysoidun käytöksen kohdalla: ammatillisuuteen vetoamisesta (*appeal to professionalism as a disciplinary mechanism*, Fournier 1999).

5.1 Turvallisen ulkonäön adjektiivit: Neutraali, normaali, puhdas ja siisti

Seuraavaksi käyn läpi ja analysoin näkemyksiä lähihoitajan ammatillisesta ulkonäöstä. Etenen yleisistä kokonaisuuden kuvauksista kohti ammatillisen pukeutumisen fyysisiä yksityiskohtia, jotka joko muodostavat ammatillisen ulkonäön, tai ovat sille vastakkaisia.

Ammatillisen ulkonäön ei tule ei aiheuttaa hoidettavalle *epävarmaa oloa*, *ristiriitoja* tai *provosoida*. Eräs oppilas kiteyttää tämän yhteen adjektiiviin, *neutraaliin*:

Oppilas: [S]emmoinen mikä ei aiheuta potilaassa niinku mitään ristiriitoja, ettei sille tuu mitenkään semmoinen epävarma fiilis, et mahdollisimman neutraali semmoinen ettei provosoi millään lailla missään tilanteessa potilasta ollenkaan. Tälleen mä ymmärsin sen [ammatillisen ulkonäön, V-AV].

Neutraalius takaa, ettei turvallisen olon tuottaminen ainakaan häiriinny ulkoasusta johtuvista syistä. Aineistosta ei varsinaisesti tule selville mitkä ulkonäkötekijät voisivat lisätä luottamusta tai käsitystä hoitajan kiltteydestä. Selvempää on, mikä näitä ammatillisuuden määreitä uhkaa:

Opettaja: Ni en mä sitt tiiä, että onks se sitte ammatillista, jos on... ett se huomio menee enemmän sen ihmisen ihmettelemiseen kun sitte siihen…

Siinä missä neutraaliksi kuvailtu ammatillisuus ei herätä huomiota, epäammatillinen ulkonäkö on yksisyisesti *huomiota herättävä*. Huomiota herättävä neutraalin vastakohta on myös poikkeama *normaalista*.

Oppilas: No [lähihoitajan tulee näyttää, V-AV] varmaan semmoiselta aika niinkö normaalilta tai silleen, mikä nyt on normaali.

”Normaalilla” ei tässä yhteydessä tarkoiteta niinkään samaa kuin arkisilla ”normaalivaatteilla” joilla luodaan epävirallista ilmapiiriä hoitajan viralliseen asuun verrattuna (kts. tämän analyysiluvun alku), vaan huomiota herättämättömyyttä. *Normaaliuteen* suhtaudutaan aineistossa myös kyseenalaistamalla sen pysyvyys, mutta lähihoitajan tulisi joka tapauksessa pysytellä siinä, mikä yleisesti ymmärretään normaalina. Olen aiemmin esitellyt terveystyön ammatillistumisen historian kytköksiä keskiluokkaiseen ammatti-ideaaliin (Henriksson 1998). Juuri keskiluokkaisuuden yhteys ”normaaliuteen” on tullut esiin brittiläisessä yhteiskuntaluokkatutkimuksessa (Lawler 2005, 431), jossa on havaittu, kuinka keskiluokkaisuudesta ja keskiluokkaisesta identiteetistä rakennetaan normatiivista ja normaalia vetämällä kulttuurisia rajoja luokkien välille ja esittämällä keskiluokkaisuus sitä vasten, mitä se ei ole. Brittiläinen luokkatutkimus (Skeggs 1997, 30, 74–79) on myös todennut, että ihmisen ei tarvitse olla keskiluokkainen halutakseen nähdä itsensä luokkaerojen ”paremmalla puolella”, mikä taas johtuu juuri siitä, että luokkaisuudet eivät ole neutraaleja sosioekonomisia kuvaajia, vaan ne kantavat painavia moraalisia ja patologisoivia merkityksiä, jotka ovat kulttuurisesti laajemmin jaettuja. Ammatillisuus voi sekä perustua näihin merkityksiin, että viitata niihin oikeutuksena kurille ja säätelylle (vrt. (Fournier 1999, 285, 286).

Kuten neutraalius ja normaalius, myös ulkonäön puhtaus ja siisteys ovat olennaisesti osa ammatillisuutta: erään oppilaan sanoin ”*se kuuluu <u>ammattitaitoon</u> --- että on semmonen siisti*.” Tarkastelen seuraavaksi, mitä puhtaus ja siisteys tarkoittavat lähihoitajan ammatillisuuden kontekstissa.

> Oppilas: *No kyllä kaikille on siitä puhuttu, että sun täytyy olla semmonen ensinnäkin ihan paikasta riippuen on sitten laitoshoito tai vanhainkoti tai päiväkoti, et sul on oikeanlainen vaatetus esimerkiks lasten kanssa, ettei ole mitään niinku mitään turhan paljasta ja, että ei mennä minihameessa töihin ni vanhusten kanssa se on sama juttu, et sul on semmonen ainakin jos ollaan omissa henkilökohtaisissa vaatteissa vanhainkodissa, et ajattelen sen sillä tavalla, että laittais sellaset vaatteet kuin menisit tapaamaan omia isovanhempiasi, et mene, et on niinku suht sopiva niin kun peittävät, et ei mene rintakehä niinku kauheen paljaana niin, et sul on puhdas olemus, et niin ja esimerkiks niin kun on tatuointeja ei saa olla kauheen niinku käden alueella kauheesti, koska, ettei ne pelästy ne potilaat tai asukkaat ja lävistyksiä, et ei niitä lävistyksiä oo kiälessä tai kulmissa tai korvissa, mutta, et ei liian kauheesti lävistyksiä, koska se on siis hygienian kannalta vähän huono asia.*

On ilmeistä, että oppilaan kuvaama *puhdas olemus* muutakin kuin infektioita aiheuttavien mikrobien leviämisen estämistä käsi- ja muulla hygienialla. Puhdasta olemusta määrittää

niin rintakehän peittäminen kuin se, ettei lähihoitajalla ole näkyviä tatuointeja, lävistyksiä tai minihametta[31]. Vanhainkodissa työskentelyn tunnesäännöistä muistuttava ”tunnejohtolanka” on oppilaalle ”kuin menisit tapaamaan omia isovanhempiasi”, arvokkuuden ja kunnoituksen vaatimus joka ammatillisen käytöksen ohella edellyttää *puhdasta olemusta*.

Puhtauden monimerkityksellisyyttä kuvastaa puhdistuspalvelualalla työskentelevien naisten ”kaksinkertainen puhtaus”: siivooja tuottaa työssään puhtautta, mutta myös on olemuksellisesti puhdas; siisti, asiallinen, luonnollinen ja arkisen huomaamaton. (Käyhkö (2006, 159–160.) Kyse ei ole kuitenkaan pelkästään palvelualalla vaadittavasta imagosta, vaan ”moraalista ja kunnollisuudesta”, olemuksen ja seksuaalisuuden säätelyllä kunnollisten (nais)kansalaisten tuottamisesta. Moraali, puhtaus ja hyveellisyys liitetään sekä toisiinsa, ne muodostavat ulkoiseen olemukseen ulottuvan jatkumon. (mts. 159–160.):

> *Oppilas: [S]ellainen siisti ulkonäkö että ei lähe suoraan jos on edellisenä iltana ollut jossain kavereiden juhlissa niin ei lähe sitten aamulla vanhan viinan hajuisena sinne tukka ihan sekaisin, et mä oon töissä.*

Siisteys, puhtaus ja niistä huolehtiminen mainitaan ammatillista ulkonäköä kuvatessa sekä viittauksina vaatteisiin että ruumiiseen. Ne esiintyvät toinen toisensa täydentäjinä, osina joista siisteyden ja puhtauden kokonaisuus rakentuu:

> *H:Sit mä oon törmännyt tämmöiseen käsitteeseen kun ammatillinen ulkonäkö?*
> *Oppilas 1: Joo siis kyllähän siis.*
> *Oppilas 2: Tietysti siitä saa sen ensivaikutelman niin minkä, millä niin siitä mutta.*
> *Oppilas 1: Niin miten pidät huolta ittestäs ja millä lailla sul on niin kun esimerkiksi kaikki työvaatteet tai tämmöiset.*
> *Oppilas 2: Niin tai töissä et miten korut, hiukset, hajuvedet, meikit, tämmöinen.*

Kuten neutraaliudelle, myös siisteydelle ja puhtaudelle on uhkakuvansa, jolla nähdään olevan seurauksia turvallisuuden tunteelle. Siisteyden vastakohta voi olla epäsiisteyden lisäksi *kohtuuttomuus* (Skeggs 2014, 190–200):

> *H: Miten sitten tämmöinen tota johon oon kans törmännyt näitten opettajien puheissa niin kun ammatillinen ulkonäkö?*
> *Oppilas, EH: Niin no sekin, just se että, että ei hoitajalla oo hirveesti*

[31] Paljastavasta pukeutumisesta: luku 5.3 Ammatillisuus ja (epä)seksualisoitu ruumis

mitään lävistyksiä ainakaan kasvoissa ja siistit hiukset ja siisti olemus muutenkin. Mun mielestä se on ihan hyvä asia, että jos hoitaja on itekin vähän rähjäisen näköinen niin onko se, tuleeko asiakkaalle hyvä olo että hänkö mua nyt hoitaa ja.

Analysoin kohtuuttomuutta ja muita ammatillisen ulkonäön uhkia seuraavassa kappaleessa.

5.2 Mikä vaarantaa turvallisen, ammatillisen ulkonäön?

Mari Käyhkö (2006, 160–166) kysyy puhdistuspalvelualan koulutusta käsittelevässä väitöskirjassaan, ”[k]uinka (siivooja)nainen likaantuu”. Käyhkön (mt.) mukaan oppilaiden olemuksessa ei kiinnitetä huomiota pelkästään vaatteisiin, vaan ruumiin on oltava puhdas kaksinkertaisesti – niin ruumiillisesti kuin symbolisesti. Symbolinen puhtaus viittaa nähdäkseni sekä seksuaalis-moraalisen puhtauden (vrt. Henriksson 1998, 100; 105; 142–144) ilmentämiseen näyttämällä siveältä, mutta sen voi myös nähdä ammatillisuuden sosiaalisen järjestelmän symbolisena ilmenemänä, jossa lika on analogisessa suhteessa sosiaaliseen järjestykseen (vrt. Douglas 2000, 86): kyse on ammatillisuuden järjestyksen varjelemisesta hygienian ohella. Siivoojatyttöjä koulitaan sukupuolistuneeseen työruumiillisuuteen, mikä ilmenee ”vähintäänkin implisiittisesti naisellisen, feminiinisen ja etenkin seksuaalisen välttelynä” (Käyhkö 2006, 160–161). Suuri osa myös lähihoitajan ammatillisen ulkonäön kuvailemisesta tapahtuu aineistossa määrittelemällä se vastakohtiensa kautta; kuva ammatillisesta ulkonäöstä piirtyy asioista, jotka on pidettävä erossa lähihoitajan ulkonäöstä.

Ammatillisen ulkonäön mukaista itsesäätelyä opetetaan kuten ammatillista käytöstäkin. Ulkonäköön myös puututaan suoraan oppilaitoksessa. Ammatillisen ulkonäön säädeltäviä muuttujia ovat hiukset, vaatteet, korut, lävistykset, kynnet ja rakennekynnet, tatuoinnit, meikki, hajusteet ja parta. Suhtautuminen näihin muuttujiin noudattaa suurimmalta osin samaa logiikkaa ja niiden merkitys on karkeapiirteisesti ilmaistuna ammatillisuuden kannalta sama: ne ovat joko liiallisena tai kokonaisuudessaan ammatillisen, turvallisuutta tuottavan ulkonäön kannalta haitallisia tekijöitä. Tiettyä vaihtelua esiintyy siinä, kuinka paljon mitäkin mainituista tekijöistä sallitaan missäkin yhteydessä. Näiden tekijöiden merkitys ammatillisuuden kannalta (ehkä partaa lukuun ottamatta) asettuu janalle, jonka toisessa päässä on edellä käsitelty turvallinen ulkonäkö: neutraalius, normaalius, puhtaus

ja siisteys – ja toisessa näitä uhkaava *kohtuuttomuus* (Skeggs 2014, 190–200). Kohtuuttomuus on työväenluokan representaatio eli populaari, epätäydellinen kulttuurinen esitys (mts. 187), joka arvottaa ja asemoi kohdettaan (mts. 189) esittämällä sen keskiluokkaisen itsehillinnän, järkevyyden, kohtuullisuuden ja kieltäytyvyyden vastakohtana. Se liitetään kielenkäytön lisäksi ulkoasuun. (mts. 190.)

Toisin kuin naispuoliselta lentohenkilökunnalta odotettava, viehättävyyttä korostava yleisolemus, (nais)lähihoitajan ammatillinen ulkonäkö on näiden piirteiden korostamisen ja turhamaiseksi ymmärrettyjen piirteiden välttelyä (vrt. Käyhkö 2006, 169). Kuten siivoojan kohdalla, puhtaus voidaan "'menettää' esimerkiksi voimakkaalla, huomiotaherättävällä meikillä, liian laitetuilla hiuksilla, suurilla koruilla, hajuvedellä […] tai paljastavilla ja tiukoilla vaatteilla" (mts. 162). Käyhkön lista siivoojan puhtautta uhkaavista asioista on lähellä lähihoitajan ammatillisuuden uhkia sen kannalta, *mikä* on vaaraksi. Lista on kuitenkin saman kaltainen myös siinä, *miten* nämä asiat ovat vaaraksi: *huomiotaherättävä* meikki, *liian laitetut* hiukset, *suuret* korvakorut. Opettaja kuvaa ammatillisuuden riskeeraavia tekijöitä "yliampuvuudeksi":

> *Joo, sitte tota ne ratkastaa sitte, ett jos on just ihan yliampuvaa pukeutumista sun muuta, ni sitte se käsitellään siinä sitte, niinku kahden kesken käsitellään niitten... joo. Ett esimerkiks mä oon tehny silleen, että ku mull on niinkun, mä tapaan, mull on näitä henkilökohtasia keskusteluja aina, ni mä saatan esimerkiks sanoa, että nyt sull on vielä kolme viikkoa aikaa pitää noita sun hienoja kynsiäs, mutt tota sä joudut niistä niiku luopumaan. Mä ihan niinku sanon sillee. Joo. Ni ne sanoo, ett kyll ne sen tietää. Ja kyllä useimmiten se on niin, että opiskelijat tsemppaa kyllä työssäoppimispaikassaan, he tsemppaa huomattavasti.* (Opettajan haastattelu)

Koruja ja lävistyksiä koskevilla säännöillä tai ohjeistuksilla on aseptiset perusteet: *Hoitamalla hyvää oloa* –oppikirjassa (2008, 100) mainitaan korva- ja kaulakorujen voivan saastua, koska ihmisillä voi olla taipumus kosketella niitä samalla tavalla kuin kasvojaan, otsahiuksiaan tai partaansa. Sairaala-apulaisina työskentelevien siivoojien koru- ja lävistyskieltoa on perusteltu hygieniasyillä, mutta kielto ilmentää myös "moraaliin liittyvää kulttuurista säätelyä" ja "ennakkoluuloja uuden ja oudon edessä". "Nuorison villitykseksi" nähtyihin lävistyksiin liitetään myös moraalisen epäjärjestyksen uhka, jota koskeva huoli saa kuitenkin muotonsa rationaalisena puheena terveysriskeistä. Käyhkö kiinnittää huomiota siihen, millä sääntöjä missäkin yhteydessä legitimoidaan. (Käyhkö 2006, 165–166.) Lähihoitajien oppikirja legitimoi "erikoisen pukeutumistyylin" ja "esimerkiksi

nenärenkaan” asettamista ammatillisuuden ulkopuolelle jo tutuksi tulleeseen tapaan luottamuksen tunteen (eli ”hoidon sisäisen turvallisuuden”) syntymisen vaarantumisella.

> *Erikoinen pukeutumistyyli ja esimerkiksi nenärengas voivat vaikeuttaa luottamuksen syntymistä, mikäli rengas on asiakkaan mielestä epäesteettinen.* (Hoitamalla hyvää oloa –oppikirja 2009, 71)

Kuten tässä oppikirjan sitaatissa, myös lähihoitajaopiskelijoiden puheissa lävistykset näyttäytyvät uhkana lähihoitajan ammatilliselle ulkonäölle ja sitä kautta uhaksi hoidettavan turvallisuuden tunteelle ja hoitajan ja hoidettavan väliselle luottamukselle:

> Oppilas: *Kyl se on ymmärrettävä, jos ois niinku joka puolel naamaa jotain lävistyksii ni kyl se sillon ehkä vähän pelottavaa on.*
>
> Oppilas: *No en mä oikee tiiä, onks se sitt kivan näköstä, jos hoitajalla on paljon lävistyksiä vaikka kasvoissa.*
>
> Oppilas: *[M]itä mulle tulee mieleen niin jos on vaikka siis hirveenä on lävistyksiä ja noin niin se on niin jotenkin erilainen tai silleen niinku saattaa vaikka säikähtää ja silleen.*
> *H: Niin et ne on jotenkin pelottavia tai?*
> *Oppilas: No voi olla jollekin.*
>
> Oppilas: *[N]e ei ehkä -------- kato kauheen hyvällä, jos sul on kasvot täynnä lävistyksiä ja niin lasten kun vanhusten kanssa, et se voi olla, et monet pelkää sellasta ku on ihan ns. hurjan näkönen.*

Lävistyksistä puhuttaessa luodaan samalla kuva lähihoitajasta, jolla on lävistyksiä ”*joka puolel naamaa*”, ”*paljon*”, ”*hirveenä*” tai ”*kasvot täynnä*”, toisin sanoen kohtuuttomasti (Skeggs 2014, 190–200). Sairaanhoitajien koulutusammatin perustusvaiheessa osoittautui tärkeäksi ”kohottaa työn arvostusta ja ammatin julkisuuskuvaa rakentamalla vastakkainasettelu viholliskuvan ja ideaalikuvan muodossa”. Ammatillistumisen strategia kytkeytyi ”tiukasti sääty- ja luokkajakoa myötäileviin kulttuurisiin erontekoihin” (Henriksson 1998, 81). Lävistysten lisäksi myös muista ulkonäköominaisuuksista rakennetaan huonoja esimerkkejä juuri kohtuuttomuuden kautta. Näkyvien tatuointien merkitys ammatillisen ulkonäön kannalta on sama kuin lävistysten: Jos esimerkiksi ranteen alueella on näkyvä tatuointi, erään oppilaan mukaan ”*tää vanhempi sukupolvi ei välttämättä tykkää*” ja ”*saattaa paheksua*” tai ”*pelästyä*”. Kohtuuttomuus on vaaraksi ammatillisuudelle, koska se on vaaraksi turvallisuuden tunteelle.

Oppilaitoksessa puhutaan koruista, mikä käsittää sekä ranne- ja kaulakorujen kaltaiset asusteet, että korvakorut. Korvakorut useimmiten lävistävät korvalehdet, mutta niistä puhutaan joko kaulakoruun tai rannekoruun verrattavina ”koruina” tai omana kategorianaan, mutta silti erillään ”lävistyksistä”, joilla taas viitataan kasvojen alueella oleviin lävistyskoruihin. Kuitenkin juuri korvanlehdissä sijaitseviin totutumpiin lävistyskoruihin suhtautuminen on sallivinta. Tosin kaksi ensihoidon miesoppilasta myös kuvailee ammatillista ulkonäköä toteamalla, ”ei mitään koruja” ja ”ei koruja, ei lävistyksiä”. Suhtautuminen varioi hieman, mutta ammatillisuuden vaatiman hygieniatason sekä kohtuullisuuden raja piirtyy useimmiten juuri korvakorujen ja kasvojen alueella sijaitsevien lävistysten välille: Miesoppilas kertoo ensihoidon kenttäkokemuksistaan, ”*[k]orvakoru sai olla jos halus mut ei mitään niinku semmoisii lävistyksiä mitä roikkuu naamassa niin semmoisia ei välttämättä suosittu*”. Kysyttäessä mielipidettä ensimmäisenä koulupäivänä aloitustilaisuudessa mainituista koruista ja lävistyksistä naisoppilas vastaa, ”*[n]o mun mielestä ihan korvakorut saa olla ja*”.

Aiemmin mainitun *neutraaliuden* synonyymiksi tulkitsemani *normaaliuden* raja voi tulla vastaan ”*huomiota kiinnittävien ulkoisten korujen”* ollessa ”*joka paikassa*”, eli kohtuuttomasti. Korvakorut jäävät useimmiten kohtuullisuuden ja normaaliuden puolelle. Kohtuuttomuus koruissa saattaa kiinnittää hoidettavan huomion, ja kuten aiemmin on todettu, hoitajan ”ulkonäön ihmettely” uhkaa ammatillisuutta.

> Oppilas: *No se nyt on niinku vähän niinku joka paikassa et välttämät mitään ulkoisii semmoisii korui mitkä vois kiinnittää niinku sillei erityisesti huomioo niinku normaalista. Mut mikä nyt on nykypäivänä normaalia et se on vähän semmoinen niin ja näin oleva juttu.*

Koruihin liittyy asusteista eniten tilanne- ja paikkasidonnaisuutta. Kaulakorut eivät saa ”*uida potilaan haavassa leikkaussalissa*”, ja ”*lapset ja miksei vanhuksetkin repii kaulakoruista*”: nämä ovat ehdottomia ja joustamattomia turvallisuussääntöjä ja -ohjeita, joiden perusteluihin ja noudattamiseen ei välttämättä liity ammatillisuuden kuvaa haittaavat koristautumisen sosiaaliset merkitykset. Merkillepantavaa on kuitenkin, että hygienia- ja turvallisuusperustelut ja toisaalta ammatillisuuden visuaalinen rajanveto noudattelevat useimmiten samoja kriteereitä: Se mikä nähdään riittävän hygieenisenä, on muutenkin lähihoitajan ammatillisuuden mukaista ja sopivaa. Toisaalta kiinnostava poikkeus muuten melko tiukkana näyttäytyvään, koruja koskevaan etikettiin on, että eräs miesopiskelijan

mukaan kihlasormusta eli avioliittolupauksen tai avioliiton näkyvää merkkiä on saanut pitää ensihoidon työssä.

Lähihoitajan hiuksista puhutaan rinnakkaisesti ja samansuuntaisesti esiintyvillä kahtiajaoilla kuten hiukset kiinni/auki, siistit/epäsiistit hiukset ja huomiota herättämättömät / huomiota herättävät hiukset. Näiden jakojen jälkimmäiset vaihtoehdot ovat ammatillisuuden asteikolla miinusmerkkisiä.

> H: *Joo, oot sä törmännyt työpaikoilla muuten siihen, että olis jollekin muulle sanottu tai että kiinnitetäänkö siellä tommosiin asioihin huomiota vaikka just tulee uus opiskelija tai uusi työntekijä niin tuleeks siellä niin puhetta?*
> Oppilas: *No siellä missä, mä oon nyt menossa kolmatta kessää töihin siellä se pomo sitten jossain niin, että on semmoisia rock-tyylisiä tai hevari-tyylisiä niin sit se vaan aina että onpa räikeet hiukset, että niinku se ei oikein niiku tykkää että on niinku poikkeavan näköinen. Pitäis kaikkien olla siellä samannäköisiä ja kyllä siellä ihmiset käyttää sormuksia, et ei niitä silleen. Roikkuvia korvakoruja ja tämmöisii.*

Edellinen katkelma oppilaan työkokemuksista lähihoitajan työstä kuvaa ”rock- tai hevari-tyylisten hiusten” huomiota herättävyyttä, jota työnantaja on kommentoinut negatiiviseen sävyyn. Skeggsin (2014, 192–193) mukaan ”kohtuuttoman laitetut ja värjätyt hiukset tai Yhdysvalloissa valkoisten naisten hiusten pidennykset on nähty merkiksi seksuaalisesta taipumuksesta, epämoraalisuudesta ja kuulumisesta valkoiseen roskasakkiin”. Alakulttuurityylit herättävät huomiota ja huomio itsessään herättää epäsopivia seksuaalisia, moraali- ja luokkakonnotaatiota, jotka eivät sovi yhteen lähihoitajan ammatillisuuden kanssa. Erään oppilaan sanoin, *”että ihan ehkä irokeesissa ei varmaan vanhainkotiin mennä töihin”*. Sen sijaan ammatillinen tapa pitää hiuksia on *”semmonen neutraali semmonen, jos on pitkät hiukset ni laitat ne ponnarille”.*

Siisteys, huomiota herättämättömyys ja hiusten pitäminen kiinni eivät ole sattumanvaraisia ja toisistaan riippumattomia ammatillisen ulkonäön määreitä, vaan liittyvät toinen toisiinsa:

> *H: Miten sitten tämmöinen tota johon oon kans törmännyt näitten opettajien puheissa niin kun ammatillinen ulkonäkö?[…]*
> *O: Joillain on vähän pidempiä hiuksia mutta naispuoliset sitten yleensä pitää kiinni ja, kiinni niitä hiuksia että kyllä ne saa siististi laitettua. En mä oo ainakaan nähnyt. Ei oo tullut vastaan semmoista että oho ton näköinen ensihoitaja mutta.*

Hoitamalla hyvää oloa (2008) –oppikirjassa käsitellään lähihoitajan hiuksia kappaleessa ”Hoitajan henkilökohtainen hygienia”: Hiusten puhtaudesta on huolehdittava hyvin, koska rasvaisesta tai kuivasta hiuspohjasta irtoaa mikrobeja. Jotteivat pitkät hiukset kontaminoituisi, ne tulee pitää sidottuina. Oppilaat mainitsevat hiusten kiinnipitämisen osana ammatillista ulkonäköä, mutta sitä edustaa myös ”siistit hiukset” tai kampausta koskeva ”neutraalius”. Esteettiset ja aseptiset perustelut saattavat esiintyä limittäin.

5.3 Ammatillisuus ja (epä)seksualisoitu ruumis

”Kunnollisen naiskansalaisen” tuottaminen tapahtuu kontrolloinnin ja normittamisen keinoin, mikä edellyttää olemisen ja käyttäytymisen ohella pukeutumisen läpiseksualisoimista (Käyhkö 2006, 159–160). Terveystyön koulutuksella on ollut jo sen alkuaikoina Suomessa kasvatuksellinen funktio: koulutuksen kasvatuksellisuuteen kuului naiserityisiksi nähtyjen ammattitaidon määreiden kuten sovinnaisuuden oppiminen, moraalis-eettiset velvoitteet ja järjestyksen hyväksyminen (Henriksson 1998, 116–117). Ammatillista *käytöksestä* puhuttaessa ei vihjailla sopimattoman seksuaalisen käytöksen tasolla ilmenevästä epäammatillisuudesta, mutta oikeanlaista lähihoitajan *ulkoasua* määrittelevänä tekijänä seksuaalisuudesta puhuvat niin opettajat kuin oppilaat. Siisteyden lisäksi ammatillista pukeutumista koskeva puhe käsittelee työvaatteiden *paljastavuutta* ja *peittävyyttä*, sekä pukeutumisen seksuaalisia merkityksiä:

> H: *Tää on yks asia mikä mua niin kun itte asiassa koko tän kolmen vuoden aikana ku seurannu ni vähän niinku askarruttanu, et ku tää vaatetus on sellanen […] joka opiskelijoille sanottiin ekana vuonna […] siin vastaanottotilaisuudessa ja […] tuntuu tulevan millon missäkin yhteydessä esiin […] niin tota mitä te aattelette siitä?*
> Oppilas: *No siis kyllä se nyt sillee toisaalta se on ihan ymmärrettävää, et ei saa mitenkään hirveen avoinaisesti niinku liikkuu...*
>
> Oppilas 1: *Siin täytyy olla se niinku siveellisyys siinä pukeutumisessa, et koulussa sil ei nyt sillee niinku toisaalta oo niin välii, mut siis sillee kuitenkin, et sä et tuu mitenkään hirvee...*
> Oppilas 2: *Horahtavasti. (?)*
> Oppilas 1: *Niin.*
> Oppilas 2: *En mä tiä, et onks sil ylipukeutumisella niin välii, mut just tää minitoppeihin pukeutuminen ja tällänen ni ei se ensinnäkään onnistu se* ----------
> Oppilas 1: ---------- *mua väsyttää.*

Seksuaalisuus liitetään usein työväenluokkaiseen representaatioon ja se kiteytyy usein porvarillisen naiseuden vastakohtaan, prostituoidun hahmoon (Skeggs 2014, 192). Suomalaisen terveystyön historiassa ammatillista imagoa on rakennettu juuri keskiluokkaisen tai säätyläisnaista vastaavan naiskuvan päälle, erilleen työväenluokkaisuudesta (Henriksson 1998, 81). Oppilas täydentää toisen oppilaan mainitseman ”siveellisyyden” sen vastakohdalla, ”horahtavuudella” ja määrittelee sen ”minitoppeihin pukeutumiseksi ja tällaseksi”, kun taas ”ylipukeutumisella” — joka tässä yhteydessä tarkoittanee enemmänkin vaatteiden peittävyyttä kuin liiallista juhlallisuutta — ei ”toisaalta oo niin välii”. Huoran nimitys on australialaisessa ja brittiläisessä kulttuurikontekstissa on seksityön sijasta ”ansaittu” sääntöjen rikkomisella tai ”käyttäytymällä toisin kuin hienolta naiselta odotettiin”, ja prostituoidulla on viitattu työväenluokkaisiin (ja etnisiin ryhmiin) sinänsä (Skeggs 2014, 88). Pukeutumalla *kuin* prostituoitu, nainen voi myös halutessaan ”merkitä itsensä kunnollisen ulkopuolelle, työväenluokkaiseksi versioksi naisesta (mts. 192). Suomessa 1900-alun kaupunkikulttuurissa jopa julkisella tupakoinnilla nainen saattoi leimautua prostituoiduksi. Asiakaspalvelutyöläisen oli oltava ”erityisen siveä ja hyvätapainen” jo kauppiaankin maineen vuoksi. (Hentilä 1999, 112.) Moraalin ja säädyn (eli arvon) puutteeseen perustuvan ryhmittelyn tuottamat moraalittomat ja säädyttömät ovat olleet käyttökelpoisia juuri kunniallisuuden rajojen ylläpidossa (Skeggs 2014, 88). Lähihoitajan ammatillisuuden rajojen ylläpito näyttää hyödyntävän saman suuntaista rajanvetoa samassa heteroseksuaalisessa säädyttömyyden ja kunniallisuuden vastakkainasettelussa.

Sukupuolisiveyttä sivuava kasvatus ei ole pelkästään sosiaali- ja terveysalan naisisia töitä koskettava ilmiö, vaan se on liittynyt julkiseen naiseuteen ja työhön sinänsä: suomalaisen työn historiassa myös (1890-luvulta alkaen naisistunut) asiakaspalvelutyö ja liikekulttuuri korosti naismyyjän siveyttä ja hyvätapaisuutta, joka vaikutti myös kauppiaan maineeseen. ”Sukupuolisuus oli verhottava pitkähelmaiseen ja pitkähihaiseen mekkoon”. (Hentilä 1999, 112.) Myöskään ehostaminen ja ”vaatteilla koreilu” ei ollut työläiselle sopivaa. (Hentilä 1999, 112.)

Seksuaalisuuden hillitseminen lähihoitajan ulkonäössä ei ole kasvatuksellinen sivujuonne, vaan se nähdään osana ammatillisuutta määrittelevää turvallisuuden tunteen tuotantoa:

> Oppilas: *Ett mä aattelen sen sillee, ett mä toivoisin, ett jos joku mua hoitais, ni mun huomio ei menis sitte siihen, ett sill näkyy liikaa paljast pintaa tai ett se yrittää jotenki näyttää hirveen räväkältä. Ei siinäkä oo*

must mitää pahaa, jos joku nyt kokee --- (koulukuulutus häiritsee) miltä mä näytän, ett --- jos aattelee noit vanhoja ihmisiä, ni ihan erilaiset standardit ollu silloin --- mikä on sopivaa ---

Paljaan ihon tulkitaan herättävän huomiota, minkä on jo aiemmin nähty olevan ammatillisen tunnetuotannon mukaisen neutraalin ulkonäön vastainen tekijä ja uhka. Iäkkäiden oletetulla konservatiivisuudella ulkonäön suhteen perustellaan suurin osa ulkonäköä koskevista säännöistä. Toisaalta oppilaat voivat ajatella siveellisyyden suojelevan heitä hoidettavien (miesten) seksuaalisilta tunteilta:

Oppilas: Kiva mennä vanhusten vanhojen pappojen eteen tissit paljaana ja minihame pääl totta kai sillä alkaa tekee miäli ja sit sä meet pyllistää, et joo, et hei tää kähmii, et se on niinku...

Oppilas 1: Mulle aina tulee mielee se, että kun mä nään jotain papparaisia ja tällee, ne saattaa vaikka alkaa yhtäkkii... nehän voi olla vaikka kuinka pervoi ne papparaiset, ei niist oikeesti tiiä! Mua jotenki seki oksettaa jo ajatuksena!
Oppilas 2: ---
Oppilas 1: Yhtäkkii tullaa niinku kurkkimaa paidan alle ja tollee. Ni mulla on varmaa... kesä vaikka sitte onki, ni mä oon varmaa ihan poolopaidassa. (naurua)

Vanhuksia suojellaan pukeutumisen vääränlaisilta seksuaalisilta konnotaatioilta, mikä liitetään kunnioitukseen (”*kuin menisit katsomaan omia isovanhempiasi*”), mutta paljastavan pukeutumisen välttelyllä suojellaan myös itseä. Henriksson (1998, 187) on myös pohtinut, voitaisiinko suomalaisen hoivatyön ammattikulttuurissa esiintyneet ”keskiluokkaisina, kristillis-siveellisinä hyveinä” tulkitut ”asketismi ja seksuaalisuuden ylevöittäminen” tulkita myös pyrkimyksenä ”vapautua miehisestä kontrollista”. Oppilas vitsailee poolopaitaan pukeutumisella saadakseen olla rauhassa seksuaaliselta huomiolta.

Anne McClintock (1995) esittää, että freudilaisella prostituoitu/madonna -dikotomialla on luokka-alkuperä, joka liittyy erityisellä tavalla ei-formaaliin hoivaan: 1800-luvun keskiluokkaa määritti se, että kotona työskenteli palvelija. Perheen naisista äiti oli etäältä rakastettu pyhimys, mutta työväenluokkainen piika oli nainen, joka hoivasi lapsia ruumiillisesti, kosketti heitä ja kylvetti heidät. Isän, eli piian palkanmaksajan ja piian väliset sukupuoliyhteydet olivat tavallisia. (Mts. 85–87.) Tässä mielessä lähihoitajan ammatillisuus asettuu prostituoitu/madonna –jaon (himoittu ja halveksuttu / yleivöitetty mutta ei himoittu) jälkimmäiseen päähän. Foucault’n 1979/1998) mukaan porvaristo, joka pyrki

määrittelemään itseään, käytti määrittelyssä seksuaalisuutta; yksiavioisuutta ja pidättyvyyttä (Skeggs 2014, 85). Viime vuosisadan alun sairaanhoitokoulutus Suomessa pyrki aktiivisesti eroon juuri työväenluokkaisuudesta ammattikuvassa ja korosti säätyläisnaisen moraalisia kvaliteetteja (Henriksson 1998). Kristillis-siveellisten ihanteiden ohjaaman diakoniatyön oli määrä myös välittää seksuaalisen puhtauden ja itsehillinnän ihanteita terveystyön ammattilaisten kautta kansalle (mts. 105). Myös lähihoitaja on (aikuisen) malli työskennellessään lasten kanssa:

> Opettaja: *[E]ttä ku paljon työskennellään esimerkiks lasten kanssa, ja sitte on näitä kovin pursuavia rintoja ja takapuolivakoja ynnä muuta. Ni siitä mä oon jutellu ihan esimerkiks tota tommosten lastenpsykologin kanssa esimerkiks kasvatusneuvolassa tästä [asuinalue poistettu], ni olen jutellu ja keskustellu tästä näin, että niinku tavallaan se, että ei lapsille oo hyvä antaa semmosta niin seksististä mallia. Että niinku se, että lasten kasvatuksen, seksuaalikasvatuksen kannalta ni se nyt ei oo niinku ihan semmosta asiallista pukeutumista, että tota se hämmentää lasta. Vaikka se on sen nuoren... ehkä sitte nuori haluaa niinku pukeutumalla ilmentää itteään. Mutta sitte taas tää tota, joka sitte taas työskentelee niinkun lastenpsykologina tossa [toimipisteen nimi]... […], mutt kuitenkin tota niin ett siin on justiinsa, että ku päiväkoteihin... ett siellä se lapsi vois olla siis sillä tavalla, ett sille ei tulis liian aikasin niitä teinijuttuja. Teinimailma joutaa sitte tulla niinku myöhemminkin.*

Vanhusten lisäksi myös lasten hämmennys on peruste sille miksi lähihoitajan ulkonäöstä on pidettävä erillään ”pursuavat rinnat”, ”takapuolivaot” ja muu seksuaalisesti kohtuuton. Vanhusten kunnioittamisen vaade lasten haavoittuvuuden huomioimisen ohella näyttävät kulttuurisesti tunnustetuilta arvoilta, joilla ammatillisuuden vaatimusta voidaan legitimoida (Fournier 1999, 285).

Mitä konkreettisia seurauksia epäammatilliselta näyttämisellä voi olla? Kuinka poikkeama kohdataan ja kuinka sitä torjutaan (Douglas 2000, 90) oppilaitoksessa? Kohtuuttomaksi ja seksuaaliseksi tulkitun ulkonäön ja naissukupuolen risteämien saamat merkitykset voivat ainakin johtaa oppilaitosarjessa epäilyihin oppilaan halusta ja kyvystä suoriutua ammatista. Eräs ensihoidon erikoistumisvaihtoehdon naisoppilas kertoo kokemuksistaan, joissa hänen ulkonäöstään on tehty tulkintoja hänen asenteestaan.

> *H:Mikä siin [ammatillisesta ulkonäöstä puhumisessa, V-AV] on niinku tyhmää tai siis sillee?*
> *Oppilas: No just toi ku, et ihmiset luulee tai niinku noi opettajat, et nää täällä, jotka on ni vissiin luulee, et just meikkaaminen niinku vaikuttaa jotenkin siihen tyäntekoon tai niinku nää korkokengät sen on*

huomannuki niinku ku pukeutuu tällee ni kyl niinku on ne on ennakkoluulosii ne luulee, ettei niinku just näyttää tai ne luulee, ettei niinku osaa tehä sitä hommaa tai, et ois jotenkin semmonen, et ei kiinnosta, et meikit vaan kiinnostaa tai vaatteet vaan kiinnostaa, mut en mä tiädä.
H: Miten se näkyy?
Oppilas: No siis no nyt tual kentälläkin ku ei se niinku siäl oli kaikilla samanlaiset vaatteet, mut tietenkin ku on nainen ni mul oli meikkii ja niin pois päin ni kyl se siin ei se ehkä meikkaamisesta tai ulkonäöstä vaan siit sukupuolesta, et ne oli aina sillee, et mä voin tulla kantaa, et sä oot nainen, et älä kanna, et mä voin tulla kantaa, mut sit ehkä täälläkin on välil on tullu sillee, et tai niinku ei ne maikat koskaan sano, mut sen vissiin tai niinku se vähä niinku huomaa niinku jos on joku ergonomiatunti, et ne varmaan kelaa, et ei toi jaksa kantaa mitään, mut sit vaan pitää mennä siihen, et anteeks ja näyttää, et ne on väärässä ei meikit haittaa.

Oppilas kertoo kohdanneensa samoja ennakko-oletuksia koulussa ja kentällä. Hän arvelee, ettei tämä johdu ”meikkaamisesta tai ulkonäöstä vaan siitä sukupuolesta”, mutta on kuitenkin pyrittävä todistamaan toiminnallaan että ”ei meikit haittaa”. Tämä voi olla oppilaitosarjessa eletyn elämän tasolla se, mitä ”puhtauden menetys” liiallisella laittautumisella (vrt. Käyhkö 2006, 162) käytännössä tarkoittaa. Mary Douglasin (2000, 90–92) mukaan kulttuurisia kategorioita vaalitaan muun muassa säätelemällä niitä fyysisesti tai luokittelemalla niitä vaarallisiksi. Keinot eivät ole pakkokeinoja, mutta ne ovat moraalisesti voimakkaita: terveysalan ammatillisuus ei liity pelkästään työntekijän kunniaan tai maineeseen, vaan hoidettavien hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteeseen, eli työntekijän moraaliin suhteessa hoivaan, joka on yhteiskunnallinen arvo. Anomalian saama negatiivinen huomio vahvistaa kategorian eheyttä (mts. 92). Douglasin (mts. 91) mukaan vaaralliseksi luokitteleminen ei ole niinkään instituutioiden kehittymistä yksilöiden spontaanien reaktioiden mukaan – vaan yksilöiden ja yleisten tulkintojen ristiriitojen vähenemistä. On merkillepantavaa, että kategorian eheyden kannalta vaarallinen esitetään myös ammatillisuuden mukaisen turvallisuuden tunteen vastakohtana – turvattomuuden tunteena. Tunteista siis mitä universaaleimpana: vaaran tunteena.

6 TULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTA

Tämän tutkielman perusteella voidaan esittää, että lähihoitajan ammatillisuus on luokittelun ja järjestämisen tuote (vrt. Douglas 2003). Ammatillisuutta tuottavaan luokitteluun ja järjestämiseen kuuluu myös ”sopimattomien elementtien hyljeksiminen” (mts. 86). Tässä tutkielmassa analysoituihin ammatillisuuden kategorian poikkeamiin ei suhtauduta lähihoitajia kouluttavassa oppilaitoksessa *kielteisesti* eli ohittamalla ne tyystin, vaan *myönteisesti*, eli ne havaitaan ja kohdataan (mts. 90) tietyin keinoin, muun muassa säätelemällä niitä fyysisesti, välttämällä niitä vahvistaen samalla sääntöjä ja luokittelemalla niitä vaarallisiksi (mts. 90–91).

Lähihoitajan ammatillisuutta tuottavan luokittelun ja järjestämisen keskeisin periaate sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksessa on hoidettavan turvallisuuden tunne. Tämän perusteella voidaan väittää, että lähihoitajan ammatillisuus saa oppilaitoksessa sisältönsä emotionaalisesta työstä (vrt. Hochschild 1983, 147). Turvallisuuden tunnetta tuottaviksi ja ylläpitäviksi oppilaitoksessa tulkitut käyttäytymisen ja näyttäytymisen tavat sijoittuvat ammatillisuuden kategoriaan, siinä missä turvallisuuden tunteen kannalta *vaarallisiksi luokitellut* (Douglas 2003, 91) käytöksen ja ulkonäön ominaisuudet rajataan sen ulkopuolelle. Vaaralliseksi luokitellut ja sikäli ammatillisuuden ulkopuolelle asetetut ominaisuudet esitetään kärjistettyinä esimerkkeinä epäammatillisuudesta, millä taas *vahvistetaan* ammatillisuuden kategorian muodostavia *sääntöjä* ja tehdään niistä näkyvämpiä: ne asetetaan ”kääntöpuoleksi kokonaiselle rakennelmalle hyväksyttyjä asioita” (mts. 91). Tiettyjen ominaisuuksien ja käytöstapojen voimistamisen ja lisäämisen ohella ammatillisuutta tuotetaan olennaisesti häivyttämällä, karsimalla ja luopumalla, eli *fyysisellä säätelyllä* (mts. 91).

Ammatilliseksi käytökseksi aineistossa on luokiteltu vuorovaikutuksellisuus, kyky tulla toimeen kaikkien ihmisten kanssa ja rauhallisuus. Lähihoitajan käytöksen on ilmennettävä kunnioittavuutta toimimalla tahdikkaasti ja käyttäen sopivaa kieltä, sekä kiltteyttä olemalla palvelualtis ja käyttäytymällä tavoin, jotka viestivät lähihoitajan mukavuutta. Näiden toimimistapojen säilyttämisen tulkitaan tuottavan hoidettavassa turvallisuuden tunnetta. Ulkonäön osalta lähihoitajan on oltava neutraali ja huomiota herättämätön. Ulkonäön ei tule olla seksuaalisella tavalla paljastava. Näillä tavoin ulkonäkö niin ikään nähdään säilyttävän hoidettavan turvallisuuden tunteen tai tuottavan sitä.

Turvallisuuden tunteen ja järjestämisen suhde perustuu hoidettavia koskeviin arveluihin, yleistyksiin ja oletuksiin. Tulkintani mukaan aineistossa tyypillistä on asettaa ammatillisuuden raja ”varman päälle”; aina on mahdollista, että jonkun hoidettavan turvallisuuden tunnetta vähentää jokin asia, johon on kasvatuksellisesti ja koulutuksellisesti hyväksyttävää puuttua. Hyväksyttävyyttä tälle puuttumiselle tuo kouluinstituution kasvatuksellisen funktion (Käyhkö 2006, 30) lisäksi ammatillisuuden sisältämät ja sitä perustelevat kytkennät laajempiin, jaettuihin arvoihin (Fournier 1999, 285; 286): Lähihoitajan ammatillisuutta legitimoi arvot, jotka ovat välittömästi ammatillisuuden eli hoidettavan turvallisuuden tunteen säilyttämisen lisäksi laajasti jaetut ja melko kyseenalaistamattomat hoivan arvo, vanhusten kunnioittaminen, lasten haavoittuvuuden huomiointi ja itsemääräämisoikeus.

Lähihoitajan ammatillisuudessa vaaralla on kaksoismerkitys. Se mikä on vaarallista ammatillisuuden kategorian puhtaudelle, nähdään myös turvallisuuden tunteen vastakohtana, toisin sanoen vaaran tunnetta tuottavana. Se mikä on symbolista, ammatillisuuden järjestämisen prosessissa tuotettua likaa, on likaa ja vaarallisuutta myös yhteiskuntaluokkien symbolisen eronteon näkökulmasta. Tämän perusteella voi ajatella ammatillisuuden ja epäammatillisuuden välisen suhteen olevan analoginen keskiluokkaisuuden ja työväenluokkaisuuden symbolisten erojen ja representaatioiden väliseen suhteeseen nähden. Kuitenkin se, mikä näyttäytyy pinnalta (pelkästään) analogisena, on historiallisesti yhteen kietoutunut yhteiskuntaluokan ja sukupuolen erontekoihin, jotka ovat lääketieteen kehityksen ja aseptiikan ohella (Henriksson 1998, 82; 92) muodostaneet puitteita hoivan ammatillistumisen historialliselle prosessille niin materiaalisesti kuin aatteellisesti, vaikka käytöstä ei kytketä aineistossani avoimesti tai välttämättä tiedostetustikaan yhteiskuntaluokkiin. Ammatillisuuden esteettiset eronteot kuitenkin noudattavat hämmästyttävän tiukasti niitä luokka- ja sukupuolierontekojen risteäviä linjoja, joihin terveystyön ammatillistuminen jo sen alkuvaiheissa perustui. Hoivatyön ammatillisuuteen on kuulunut viktoriaanisesta ajasta ja sääty-yhteiskunnasta asti hyvän ja huonon hoitajan eronteot, jotka ovat kytkeytyneet laajemmin hyvän naisen ja huonon naisen erontekoihin. Nämä jaot ovat noudatelleet yhteiskuntaluokkiin liitettyjen käytöstapojen, piirteiden ja ominaisuuksien eroja. Lähihoitaja ei ole tässä jatkumossa poikkeus. Symbolisen ja konkreettisen lian välinen eronteko muuttuu vielä häilyvämmäksi, kun tietyt feminiinisyyden ruumiillisen esittämisen tavat, kuten pitkät kynnet, kiinni sitomattomat hiukset ja korut ovat myös hygie-

niasyistä kiellettyjä. Aseptiikka ei kuitenkaan aineistossani ole ainoa tai määräävin peruste ulkonäöllisille kielloille, kuten olen ammatillista ulkonäköä analysoidessani osoittanut: turvallisuuden tunnetta tuottavaksi tulkittu neutraali, normaalista poikkeamaton, puhdas ja siisti työruumis likaantuu työväenluokkaisia ja seksuaalisia konnotaatioita kantavilla pukeutumisen tai laittautumisen tavoilla. Luokittelun ja järjestämisen tuotteena syntyvä ammatillisuus näyttää tuottavan turvallisuutta keskiluokkaistamalla – ei siis kohottamalla hoitajien luokka-asemaa, vaan esteettisesti; karsimalla työväenluokkaiseksi koodattuja ominaisuuksia pois oppilaista, ja moraalisesti; luokittelemalla nämä ominaisuudet epäammatillisiksi ja turvallisuuden tunteen kannalta vaarallisiksi, ja näistä luopumisen kääntäen ammatillisuudeksi.

Oletettavasti koruja, lävistyksiä, kynsiä ja muita ulkoisia säädeltävissä olevia ja epäammatilliseksi luokiteltuja ulkoasun osia koskevat säännöt ja kiellot koskevat yhtä lailla miehiä kuin naisia. Valtaosa ominaisuuksista, jotka tekevät lähihoitajan ulkonäöstä epäammatillisen ovat kuitenkin kulttuurisesti feminiinisiä. Näyttäisi siltä, että miehen ruumis on lähtökohtaisesti lähempänä ammatillisuutta ja sikäli turvallisuutta kuin naisen ruumis, josta potentiaalisesti on karsittava pois kulttuurisesti feminiinisiä, ammatillisuuden kannalta vaarallisia piirteitä. Nämä vaaralliset piirteet, erityisesti kun niitä on *kohtuuttomasti*, kantavat myös työväenluokkaisuuden merkitystä, kuten Skeggs (2014, 192–193) on osoittanut. On merkillepantavaa, että naisen luontaiseksi ominaisuudeksikin nähdyn hoivan (Henriksson 2014, 142–144) ammatillisuuden eteen juuri naisen on luovuttava ja karsittava ulkonäöstään eniten tullakseen tulkituksi ammatilliseksi.

Olen huomioinut analyysissani lähihoitajan emotionaalisen työn eli turvallisuuden tunteen tuotannon sukupuolittuneisuuden, mitä olen voinut tulkita haastavaa asiakasta koskevasta puheesta. ”Haastavuus” on hoidettavan tunnetilasta ja käytöksestä (ja näihin mahdollisesti vaikuttavasta päihtyneisyydestä tai muusta tekijästä) johtuvaa työn suorittamisen hankaloitumista. Lähihoitajan työ ei tapahdu irrallaan muusta yhteiskunnasta, jossa sukupuoliin on jo ennalta liitetty merkityksiä ja odotuksia – tästä syystä myös sinänsä sukupuoleton lähihoitajan työ voi käytännössä jakautua eri töiksi työntekijän sukupuolen mukaan, mikä näkyy jo työhön kouluttavassa oppilaitoksessa. Miehen pelkän läsnäolon odotetaan rauhoittavan aggressiivista hoidettavaa tuottamalla tuottavan työn kannalta suotuisia emootioita hoidettavassa. Koulutuksessa ilmenneiden näkemysten mukaan mieshoitaja saattaa myös ärsyttää läsnäolollaan hoidettavaa, jolloin on mielekästä ”käyt-

tää” naista haastavan asiakkaan rauhoittamiseen. Haastavuus voi ilmetä myös seksuaalisena häirintänä, joka tässä aineistossa tulee esille naisten kertomana. Ahdistelun kohtaamisessa sovelletaan yksityiselämästä opittuja, niin ikään sukupuolittuneita taitoja. Emotionaalinen palkkatyö käyttää hyväkseen sukupuolittuneita tunteita – niin työntekijöiden resursseja kuin kulttuurisesti sukupuoliin liitettyjä ja niiden synnyttämiä tunteita (Hochschild 1983, 163–164). Kulttuurisesti sukupuoliin liitetyt status- ja auktoriteettierot tulevat todeksi työn käytännöissä (mts. 178), ja tähän tukeudutaan myös aineistossani. Jako vastaa emotionaalisen työn käsitteistön luoneen Hochschildin (1983, 137–161; 163–184) tutkimuksen emotionaalisen työn sukupuolijakoa.

Olen todennut analyysini alussa opettajien suhtautuvan ammatillisuuden opettamiseen kasvatuksena. Beverley Skeggs (2002, 56–72) on tutkinut hoivakoulutukseen osallistuneita työväenluokkaisia naisia, ja pyrkii tutkimuksessaan valottamaan, miten ja millainen hoivaava *minuus* naisille kehittyy, ja millainen on sitä ylläpitävä mekanismi. Helena Hirvonen (2012) on todennut, että naiseuden ja äitiyden kategoriat ovat resursseja hoivatyössä. Tämän tutkielman perusteella ei voi suoraan vastata ammatillista subjektiviteettia ja sen muodostumista koskeviin kysymyksiin. Tulkintani ammatillisuudesta tässä aineistossa kuitenkin vastaa ominaisuuksia, joita liitetty oikeanlaiseen hoivaan. Ne synnyttävät emotionaalista velvollisuudentuntoa sekä itsensä tarkkailua ja arvottamista suhteessa tähän naiseuteen ja äitiyteen liitettyyn velvollisuudentuntoon. (Skeggs 2002, 72.) Ammatillisuuden ”vastustamattomuuteen” saattavat vaikuttaa myös eräät tässä tutkielmassa havainnoidut seikat. Epäammatillisuus on jo lähtökohtaisesti ammattikulttuurisesti tuomittavaa. Seikat, jotka legitimoivat lähihoitajan ammatillisuutta, ovat laajasti jaettuja moraalis-eettisiä arvoja. Niiden vuoksi ammatillisuus saattaa olla erityisen velvoittavaa: epäammatillinen työntekijä ei ehkä näyttäydy pelkästään huonona työntekijänä, vaan huonona *ihmisenä* (vrt. Skeggs, 2002, 56). Lisäksi epäammatillisuus on oppilaitoksessa kokoelma ominaisuuksia, jotka ovat yhteiskunnallisesti merkitty työväenluokkaiseksi, moraalisesti vaarallisiksi ja keskiluokkaista kunnollisuuden järjestystä uhkaavaksi (Skeggs 2014, 190–200). Keskiluokan, kunnollisuuden ja kunniallisuuden yhteys on niin vahva, että työväenluokkaa itseään kehotetaan tekemään eroa työväenluokkaiseen vastuuttomuuteen (Attfield 2016, 47). Toisaalta hoivaavuus on ominaisuus, joka voi tuottaa (naiselle) taloudellisen tulevaisuuden lisäksi omanarvontuntoa (Skeggs 2002, 56–72). Lähihoitajan ammatillisuus kytkeytyy siis varsin laajoihin, moraalisesti velvoittaviin, mutta

myös tyydytystä tuoviin tekijöihin, jotka arvottavat yksilöitä niin ammateissaan kuin yleisesti yhteiskunnassa.

Tutkielmaani valitut tulkinnalliset käsitteet näyttävät vielä loppuarviota tehtäessäkin toimivilta. Tarjolla olisi ollut vaihtoehtoisiakin tapoja jäsentää ammatillisuutta, kuten niin sanotun jälkiteollisen työn tutkimuksessa yleiset esteettisen työn ja affektiivisen työn käsitteet. Vaikka Hochschildin (1979; 1983) emotionaalisen työn käsitteistöä on haluttu täydentää hoivatyön tutkimukseen sopivammaksi[32], vaikuttaa se tämän tutkielman perusteella sellaisenaankin hyvältä työkalulta ammatillisuuden tunnesisältöjen havainnointiin.

Lopuksi pohdin jatkokysymyksiä, joita tutkimustulokseni herättävät.

Olisi toisen tutkimuksen tehtävä selvittää, missä määrin havaitsemani kasvatuksellinen ote ja sen tuotokset ulottuvat koulun ulkopuolelle yksityiselämään, kuinka omaksuttu ammatillisuus kantaa työelämään, tai miten se työelämässä muovautuu. Wreden (2008) mukaan ammatillisuudesta on tullut työpaikkakohtaista, ja ”talon säännöt” määräävät mitä lähihoitajan työhön ylipäätään kuuluu tai ei kuulu. Muun muassa Skeggsin (2002) ja Hirvosen (2012) ansiosta tiedämme, kuinka naisinen hoiva(työ) subjektivoi. Oppilaitoksessa omaksutun ammatillisuuskäsityksen, subjektiuden ja työelämän suhteesta seuraa kiinnostavia kysymyksiä.

Olen tutkielmani lähtökohdissa todennut, että lähihoitajakoulutuksen ja valtion suhde on läheinen: valtiolliset toimijat osallistuvat ammatillisuuden määrittelyyn ja koko lähihoitajan tutkinto on niin sosiaali-, työvoima- kuin koulutuspoliittinen luomus. Tutkielmassa ei kuitenkaan havainnoida missä määrin ammatillisuuden oppilaitoksessa saamat sisällöt vastaavat ”virallista ammatillisuutta” tai miten ne suhteutuvat toisiinsa. Kiinnostavaa on myös, missä määrin tutkimustulokseni vastaavat sitä käsitystä ammatillisuudesta, jonka ammatillisuutta virallisesti määrittelevät tahot haluavat lähihoitajaoppilaille välittää.

Käyttämäni aineisto on kerätty tämän tutkielman julkaisuhetkestä kymmenisen vuotta sitten. On jo sinänsä kiinnostavaa, ovatko ammatillisuuskäsitykset muuttuneet tässä ajassa. ”Työperäistä maahanmuuttoa” ja (erityisesti hoiva-alan) työvoimapulaa koskevat keskustelut ovat jo jonkin aikaa olleet risteysasemassa (Virtanen 2010, 111), Sosiaali- ja ter-

[32] Lisää aiheesta: kappale 2.7. Emotionaalinen työ ja hoiva

veysalan ammatilliset toimijat ovat tehneet kehittämisehdotuksia työvoiman tarpeen ratkaisun ja maahanmuuttajien sosiaali- ja terveysalalle kouluttamisen yhdistämiseksi, alan vetovoimaisuuden kehittämiseksi ja Suomessa asuvien maahanmuuttajien sosiaali- ja terveysalalle työllistymis- ja kouluttautumismahdollisuuksien selvittämiseksi ja hyödyntämiseksi (Tehy 2012, 43). Myös uutisissa on noteerattu maahanmuuttajataustaisia koskevat opinto-ohjauskäytännöt, jotka suosivat iästä, sukupuolesta ja kiinnostuksen kohteista riippumatta hoiva-alaa (Varmavuori 2014, digitaalinen lähde; El-Khoury 2015, digitaalinen lähde). Maahanmuuttajille on ollut ja on edelleen tarjolla heille kohdistettuja lähihoitajan tutkintoja ja lisäksi toisen asteen koulutusta edeltäviä, ”sosiaali- ja terveysalalle *valmistavia* tutkintoja”.

Maahanmuuttajuuden ja lähihoitajuuden kysymys on ilmiselvän sosiaalipoliittisen näkökulman lisäksi kiinnostava myös suomalaisen matalasti koulutetun apuhoitajaperinteen (Wrede 2008) näkökulmasta: onko suomalaisen hoivan kysymys nyt ja tulevaisuudessa yhteiskuntaluokka- ja sukupuolikysymyksen lisäksi myös ”rotu”kysymys? Lena Näre (2012, 217) toteaa, ”ikääntyvän Suomen työvoimatarpeen täyttämiseksi työntekijöitä on alettu etsiä ympäri maailmaa” – ja niitä on myös löydetty jälkikolonialistisen logiikan ja käytännön siivittämänä. Filippiiniläisten sairaanhoitajien rekrytoinnissa Suomen hoivatyömarkkinoille lähihoitajiksi on uusinnettu hierarkkista ymmärrystä maailmanjärjestyksestä, jossa vauras maa hyötyy edullista työvoimaa tuottavasta maasta. (Mts. 217.) Filippiiniläisten sairaanhoitajien ammatillisuus on myös jälkikolonialistisena käytäntönä sivuutettu rekrytoimalla heitä koulutustaan alempiin tehtäviin, lähihoitajiksi, ja sairaalaympäristön sijasta vanhainkoteihin. Ammatillisista ominaisuuksista rekrytoijia on kiinnostanut erityisosaamisen ja työhistorian sijasta lähinnä kielitaito. (Mts. 215–218.) Ilmeisesti historiallinen koulutetun hoivaajan ammatillinen ominaisuus, ”vapaaehtoinen sopeutuminen asiain tiettyyn järjestykseen” (Henriksson 1998, 117), on kuitenkin noussut uuteen, ylirajaiseen merkitykseen.

Lähihoitajan koulutusväylät ovat moninaisia, mikä on ollut omiaan myös sekoittamaan ammatin julkisuuskuvaa ja hankaloittamaan ammatin vakiintumista (Henriksson 2011, 114). Tässä tutkielmassa on käsitelty kolmivuotista ammattikoulutusta, joka lienee ”tavallisin” tapa kouluttautua lähihoitajaksi. Avoimeksi kysymykseksi jää, eroaako muut koulutusväylät ammatillisuuden suhteen tämän tutkielman tuloksista. Haastattelu- ja ha-

vaintoaineistot ovat peräisin yhdestä pääkaupunkiseudun oppilaitoksesta ja vaille vastausta jää myös, millaisia mahdollisia eroja ammatillisuuden ymmärryksessä on muihin oppilaitoksiin nähden.

Mieslähihoitajuus on tutkimuksessani pitkälti näkymätöntä. Ensiksikin yhteiskunnallinen konteksti tulkinnoilleni, eli naisten terveystyön ammatillistumisen historia – kuten myös hoivan käsite siten kuin olen sitä käyttänyt – tekee enemmänkin tilaa naisten kuin miesten työn tarkastelulle ja tunnistamiselle. Tämä jäsentää tutkimustuloksiani osaksi naisisen työn yhteiskuntatieteellisen tarkastelun jatkumoa. Myös käsissäni ollut etnografinen aineisto peilaa hoivan yhteiskunnallista sukupuolittuneisuutta: sen miesoppilaista yksi oli erikoistunut muualle kuin ensihoitoon, jonka on todettu olevan lähihoitajan erikoistumisvaihtoehto, jolla voidaan ylläpitää maskuliinista subjektiutta feminiinisellä alalla (Lappalainen, Mietola & Lahelma 2102, 200). Eräässä hoitotyön Pro Gradussa on saatu tulokseksi mieshoitajien mieltävän työnsä tunnetyöksi, jossa niin ikään vastavuoroisuus, hoidettavan kunnioittaminen ja arvostaminen on osa työtä (Leino 2008, 47). Epäammatillisuuden kuvauksia edellä mainitussa työssä ei sitä vastoin ollut, ja omassa tutkielmassanikin ulkonäön osalta miehet pitkälti mainitsevat samoja feminiinisiä ominaisuuksia epäammatillisiksi kuin naisetkin. Kun miehiä peruskoulun opinto-ohjauskäytäntöjä myöten (Esim. Lappalainen, Mietola & Lahelma 2102, 195–197) houkutellaan alalle, jossa hyvä hoiva on historiallisesti liitetty naisen ominaisuuksiin, on myös hoivan mies-ammatillisuus olennainen kysymys.

LÄHTEET

Ahola S. 2004. Yhteishausta yhteisvalintaan. Yliopistojen opiskelijavalintojen kehittäminen. Helsinki: Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.

Antikainen A., Rinne, R. & Koski, L. (2000). Kasvatussosiologia. Helsinki: WSOY.

Anttila, K., Kaila-Mattila, T., Kan, S. Puska E. & Vihunen R. 2008. Hoitamalla hyvää oloa. Helsinki: WSOYpro.

Anttonen, A. & Zechner, M. 2009. Tutkimuksen lähestymistapoja hoivaan. Teoksessa Anttonen A., Valokivi H. & Zechner M. (toim.). Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki. Vastapaino: Tampere.

Anttonen, A. 1997. Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Tampere: Tampere University Press.

Attfield, SJ. 2016. Rejecting Respectability: On Being Unapologetically Working Class. Journal of Working Class Studies, 2016:1, 45–57.

Bolton S.C. & Boyd C. 2003. Trolley Dolly Or Skilled Emotion Manager? Moving On From Hochschild's Managed Heart. Work, Employment & Society 17(2), 289–308

Bolton S.C. 2005. Emotion Management In The Workplace. New York: Palgrave Macmillan.

Brunila K., Hakala K., Lahelma E. & Teittinen A. 2013. Avauksia ammatilliseen koulutukseen ja yhteiskunnallisiin erontekoihin. Teoksessa Brunila K., Hakala K., Lahelma E. & Teittinen A. (toim) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus, 9–16.

Douglas M. 2000. Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Tampere: Vastapaino.

El-Khoury, A-K. 2015. Ulkomaalaistaustaisia tyttöjä ohjataan lähihoitajaksi, vaikka rahkeet riittäisivät lääkäriksi. Helsingin sanomat. Verkkojulkaisu. https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000002833234.html (Viitattu 2.7.2018).

Eskola J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Foucault, M. 1998. Seksuaalisuuden historia I–III. Helsinki: Gaudeamus.

Fournier V. 1999. The Appeal to ‘Professionalism’ as a Disciplinary Mechanism. The Sociological Review 47(2), 280–307.

Fournier, V. 2000. Boundary Work And The (Un-)Making Of The Professions. Teoksessa Malin N. (toim.). Professionalism, Boundaries and the Workplace, Lontoo: Routledge, 67–86.

Heikkilä, M., Kaakinen J. & Korpelainen, N. 2003. Kansallinen sosiaalialan kehittämisprojekti. Selvityshenkilöiden loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:11. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Henriksson, L. 1998. Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka. Tutkimuksia 88. Helsinki: Stakes.

Henriksson, L. 2011. Lähihoitaja. Joustavaa työvoimaa sosiaali- ja terveysalalle. Teoksessa Laiho, A. & Ruoholinna, T. (toim.) Terveysalan ammatit ja koulutus. Helsinki: Gaudeamus, 107–128.

Hentilä M. (1999). ”Pikku myyjätär" Ammatin naisistuminen ja hygienian tulo myymälään. Teoksessa Parikka, R. (toim.). Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 107–126.

Hietapakka L., Koponen E., Sinervo T. & Syrjä V. 2013. Hoiva-avustajaselvitys. Joustava koulutus- ja työllistymisväylä sosiaali- ja terveyspalveluiden avustaviin tehtäviin. Raportteja ja muistioita 2013:40. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Hirvonen, H. 2012. Naiseus resurssina hyvinvointityössä. Teoksessa Harjunen, H., & Saresma T. (toim.) Sukupuoli nyt! Purkamisia ja neuvotteluja. Kampus Kustannus/JYY:n julkaisusarja 87. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 89–106.

Hjelmér, C., Lappalainen, S. & Rosvall, P. 2010. Time, Space and Young People's Agency in Vocational Upper Secondary Education: A Cross-Cultural Perspective. European Educational Research Journal 9 (2), 245–256.

Hochschild, A.R. 1983. The Managed Heart: Commercialization Of Human Feeling. University of California Press: Berkeley

Hochschild. A. R. 1979. Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. American Journal of Sociology. 85 (3). 551–575

Hoppania, H-K., Karsio, O. Näre, L. Olakivi, A. Sointu, L. Vaittinen, T., Zechner, M. 2016. Hoivan arvoiset. Vaiva yhteiskunnan ytimessä. Gaudeamus: Helsinki.

Julkunen, R. 2002. Timanttejakin parempi ystävä? Hyvinvointivaltion murroksen sukupuolittuneet seuraukset. Teoksessa Holli, A.M. Saarikoski, T. & Sana, E. (toim.) Tasa-arvopolitiikan haasteet. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki: WSOY, 32–49.

Julkunen, R. 2004. Sosiaalipolitiikan ruumis. Teoksessa Jokinen, E. Kaskisaari, M. & Husso, M. (toim.) Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö. Tampere: Vastapaino 17–40.

Kamila M. 2012. Katsojana ja katsottuna. Opettajan kontrolloitu ulkoasu. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 110. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Karjalainen, M., Niemistö C. & Hearn, J. 2016. Tietotyöalan voittajan tyyli. Teoksessa Parviainen J., Kinnunen, T. & Kortelainen, I. (toim.) Ruumiillisuus ja työelämä. Tampere: Vastapaino.

Koivuniemi, S. 2012. Maahanmuuttajataustainen koulutettu hoitohenkilöstö sosiaali- ja terveydenhuollon työyhteisöissä. Tehyn julkaisusarja B: 1/2012. Helsinki: Tehy.

Korvajärvi, P. 2016. Ruumiillinen mielihyvä työnä. Teoksessa Parviainen J., Kinnunen, T. & Kortelainen, I. (toim.) Ruumiillisuus ja työelämä. Tampere: Vastapaino.

Korvajärvi, P. 2001. Arlie Russell Hochschild. Emotionaalinen työ, sukupuoli ja aika. Teoksessa Hänninen V., Partanen, J. & Ylijoki, O. (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere: Vastapaino

Kumpulainen, T. 2014. Koulutuksen tilastollinen vuosikirja. Koulutuksen seurantaraportit 2014:10. Helsinki: Opetushallitus.

Kuula A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuusisto, L. 2004. Luojan apulaisista loimaajiksi – ompelijoista itsensä työllistäjiksi. Tekstiili- ja vaatetusalojen opettajien ammattikasvatuksen paradigman muutos. Acta Universitatis Tamperensis 1053. Tampere: Tampere University Press.

Käyhkö, M. 2006. Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistytöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa. Joensuu: Joensuu University Press.

Käyhkö, M. 2016. Kotoa pois pakotetut? Syrjäseutujen nuorten toiselle asteelle siirtyminen ja koulutuksen alueellinen eriarvoisuus. Teoksessa: Armila, P., Halonen T. & Käyhkö M. (toim.). Reunamerkintöjä Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla. Verkkojulkaisuja 117. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 74–96.

Laiho A. & Ruoholinna T. 2008. Terveysalan ammattilaisten koulutuspuhe: erontekoja, nostalgiaa sekä koulutuksen ja työn epäsuhtaa. Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008):1, 36–51.

Laiho A. & Ruoholinna, T. 2011. Koulutus ja ammatillisuus terveysalalla: Lähtökohtia ilmiön tutkimiseen. Teoksessa Laiho, A. & Ruoholinna T. (toim.) Terveysalan ammatit ja koulutus. Helsinki: Gaudeamus, 9–35.

Lappalainen, S. 2011. "Tää on oikeesti outoo": Työssäoppimisen käytännöt ja nuorten toimijuus lähihoitajakoulutuksessa. Teoksessa Laiho, A. & Ruoholinna T. (toim.) Terveysalan ammatit ja koulutus. Helsinki: Gaudeamus, 158–179.

Lappalainen, S., Mietola R. & Lahelma, E. 2013. Gendered divisions on classed routes to vocational education. Gender and Education, 25:2, 189–205.

Lappalainen, S., Mietola R. & Lahelma, E. 2010. Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä. Nuorten koulutusvalinnat ja oppilaanohjaus. Nuorisotutkimus 28(1), 39-55.

Lappalainen, S., Isopahkala-Bouret U. & Lahelma, E. 2010. Kohti työmarkkinakansalaisuutta hoiva-alan ammatillisessa koulutuksessa. Teoksessa Komulainen, K.

Keskitalo-Foley, S. Korhonen, M. & Lappalainen S. (toim.) Yrittäjyyskasvatus hallintana. Tampere: Vastapaino, 187–206.

Laukkanen, H. 2014. Lähihoitajakoulutuksen aloittaminen nuorten opiskelijoiden kokemana. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lauttamäki, V. & Hietanen, O. 2015. Sosiaali- ja terveysalan työvoima- ja koulutustarpeet 2015. Loppuraportti sosiaali- ja terveydenhuollon ennakointihankkeesta. Tutu-julkaisuja 4/2006. Turku: Tukes.

Lawler S. 2005. Disgusted Subjects: The Making of Middle-Class Identities. The Sociological Review 53(3), 429-446.

McClintock A. 1995. Imperial Leather: Race, Gender And Sexuality In The Colonial Contest. New York: Routledge.

Naumanen, P. & Silvennoinen, H. 2010. Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa Erola J. (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 67–88.

Näre L. 2012. Hoivatyön uudet paradoksit. Niin & Näin: Filosofinen Aikakauslehti 19(1), 92–96.

Nätkin, R. 1986. Naisten vastuun ja kotien ylläpitämisen ristiriidoista. Teoksessa Rantalaiho L. (toim.) Miesten tiede, naisten puuhat. Tampere, Vastapaino, 156–180.

OPH. 1995. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto 1995. Sosiaali- ja terveysalan opetussuunnitelman perusteet toisella asteella. Määräys 78/ 011/199. Helsinki: Opetushallitus.

OPH. 2014. Ammatillisen perustutkinnon perusteet. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, lähihoitaja 2014. Määräys 79/011/2014. Helsinki: Opetushallitus.

Rinne, R. & Jauhiainen, A. 1988. Koulutus, professionaalistuminen ja valtio. Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattien muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, julkaisusarja A:128, tutkimuksia. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos.

Rintala T. & Elovainio, M. 1997. Lähihoitajien työ, ammatti-identiteetti ja hyvinvointi. Helsinki: Stakes.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka A. 2006. KvaliMOTV. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus. (Viitattu 9.1.2018).

Silvasti, T. 2014. Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa I. (toim.) Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. 2014. Gaudeamus: Helsinki, 33–48.

Simpson, R. 2007. Emotional Labour And Identity Work Of Men In Caring Roles. Teoksessa P. Lewis & R. Simpson (toim.) Gendering Emotions in Organizations. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 57–74.

Skeggs B. 1997. Formations of class and gender: becoming respectable. Sage: Lontoo.

Skeggs B. 2014. Elävä luokka. Tampere: Vastapaino.

Smith, P. 2011. The Emotional labour of Nursing Revisited. Can Nurses Still Care? Basingstoke: Macmillan.

Sorvettula M. (1998). Johdatus suomalaisen hoitotyön historiaan. Helsinki: Suomen Sairaanhoitajaliitto.

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

SuPer. 2014. Lähihoitajat työmarkkinoilla tilastojen valossa. Verkkojulkaisu. https://www.superliitto.fi/viestinta/ajankohtaista/lahihoitajat-tyomarkkinoilla/ (Viitattu 2.7.2018).

Tedre, S. & Pöllänen, P. 2016. Metodologinen urbanismi ja maaseututututkimus. Teoksessa P. Armila, P., T. Halonen & Käyhkö M. (toim.). Reunamerkintöjä Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla. Verkkojulkaisuja 117. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 125–134.

Tedre, S. 1999. Hoivan sanattomat sopimukset. Tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Tedre, S. 1999a. Minä vanhusten kotipalvelun kentillä. Gerontologia 1/1999, 4–12.

Tedre, S. 2003. Hoiva ja vanhuus. Teoksessa Marin M. & Hakonen S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 57–71.

Tedre, S. 2004. Likainen työ ja virallinen hoiva. Teoksessa Henriksson L. & Wrede, S. (toim.). Hyvinvointityön ammatit. Gaudeamus: Helsinki, 63–83.

Terveydenhuoltolaki 2010/1326. Annettu Helsingissä 30.12.2010.

Theodosius, C. 2008. Emotional Labour In Health Care. The Unmanaged Heart Of Nursing. Lontoo: Routledge.

Tilastokeskus. 2016. Naiset ja miehet suomessa 2016. Helsinki: Tilastokeskus.

Tuomi J. & Sarajärvi, A. 2009/2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turpeinen, V. 2001. Työssäoppimisella ammattiin. Teoksessa Anttila, A-H. & Suoranta A. (toim.) Ammattia oppimassa. Turku: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 32–49.

Varmavuori. M. 2014. Maahanmuuttajia ohjataan hoiva-alalle omista toiveista riippumatta. Helsingin uutiset. https://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/158638-maahanmuuttajia-ohjataan-hoiva-alalle-omista-toiveista-riippumatta (Viitattu 2.7.2018)

Virtanen, Aija. 2010. Onko Filippiiniläisillä hoitajilla suomen kieli halussa? Kysymyksiä ammatillisesta kielitaidosta ja sen riittävyydestä hoivatyössä. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

Wrede S. 2008. Educating generalists: flexibility and identity in auxiliary nursing in Finland. Policy Press. 127–140.

Wrede, S. & Henriksson, L. 2004. Kahden kerroksen väkeä. Kotihoidon ammatillinen uusjako. Teoksessa Henriksson, L. & Wrede, S. (toim.) Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus 210–234

Liitteet

6.1 Haastattelurunko: Lähihoitajakoulutuksen etnografia. Opiskelijoiden haastattelut 2007–2010

FSD2736 LÄHIHOITAJAKOULUTUKSEN ETNOGRAFIA: OPISKELIJOIDEN HAASTATTELUT 2007-2010

FSD2736 ETHNOGRAPHY OF PRACTICAL NURSE EDUCATION 2007-2010: STUDENT INTERVIEWS

Tämä dokumentti on osa yllä mainittua Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon arkistoitua tutkimusaineistoa.

Dokumenttia hyödyntävien tulee viitata siihen asianmukaisesti lähdeviitteellä.

Lisätiedot: http://www.fsd.uta.fi/

This document forms a part of the above mentioned dataset, archived at the Finnish Social Science Data Archive.

If the document is used or referred to in any way, the source must be acknowledged by means of an appropriate bibliographic citation.

More information: http://www.fsd.uta.fi/

Detta dokument utgör en del av den ovannämda datamängden, arkiverad på Finlands samhällsvetenskapliga dataarkiv.

Om dokument är utnyttjat eller refererat till måste källan anges i form av bibliografisk referens.

Mer information: http://www.fsd.uta.fi/

1/3

Lappalainen, Sirpa: Lähihoitajakoulutuksen etnografia: opiskelijoiden haastattelut 2007-2010 [elektroninen aineisto]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2012. iqF2736_1.pdf.

Haastattelurunko

Tausta:
(osoite, e-mail, syntymävuosi, vanhempien ammatti)
asutko vielä vanhempien kanssa/ omassa asunnossa
Opiskelemaan suoraan peruskoulusta?
Oletko aina asunut päälaupnkisudulla?
Käytkö töissä opiskelun ohessa?

– perhetilanne
– Vähävoiset?
– palkkani
– Kuvaitemmaan reitit, miten päätyneet tähän koulutukseen
– Millaiset asiat vaikuttivat päätöksen
– Miten ajatus hakemisesta tänne.
– Jatkosuunnitelmia
– mitä vähissä

Alku

Kuinka keksit hakeutua koulutukseen? – miten sait tietoa?
Millaisia mielikuvia sulla oli lähihoitajan työstä?
Oliko ensisijainen toive vai miettinyt muita vaihtoehtoja? / Haitko muualle?
Oletko jo miettinyt, mihin koulutusohjelmaan haluaisit suuntautua?
miten?
Opinnaoh jens.

Pyytäsin muistelemaan pääsykokeita? –
Millaiset?
Miltä tuntui?
Mitä ajattelit niistä?
Mitä mietit kun selvisi että pääset?

Pyytäsin kuvailemaan ensimmäistä päivää
Mitä jäi mieleen?
Mitä sen jälkeen kun teidät kutsuttiin ryhmiin?
Tunnelmia?
– Tutustuirty

Arki:

aika (fyysinen):
Pyytäsin kuvailemaan Tavallista tai normaalia arkipäivää? – ~~Työn~~ opiskelu ja työ yhteensovitte
Minkä verran joutuu panostamaan koulupäivän ulkopuolista aikaa, esim. lukemaan kokeisiin tai tekemään tehtäviä?
Työskentely – – toimeentulo?
Miten eroaa opiskelusta yläasteelle –

tila (fyysinen):
– Missä porukat viettää aikaa oppituntien ulkopuolella (hyppytunnilla, tauoilla tai kun ei huvita mennä)
– Tokaviv – miksi tulette pääsitte tekemiin, miten istumajärjestys
Säännöt (virallinen) ~~[illegible]~~ – 10/10 – Miten istumajärjestys
Millaisia sääntöjä?

kaverit (informaali):
(johdatus, esitietokyselyssä mainittiin kaverit tärkänä)
Miten kuvailisit omaa ryhmää?

SAKKI?
Sukupuoli – miten vaikuttaa
Ikä? – ~~mitto~~ onko jällä väliä

Lappalainen, Sirpa: Lähihoitajakoulutuksen etnografia: opiskelijoiden haastattelut 2007-2010 [elektroninen aineisto]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja], 2012. iqF2736_1.pdf.

Keiden kanssa liikut?
Tapaatteko muulloin kuin koulussa?
Miten tulette toimeen keskenänne?
Näetkö jotain merkitystä sille että ryhmä on nais/tyttövaltainen?
mitä yhdistää mikä erottaa
Opetus (virallinen):

Mitä olet tykännyt opetuksesta?: suosikkiaineita tai inhokkeja —
Millaisista työtavoista tykkäät?
— Lopettaminen n-veera
Olen ihmetellyt, että aika usein porukasta on reilu puolet paikalla, joskus vähemmän.
Onko se jotenkin tähän kouluun tai opetukseen liittyvä juttu, ettei porukat jaksa tulla? — onko jokin mikä nerv.
kertoo ot hälsac.
Miksi porukat lopettaa opiskelun?
— Tiedonkulku?
— Onko jokin asia muuttunut.
Tulevaisuus
Millaista elämä on sitten kun olet valmistunut?
Millaista on olla sitten töissä?
— Onko käynyt mieleen lopettaa
TYÖ
-
onko jotkin asiat muuttunut syksyn aikana
valinnaiset
interointi?
realistinen oppilaitoksen toiminteen
— valinnaiset